

Krajowa Sieć
Obszarów Wiejskich

Program
Rozwoju
Obszarów
Wiejskich
na lata 2014-2020

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”.
Publikacja opracowana przez Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Pomocy Technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.
Instytucja Zarządzająca PROW na lata 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

PERSPEKTYWY ROZWOJU ZIELONYCH MIEJSC PRACY W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

Współpraca organizacyjna:

Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa

Publikacja bezpłatna, niedostępna w sprzedaży

Olsztyn 2017

Recenzenci:

prof. dr hab. Eugeniusz Karol Chyłek
dr hab. Wojciech Gotkiewicz, prof. UWM

Zespół autorów

*Zbigniew Brodziński, Katarzyna Brodzińska, Monika Borawska, Piotr Bórawski,
Krystyna Kurowska, Adam Pawlewicz, Dariusz Śledź, Urszula Tomczyk*

Redaktorzy naukowci

*Katarzyna Brodzińska
Zbigniew Brodziński*

Projekt okładki:

Agraf

Wydawca:

New Europe Firma Szkoleniowa, Olsztyn

Copyright by

Centrum Rozwoju Obszarów Wiejskich UWM w Olsztynie
Katedra Ekonomii Środowiska, Nieruchomości i Agrobiznesu,
Wydział Nauk Ekonomicznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ISBN 978-83-934789-2-7

Przygotowanie do druku, druk i oprawa
Zakład Poligraficzny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Sektory i podmioty zielonej gospodarki	9
1.1. Koncepcja zielonej gospodarki w świetle paradygmatu zrównoważonego rozwoju	9
1.2. Stan i struktura podmiotów zielonej gospodarki na obszarach wiejskich	15
1.3. Charakterystyka przedsiębiorstw uczestniczących w badaniach	18
Podsumowanie	22
2. Obszary aktywności podmiotów zielonej gospodarki	24
2.1. Założenia polityki zielonego wzrostu	24
2.2. Wybrane uwarunkowania aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich	32
2.3. Obszary aktywności prośrodowiskowej przedsiębiorstw	35
Podsumowanie	40
3. Innowacyjność zielonej gospodarki	41
3.1. Determinanty innowacyjności gospodarki	41
3.2. Innowacyjność przedsiębiorstw – wyniki badań	46
Podsumowanie	51
4. Miejsce i rola zielonej gospodarki na obszarach wiejskich	53
4.1. Demograficzne aspekty rozwoju obszarów wiejskich	53
4.2. Zielone zawody – zielona gospodarka	57
4.3. Zielony rynek pracy w województwie warmińsko-mazurskim	65
Podsumowanie	75
5. Otoczenie i jego wpływ na rozwój rynku zielonych miejsc pracy	78
5.1. Otoczenie jako czynnik rozwoju rynku zielonych miejsc pracy	78
5.2. Potencjał lokalnego otoczenia – wyniki badań	80
Podsumowanie	99
6. Potencjał i trendy rozwojowe sektora zielonych miejsc pracy	101
6.1. Zasięg działania (stan obecny i możliwości rozszerzenia)	101
6.2. Potencjał rozwojowy sektora zielonej gospodarki	106
6.3. Perspektywy rozwoju sektora zielonej gospodarki	111
Podsumowanie	120

---

7. Podsumowanie, wnioski i rekomendacje	123
Piśmiennictwo	128
Pojęcia i skróty dotyczące problematyki zielonych miejsc pracy	134
Spis rysunków	138
Spis tabel	139
Załącznik 1 Kwestionariusz ankiety wywiadu z przedstawicielami zielonej gospodarki	142

Wprowadzenie

Zielona gospodarka, w szerokim ujęciu, obejmuje takie elementy, jak specyficzne, związane z działaniami środowiskowymi produkty i usługi, inwestycje, sektory gospodarki, zamówienia publiczne, a także miejsca pracy. Jest to nowa idea, zarówno od strony uregulowań prawnych – wspierających jej rozwój, jak też praktycznych efektów wdrożenia technologii i rozwiązań organizacyjnych służących ochronie środowiska naturalnego.

Generalnie zielone miejsca pracy mogą powstawać w każdym sektorze gospodarki. Warunkiem jest jednak, by wykonywana praca miała bezpośredni lub pośredni wpływ na poprawę stanu środowiska¹.

Do wdrażania działań sprzyjających rozwojowi zielonych gałęzi gospodarki i zielonych miejsc pracy nawołują organizacje międzynarodowe, w tym m.in. OECD² i Unia Europejska³. W wielu raportach i projektach instytucji międzynarodowych, coraz częściej zwraca się uwagę na skutki ekstensywnego gospodarowania zasobami naturalnymi, a stąd na potrzebę wyznaczenia nowych kierunków działań, które pozwolą na rozwój gospodarczy i zaspokojenie rosnących potrzeb społecznych.

Możliwość pozyskania, dzięki wsparciu zielonej gospodarki, nowych miejsc pracy znajduje się w centrum zainteresowania różnych ośrodków decyzyjnych. Problemem jest jednak brak szczegółowego rozpoznania potencjału, jaki drzemie w rozwijającym się rynku zielonych miejsc pracy, co utrudnia podejmowanie skutecznych działań. Mamy nadzieję, że ta publikacja przyczyni się do poszerzenia wiedzy dotyczącej rozwoju rynku zielonych miejsc pracy i dzięki temu da szansę wskazania decydom możliwości podejmowania aktywnych działań stymulujących wielofunkcyjny i zrównoważony rozwój, w tym szczególnie na obszarach wiejskich.

---

¹ http://www.ekoportal.gov.pl/opencms/export/sites/default/ekoportal/warto_wiedziec_i_odwiedzic/artykuly/tekstyartykulow/Srodowisko_6_2011_Zielone_miejsca_pracy_Energia.pdf (dostęp: 16.09.2017 r.)

² *Green Growth Indicators 2014*. OECD Green Growth Studies, OECD, Paris 2014, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/environment/green-growth-indicators2013_9789264202030-en (dostęp 02.02.2017 r.).

³ W pakiecie dotyczącym zatrudnienia przygotowanym przez Komisję w 2012 r. przedstawiono ramy dla odnowy gospodarczej sprzyjającej zatrudnieniu, kładąc nacisk na potrzebę dalszego rozwoju narzędzi rynku pracy i określenie zapotrzebowania na umiejętności w celu wsparcia przejścia na zieloną gospodarkę i postępów w realizacji celów w zakresie zatrudnienia zdefiniowanych w strategii „Europa 2020”.

Celem prowadzonych studiów i analiz, podjętych w ramach niniejszej pracy, jest poznanie stanu i możliwości rozwoju zielonych miejsc pracy na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego. Ważnym przedsięwzięciem było również wskazanie instytucjom związanym z funkcjonowaniem rynku pracy, ale także lokalnym samorządom i służbom doradztwa, możliwości stymulowania rozwoju tego sektora.

Prowadzone badania, skoncentrowane wokół poszukiwania możliwości efektywnego wspierania gospodarowania zasobami przyrodniczymi regionu dotyczyły:

- zidentyfikowania praktyk przedsiębiorstw w zakresie zatrudniania na stanowiskach, które można wskazać jako tzw. zielone miejsca pracy,
- oceny form wsparcia przedsiębiorczości w zakresie zielonej gospodarki na obszarach wiejskich,
- zidentyfikowania zawodów i niezbędnych kompetencji pracowników w sektorach związanych z zielonym rynkiem pracy na obszarach wiejskich,
- wskazania głównych problemów przedsiębiorców w pozyskiwaniu pracowników z odpowiednimi kwalifikacjami w zakresie zielonych miejsc pracy,
- oceny szans rozwoju zielonej gospodarki i zielonych miejsc pracy w branżach związanych z gospodarką obszarów wiejskich.

Przygotowana monografia, zawierająca diagnozę sytuacji oraz wskazującą możliwości wspierania procesu powstawania i rozwoju zielonych miejsc pracy na obszarach wiejskich może stanowić ważne źródło informacji wykorzystywanych w praktycznym działaniu instytucji doradczych, instytucji rynku pracy, a także ekspertów zajmujących się niniejszą problematyką.

Prezentowane w pracy opinie pozyskano drogą wywiadu od losowo wybranej grupy 578 przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą związaną z „zieloną gospodarką” na obszarach wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim. Badania dotyczyły przedsiębiorstw zatrudniających pracowników i tworzących miejsca pracy w zakresie: przetwórstwa rolno-spożywczego, usług, produkcji, odnawialnych źródeł energii oraz turystyki.

Informacje od respondentów pozyskano techniką CATI (*Computer Assisted Telephone Interviewing*), z wykorzystaniem autorskiego programu Grupy OSB s.c. Atutem techniki wywiadów za pośrednictwem rozmów telefonicznych wspomaganym komputerowo jest szybkość realizacji badań oraz możliwość dotarcia do konkretnego respondenta. Zebrane

informacje zostały zestawione w tabelach. Dla wybranych cech przeprowadzono analizy, które pozwoliły na wskazanie zależności.

Szczegółowej analizie zostały poddane zagadnienia związane m.in. ze strukturą zatrudnienia w przedsiębiorstwach zielonego sektora, oceną kompetencji pracowników poszczególnych sektorów, czy zapotrzebowaniem na określone kategorie zawodów w perspektywie do 2020 roku (zał. 1).

Objętą badaniami grupę stanowili przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą w wybranych sektorach zielonej gospodarki. Zgodnie z założeniami, byli to przedstawiciele (pracodawcy) zaklasyfikowani do następujących sekcji/działów PKD 2007:

- 1) transport – sekcja H,
- 2) budownictwo – sekcja F,
- 3) turystyka – sekcja I – dział 55, sekcja N – dział 79,
- 4) przetwórstwo przemysłowe – sekcja C,
- 5) rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo – sekcja A,
- 6) handel – sekcja G.

W doborze uczestników badań uwzględniono w pierwszej kolejności następujące dziedziny:

- odnawialne źródła energii,
- obniżenie emisji zanieczyszczeń powietrza,
- rozwój i utrzymanie terenów zielonych,
- ekoturystykę,
- rolnictwo ekologiczne,
- rolnictwo towarowe produkujące na potrzeby OZE.

Obliczenie dokładnej liczebności próby, według poszczególnych warstw, umożliwia osiągnięcie wysokiego stopnia reprezentatywności i wysokiej jakości zebranych informacji (danych). W tym celu obliczono minimalną wielkość próby do badań przy wykorzystaniu następującej formuły:

$$n = \frac{N}{1 + \frac{4d^2(N-1)}{z_\alpha^2}}$$

gdzie:

n – wielkość próby,

N – wielkość populacji,

d – margines błędu,

z_α – wartość krytyczna dla poziomu ufności.

Przy wyliczaniu minimalnej wielkości próby został przyjęty współczynnik ufności na poziomie nie mniejszym niż 95% i maksymalny błąd szacunku nie większy niż 5%. Dobór próby do badań ilościowych dotyczą-

cych sektorów zielonej gospodarki został dokonany dzięki warstwowaniu, które zapewniło zróżnicowanie każdego z obszarów (podregionów), sektorów i branż, a także wielkości przedsiębiorstw.

Zgodnie z klasyfikacją NUTS wprowadzoną zgodnie z Rozporządzeniem Komisji (UE) nr 1319/2013 z dnia 9 grudnia 2013 roku w województwie warmińsko-mazurskim funkcjonują trzy podregiony: olsztyński, elbląski i ełcki.

Uwzględnienie w analizie wielkości przedsiębiorstwa zostało zapewnione poprzez objęcie badaniami przedstawicieli następujących typów przedsiębiorstw:

- mikro (od 1 do 9 zatrudnionych),
- małych (10-49 zatrudnionych),
- średnich (50-249 zatrudnionych),
- dużych (powyżej 249 zatrudnionych).

Szczegółowy dobór próby w podziale na podregiony został dokonany po ostatecznej klasyfikacji sektorów i branż do zielonej gospodarki.

Operatem losowania do badań była baza podmiotów gospodarczych REGON, będąca w zasobach Wykonawcy, z której wylosowano próbę firm mających siedzibę na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego. W bazie REGON znajdują się m.in. informacje dotyczące podstawowej działalności firmy oraz wielkości zatrudnienia, co pozwoliło na wykluczenie z badania jednoosobowych podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, których udział w niniejszych badaniach byłby nieadekwatny z punktu widzenia realizacji postawionych celów badawczych.

Kolejne warstwowanie (*post factum*) próby zostało przeprowadzone według takich kryteriów, jak:

- klasa wielkości (pracodawcy firm mikro, małych, średnich, dużych),
- forma własności (sektor prywatny),
- sekcja i dział PKD 2007,
- podstawowy zakres działalności (usługowa, produkcyjna, handlowa, itp.).

Ustalona wielkość próby to łącznie 578 podmiotów.

1. Sektory i podmioty zielonej gospodarki

1.1. Koncepcja zielonej gospodarki w świetle paradygmatu zrównoważonego rozwoju

Idea zielonej gospodarki jest skoncentrowana na postrzeganiu zagrożeń, jakie wynikają z ekspansywnej działalności gospodarczej i społecznej człowieka, niszczącej bezpowrotnie środowisko naturalne i jego ograniczone zasoby. Za głównego inicjatora działań na rzecz zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska naturalnego uznaje się Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ), która w okresie ostatnich kilkudziesięciu lat podjęła szereg inicjatyw mających na celu zakorzenienie idei zrównoważonego rozwoju. Do najważniejszych dokumentów poświęconych tym zagadnieniom zalicza się raport *Człowiek i środowisko*⁴ z 1969 r., którego treść stała się inspiracją do zainicjowania działalności ruchów na rzecz ochrony środowiska naturalnego, jak również do powstania wielu inicjatyw mających na celu propagowanie idei zrównoważonego rozwoju.

Kolejny raport ONZ pn. *Nasza Wspólna Przyszłość*, zwany *Raportem Brundtland*, został poświęcony nie tylko przedstawieniu diagnozy pogorszonego stanu środowiska naturalnego lecz również propozycji działań, które pozwolą na zahamowanie procesu jego degradacji. W omawianym raporcie zaproponowano definicję zrównoważonego i trwałego rozwoju jako rozwoju gospodarczego i społecznego, który zapewni zaspokojenie potrzeb współczesnej generacji bez ryzyka naruszenia możliwości zaspokojenia potrzeb przez przyszłe pokolenia. Rozwój idei zrównoważonego rozwoju⁵ znajdował coraz szersze kręgi zwolenników w kolejnych latach, a do najważniejszych wydarzeń zalicza się:

- Szczyt Ziemi w 1992 r., w trakcie którego wypracowano dokument pn. *Agenda 21*⁶, składający się z czterech sekcji i przyporządkowanych im czterdziestu rozdziałom, poświęconym społecznym i ekonomicznym aspektom zrównoważonego rozwoju, zarządzaniu zasobami naturalnymi, umacnianiu roli różnych grup społecznych w dążeniu do zrównoważonego rozwoju oraz środkiem służącym realizacji postawionych celów;

---

⁴ *Człowiek i jego środowisko*. Raport Sekretarza Generalnego ONZ U-Thanta. w: Dajcie Szansę Ziemi. Praca zbiorowa pod red. J. Zielińskiego, Książka i Wiedza, Warszawa 1971.

⁵ <http://stat.gov.pl/zrownowazony-rozwoj/idea-zrownowazonego-rozwoju/?pdf=1> (dostęp: 11.08.2017 r.).

⁶ <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (dostęp: 11.08.2017 r.).

- przyjęcie *Deklaracji Milenijnej Narodów Zjednoczonych*, określającej *Milenijne Cele Rozwoju (Millenium Development Goals)*⁷, przez przedstawicieli 189 państw członkowskich, którzy podpisali porozumienie zobowiązując się do realizacji postanowień Milenijnych Celów Rozwoju, co w konsekwencji oznacza, że zarówno biedne jak i bogate kraje zobowiązały się do wspólnych działań na rzecz zapewnienia powszechnego prawa do rozwoju i walki z ubóstwem, których realizacja miała pozwolić na skuteczne stawienie czoła wyzwaniom XXI wieku w perspektywie do 2015 r. Realizacja priorytetowych założeń Milenijnych Celów Rozwoju opierała się na dążeniu do⁸:
  - Cel 1. Wyeliminowania skrajnego ubóstwa i głodu poprzez zmniejszenie o połowę liczby ludzi, których dochód nie przekracza 1 dolara dziennie.
  - Cel 2. Zapewnienia powszechnego nauczania na poziomie podstawowym przez zapewnienie wszystkim chłopcom i dziewczętom możliwości ukończenia pełnego cyklu nauki na poziomie podstawowym.
  - Cel 3. Promocji równości płci i awansu społecznego kobiet przez wyeliminowanie nierównego dostępu płci do pierwszego i drugiego szczebla edukacyjnego do 2005 roku, a na wyższych szczeblach do 2015 roku.
  - Cel 4. Ograniczenia umieralności dzieci poprzez zmniejszenie o 2/3 wskaźnika umieralności dzieci w wieku do 5 lat.
  - Cel 5. Poprawy opieki zdrowotnej nad matkami przez zmniejszenie o 3/4 wskaźnika umieralności matek.
  - Cel 6. Ograniczenia rozprzestrzeniania się HIV/AIDS, malarii i innych chorób przez powstrzymanie rozprzestrzeniania się HIV/AIDS i ograniczenia nowych zakażeń, powstrzymania rozprzestrzeniania się malarii i innych groźnych chorób oraz ograniczenia nowych zachorowań.
  - Cel 7. Stosowania zrównoważonych metod gospodarowania zasobami naturalnymi przez uwzględnienie zasad zrównoważonego rozwoju w krajowych strategiach i programach, stosowania metod hamujących zubożenie środowiska naturalnego. Zmniejszenia o połowę liczby ludzi pozbawionych stałego dostępu do czystej wody pitnej. Do 2020 roku osią-

⁷ *Deklaracja Milenijna Narodów Zjednoczonych*, Dokument przetłumaczony przez Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, czerwiec 2002, <http://www.un.org.pl/cele.php>, (dostęp: 11.08.2017 r.).

⁸ www.polskapomoc.gov.pl/Milenijne,Cele,Rozwoju,53.html#cele (dostęp: 12.08.2017 r.).

gnięcie znacznej poprawy warunków życia przynajmniej 100 milionów mieszkańców slumsów.

- Cel 8. Stworzenia globalnego partnerskiego porozumienia na rzecz rozwoju przez wypracowanie dostępnego dla wszystkich, opartego na jasnych przepisach, przewidywalnego i nikogo nie dyskryminującego systemu handlowo-finansowego, zobowiązanie uczestników systemu do podejmowania działalności promującej dobre praktyki rządzenia, rozwój i ograniczanie ubóstwa, uwzględnienie szczególnych potrzeb państw najstabilniej rozwiniętych, wyspiarskich i śródlądowych (zwłaszcza zwiększenie dostępu do rynków krajów rozwiniętych, redukcję długów, zwiększenie pomocy rozwojowej), wypracowanie strategii na rzecz zapewnienia pracy młodemu pokoleniu, zwiększenie dostępu do leków dla krajów rozwijających się oraz umożliwienie im korzystania z dobrodziejstw nowoczesnej technologii.
- zastąpienie w 2015 r. *Milenijnych Celów Rozwoju Celami Zrównoważonego Rozwoju (Sustainable Development Goals)* zawartymi w *Agendzie Rozwojowej 2030 (Transforming Our World)*. Agenda została przyjęta przez przedstawicieli 100 państw i szefów rządów w trakcie szczytu ONZ w Nowym Jorku, w dniach 25-27 września 2015 r. Dokument ten zawiera 17 celów zrównoważonego rozwoju, które dotyczą nie tylko redukcji ubóstwa, walki z głodem czy działań prozdrowotnych, ale także takich kwestii, jak zrównoważone wykorzystanie środowiska naturalnego, ograniczenie nierówności społecznej czy zapewnienie dostępu do energii. Z dniem 1 stycznia 2016 r. rozpoczęto realizację celów i zadań określonych w Agendzie 2030⁹:
- Cel 1. Wyeliminowanie ubóstwa we wszystkich jego formach.
  - Cel 2. Wyeliminowanie głodu, osiągnięcie bezpieczeństwa żywnościowego i dostępu do lepszego odżywiania, promowanie zrównoważonego rolnictwa.
  - Cel 3. Zapewnienie wszystkim zdrowych warunków i promocja zdrowia dla każdego, niezależnie od wieku.
  - Cel 4. Zapewnienie wszystkim równego dostępu do dobrej jakości edukacji oraz promowanie możliwości nauki przez całe życie.
  - Cel 5. Osiągnięcie równości płci i upodmiotowienie kobiet i dziewcząt.

⁹ <https://www.polskapomoc.gov.pl/Agenda,Zrownowazonego,Rozwoju,2030,2370.html> (dostęp: 12.08.2017 r.).

- Cel 6. Zapewnienie wszystkim dostępu do wody oraz zrównoważonego zarządzania zasobami wodnymi i systemami sanitarnymi.
- Cel 7. Zapewnienie wszystkim dostępu do stabilnej, zrównoważonej i nowoczesnej energii w przystępnej cenie.
- Cel 8. Wspieranie trwałego, otwartego i zrównoważonego wzrostu gospodarczego, oraz pełnego i produktywnego zatrudnienia oraz zapewnienie godnej pracy dla wszystkich.
- Cel 9. Budowa infrastruktury odpornej na skutki katastrof, wspieranie otwartej i zrównoważonej industrializacji oraz innowacyjności.
- Cel 10. Zmniejszenie nierówności wewnątrz państw i między państwami.
- Cel 11. Budowa otwartych, bezpiecznych, odpornych na katastrofy i zrównoważonych miast i osiedli ludzkich.
- Cel 12. Zapewnienie zrównoważonej konsumpcji oraz zrównoważonych wzorców produkcji.
- Cel 13. Podjęcie pilnych działań na rzecz walki ze zmianami klimatu oraz ich skutkami.
- Cel 14. Oszczędne i zrównoważone użytkowanie oceanów, mórz i zasobów morskich na rzecz zrównoważonego rozwoju.
- Cel 15. Ochrona, odbudowa oraz wspieranie zrównoważonego użytkowania ekosystemów lądowych, zrównoważone gospodarowanie lasami, walka z pustynnieniem, powstrzymanie i odwrócenie procesu degradacji gleby oraz utraty różnorodności biologicznej.
- Cel 16. Promowanie pokojowych i otwartych społeczeństw na rzecz zrównoważonego rozwoju, zagwarantowanie wszystkim dostępu do wymiaru sprawiedliwości oraz budowa efektywnych, odpowiedzialnych i uwzględniających potrzeby wszystkich instytucji na każdym poziomie.
- Cel 17. Wzmocnienie środków wdrożeniowych oraz ożywienie globalnego partnerstwa na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Koncepcja zielonej gospodarki nierozzerwalnie łączy się z paradygmatem zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego opartego na technologiach pełniących rolę służebną wobec środowiska naturalnego oraz na społecznej odpowiedzialności biznesu za jakość życia przyszłych pokoleń. Wdrożenie tych zasad wymaga podnoszenia efektywności eko-

nomicznej, poprawy życia ludzi, prowadzenia kampanii uświadamiających w obszarze ekologii i powszechnej akceptacji prymatu zasad ochrony środowiska nad osiągnięciem doraźnych korzyści, mogących wynikać z ich nieprzestrzegania¹⁰.

Można zatem postawić tezę, że zielona gospodarka obejmuje praktycznie wszystkie dziedziny działalności człowieka, które w jakikolwiek sposób oddziałują na środowisko naturalne. Nie jest jednak ona obszarem o nieokreślonych granicach. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że rozwój zielonej gospodarki opiera się na transformacji dziesięciu kluczowych sektorów, w tym: rolnictwa, budownictwa, energetyki, rybołówstwa, leśnictwa, przemysłu efektywnego energetycznie, turystyki, transportu, gospodarki odpadami oraz gospodarki zasobami wodnymi¹¹. Bezpośrednio z zieloną gospodarką związane są sektory wymienione w tab. 1.1.

Tabela 1.1. Sekcje PKD bezpośrednio związane z zielonym sektorem

Symbol PKD	Nazwa sekcji PKD 2007
Sekcja A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
Sekcja C	Przetwórstwo przemysłowe
Sekcja D	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych
Sekcja E	Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją
Sekcja F	Budownictwo
Sekcja G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle
Sekcja H	Transport i gospodarka magazynowa
Sekcja I	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
Sekcja N	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca
Sekcja O	Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie schematu klasyfikacji PKD 2007, www.stat.gov.pl.

¹⁰ Byczkowska-Ślęzak J., Dolińska-Szwarc A., Tomczyk U., Toczyński T., Raźniewski P. 2012. *Analiza zielonego rynku pracy w województwie podlaskim*. Red. nauk. D. Śledź. Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok. s. 26.

¹¹ *Tamże*. s. 32.

Kwestia rozróżnienia, które z sektorów gospodarki są związane z zielonym sektorem może być rozpatrywana z szerszego i węższego punktu widzenia. W zasadzie można uznać, że niemalże we wszystkich sekcjach PKD 2007¹² znajduje się szereg działalności środowiskowych, czy okołosrodowiskowych, dzięki czemu obok sektorów bezpośrednio związanych z zielonym sektorem można wskazać okołosrodowiskowe sektory zielonej gospodarki prezentowane w tabeli 1.2.

Tabela 1.2. Okołosrodowiskowe sektory zielonej gospodarki

Symbol PKD	Nazwa sekcji PKD 2007
Sekcja A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
Sekcja B	Górnictwo i wydobywanie
Sekcja C	Przetwórstwo przemysłowe
Sekcja D	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych
Sekcja E	Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją
Sekcja F	Budownictwo
Sekcja G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle
Sekcja H	Transport i gospodarka magazynowa
Sekcja I	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
Sekcja J	Informacja i komunikacja
Sekcja K	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa
Sekcja L	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości
Sekcja M	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna
Sekcja N	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca
Sekcja O	Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne
Sekcja P	Edukacja
Sekcja Q	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna
Sekcja R	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją
Sekcja S	Pozostała działalność usługowa

¹² Polska Klasyfikacja Działalności Gospodarczej PKD 2007: http://stat.gov.pl/Klasyfikacje/doc/pkd_07/pkd_07.htm (dostęp: 14.08.2017).

Symbol PKD	Nazwa sekcji PKD 2007
Sekcja T	Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby
Sekcja U	Organizacje i zespoły eksterytorialne

Źródło: opracowanie własne na podstawie schematu klasyfikacji PKD 2007, www.stat.gov.pl.

1.2. Stan i struktura podmiotów zielonej gospodarki na obszarach wiejskich

Na koniec 2016 r. w województwie warmińsko-mazurskim w rejestrze REGON wpisanych było ponad 124 tys. przedsiębiorstw, z czego 36 tys. na obszarach wiejskich (tab. 1.3). Najwięcej firm zatrudniało maksymalnie 9 pracowników (ponad 118 tys.). Firm zatrudniających 10-49 pracowników było 4,5 tys., a firm o zatrudnieniu w przedziale 50-249 pracowników – 1 tys. Firm, w których zatrudnienie kształtowało się na poziomie 250-999 pracowników było 102, natomiast zatrudniających powyżej 1000 pracowników – 12. Na obszarach wiejskich dominowały firmy zatrudniające do 9 pracowników (34,5 tys.) (tab. 1.4).

Tabela 1.3. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON (stan w dniu 31.12.2016)

Wyszczególnienie	Lata		
	2010	2013	2016
Polska	3 909 802	4 070 259	4 237 691
Warmińsko-mazurskie	119 028	122 226	124 287
Polska – wieś	997 020	1 081 428	1 150 526
Warmińsko-mazurskie – wieś	31 415	34 372	36 094
Polska – miasto	2 912 782	2 988 831	3 086 469
Warmińsko-mazurskie - miasto	87 613	87 854	88 193

Źródło: Urząd Statystyczny w Olsztynie.

Tabela 1.4. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON według klas wielkości (stan w dniu 31.12.2016).

Wyszczególnienie	Ogółem	0-9	10-49	50-249	250-999	1 tys. i więcej
Polska	4 237 691	4 055 946	148 002	29 280	3 703	760
Warmińsko-mazurskie	124 287	118 661	4 501	1 011	102	12
Polska – wieś	1 150 526	1 105 477	39 783	4 824	390	52
Warmińsko-mazurskie – wieś	36 094	34 506	1 395	175	15	3
Polska – miasto	3 086 469	2 949 839	108 163	24 448	3 311	708
Warmińsko-mazurskie – miasto	88 193	84 155	3 106	836	87	9

Źródło: Urząd Statystyczny w Olsztynie.

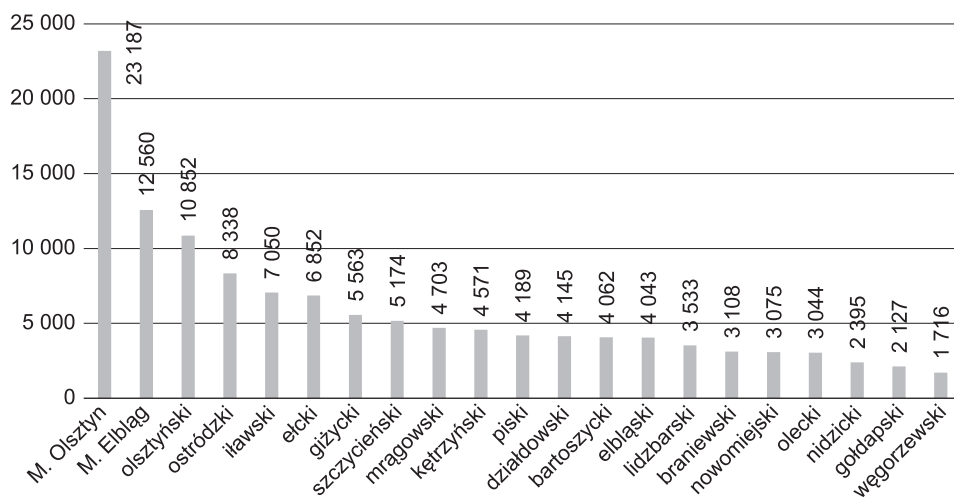
Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON głównie zarejestrowane były jako pozostała działalność (ok. 94 tys. przedsiębiorstw). Znaczny odsetek stanowiły również podmioty sektora przemysłu i budownictwa (25,5 tys. przedsiębiorstw) oraz rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa (prawie 4,5 tys. przedsiębiorstw).

Rozpatrując liczbę przedsiębiorstw w poszczególnych powiatach w województwa warmińsko-mazurskiego, wskazać należy, że pomijając miasta Olsztyn i Elbląg, najwięcej firm jest zarejestrowanych w powiatach olsztyńskim, ostródzkim i iławskim, a najmniej w węgorzewskim, gołdapskim i nidzickim.

Analizując sytuację w podregionach odnotowano, że najwięcej przedsiębiorstw funkcjonuje w podregionie olsztyńskim (58 tys.), następnie w elbląskim (42 tys.) i etckim (23 tys.). Na obszarach wiejskich ww. proporcja jest zachowana: podregion olsztyński (16 tys.), elbląski (12,5 tys.), etcki (7 tys.) (rys. 1.1).

Z przedstawionej analizy wynika, że poza Olsztynem, Elblągiem oraz ich okolicami, całe województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje się dużymi trudnościami na rynku pracy. Są one związane ze stosunkowo małą liczbą przedsiębiorstw oraz niedopasowaniem kwalifikacji zawodowych osób bezrobotnych do wymagań pracodawców. Niski jest również poziom przedsiębiorczości. Niewielka liczba osób podejmuje działalność

Rys. 1.1. Liczba podmiotów gospodarki narodowej według powiatów
Źródło: Urząd Statystyczny w Olsztynie.

gospodarczą na obszarach wiejskich, co wynika z różnych barier ograniczających rozwój przedsiębiorczości. Zestaw barier, z podziałem na podstawowe ich grupy przedstawiono w tabeli 1.5.

Tabela 1.5. Bariery ograniczające rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

Rodzaj barier	Cechy
Osobiste	– lęk przed „pójściem na swoje”, – brak pomysłu na działalność gospodarczą,
Prawne	– skomplikowane i niestabilne prawo podatkowe,
Finansowe	– wysokie koszty prowadzenia działalności (szczególnie ZUS), – coraz trudniejsze procedury ubiegania się o wsparcie na działalność gospodarczą,
Rynkowe	– malejąca liczba mieszkańców obszarów wiejskich powoduje spadek liczby potencjalnych klientów, – duża konkurencja istniejących firm, – ograniczone możliwości pozyskania wykwalifikowanych pracowników,
Infrastrukturalne	– brak inkubatorów przedsiębiorczości lub parków technologicznych na obszarach wiejskich, – zazwyczaj duża odległość od dróg szybkiego ruchu, lotnisk, kolei, – słabszy dostęp do szerokopasmowego Internetu.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Kłodziński M. 2013. *Bariery rozwoju pozarolniczej przedsiębiorczości wiejskiej*. Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, 1 (15): 87-90.

Tabela 1.6. Pracujący w gospodarce narodowej w sektorach związanych z zieloną gospodarką według sekcji PKD 2007 (stan na 31.12.2015 r.)

Wyszczególnienie	Ogółem	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Przetwórstwo przemysłowe	Budownictwo	Handel; naprawa pojazdów samochod.	Transport i gospodarka magazynowa	Zakwaterowanie i gastronomia	Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	Pozostała działalność usługowa
Polska	8 935 102	107 165	2 224 241	411 530	1 271 328	531 806	138 776	641 692	125 105	30 533
Warmińsko-mazurskie	275 374	7 328	82 831	11 052	34 435	12 046	4 810	25 616	4 051	520
Polska – wieś	1 692 218	83 612	585 117	82 563	216 989	110 665	23 156	67 751	19 995	4 964
Warmińsko-mazurskie – wieś	54 291	6 004	20 299	1 980	4 252	1 384	1 173	3 331	814	80
Polska – miasto	7 242 884	23 553	1 639 124	328 967	1 054 339	421 141	115 620	573 941	105 110	25 569
Warmińsko-mazurskie - miasto	221 083	1 324	62 532	9 072	30 183	10 662	3 637	22 285	3 237	440

Źródło: Urząd Statystyczny w Olsztynie.

Pomimo istnienia tradycji związanych z różnym rzemiosłem w województwie warmińsko-mazurskim, obserwowany jest również brak niektórych zawodów coraz bardziej oczekiwanych przez pracodawców, a także wśród usługobiorców. Do tych zawodów o największym deficycie zalicza się m.in.: bartników, bednarzy, browarników, cieśli, cukierników, kowali, stolarzy, szkutników, tokarzy, zegarmistrzów i zdunów. Brak osób posiadających powyższe umiejętności powoduje trudności w uzyskaniu dostępu do niektórych usług, a także ograniczenie możliwości rozwoju firm zajmujących się ww. dziedzinami rzemiosła¹³.

W tabeli 1.6. przedstawiono stan pracujących w gospodarce narodowej w sektorach związanych z zieloną gospodarką według sekcji PKD 2007.

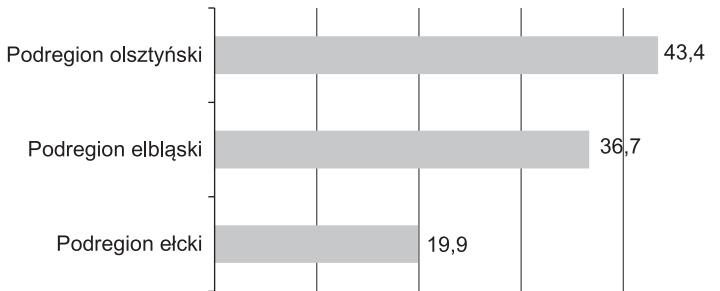
Zgodnie z założeniami przyjętymi w opracowaniu, w województwie warmińsko-mazurskim zielony rynek pracy kształtuje dziesięć sekcji PKD wymienionych w tabeli 1.2. Sekcje te zagregowano na potrzeby prowadzonych analiz w pięciu zbiorach, tworzących pięć obszarów ekonomicznych zielonej gospodarki i obejmujących: przetwórstwo rolno-spożywcze, usługi, produkcję towarową z wyłączeniem przetwórstwa rolno-spożywczego (definiowaną w opracowaniu jako produkcja), odnawialne źródła energii i turystykę.

1.3. Charakterystyka przedsiębiorstw uczestniczących w badaniach

Badania ankietowe wśród przedstawicieli sektorów zielonej gospodarki zostały przeprowadzone z uwzględnieniem podziału na trzy podregiony województwa warmińsko-mazurskiego. Wśród respondentów najliczniejszą grupę stanowili przedstawiciele podregionu olsztyńskiego, w którym zrealizowano 43,4% wywiadów z wykorzystaniem kwestionariusza. Drugą pod względem liczebności grupę stanowili respondenci z podregionu elbląskiego, którzy stanowili 36,7% ogółu respondentów. Najmniej wywiadów, bo 19,9% przeprowadzono na terenie podregionu ełckiego (rys. 1.2).

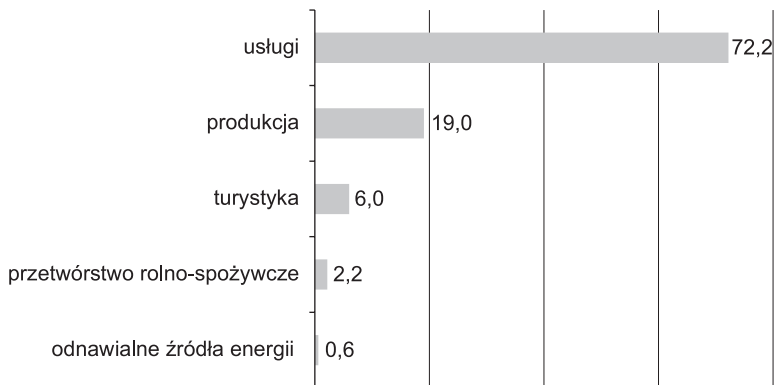
---

¹³ Na podstawie opisu do działania 1.5.2 „Odtwarzanie gospodarczego dziedzictwa regionu” realizowanego w ramach osi priorytetowej I RPO Warmia Mazury

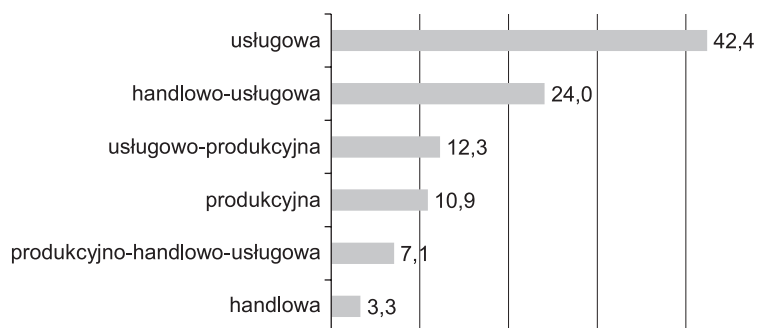
Rys. 1.2. Struktura uczestniczących w badaniach podmiotów gospodarczych według miejsca ich siedziby (%)
Źródło: badania własne.

Uczestnicy badań reprezentowali najczęściej sektor usług (72,2%). Mniej licznie reprezentowali oni przedsiębiorstwa prowadzące działalność gospodarczą w sferze produkcji (19,0%), turystyki (6,0%), natomiast najmniej liczną grupą byli przedstawiciele podmiotów branży przetwórstwa rolno-spożywczego (2,2%) oraz odnawialnych źródeł energii (0,6%) (rys. 1.3).

Rys. 1.3. Struktura objętych badaniami przedsiębiorstw według obszarów aktywności gospodarczej (%)
Źródło: badania własne.

Wyłącznie usługi świadczyło 42,4% podmiotów, kolejne 24,0% to podmioty zajmujące się usługami i handlem, zaś 12,3% przedsiębiorstw wykonywało usługi i jednocześnie zajmowało się produkcją dóbr. Najbardziej złożoną działalność prowadziło 7,1% przedsiębiorstw, których zakres aktywności gospodarczej obejmował zarówno usługi, jak również handel i produkcję (rys. 1.4).

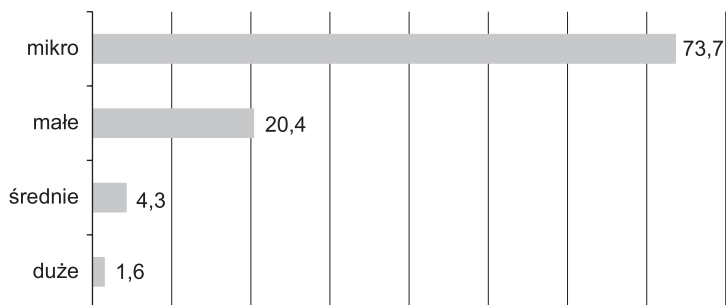

Rys. 1.4. Struktura objętych badaniami przedsiębiorstw według podstawowego zakresu prowadzonej działalności (%)

Źródło: badania własne.

Kolejną cechą charakteryzującą przedsiębiorstwa uczestniczące w badaniach jest struktura klas ich wielkości pod względem liczby osób zatrudnionych, która zasadniczo odpowiada strukturze przedsiębiorstw województwa warmińsko-mazurskiego, a także kraju.

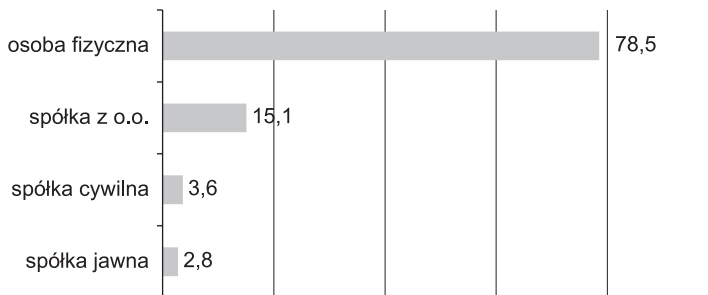
W badaniach dominowali przedstawiciele firm mikro, zatrudniający do 9 pracowników oraz firm małych, zatrudniających od 10 do 49 pracowników. Znacznie mniej liczną grupę stanowili przedsiębiorcy reprezentujący firmy średnie, zatrudniające od 50 do 249 pracowników oraz duże, w których zatrudnionych było 250 pracowników i więcej (rys. 1.5).

Rys. 1.5. Struktura objętych badaniami przedsiębiorstw według klas wielkości (%)

Źródło: badania własne.

Struktura form własności uczestniczących w badaniach przedsiębiorstw również odpowiadała strukturze charakteryzującej gospodarkę województwa warmińsko-mazurskiego i kraju. Najliczniejszą grupę stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (78,5%). Mniej liczna była grupa podmiotów reprezentujących spółki, w tym: z ograniczoną odpowiedzialnością (15,1%), cywilne (3,6%) oraz jawne (2,8%) (rys. 1.6).

Rys. 1.6. Struktura objętych badaniami przedsiębiorstw według formy własności (%)

Źródło: badania własne.

Podsumowanie

Koncepcja zielonej gospodarki nierozzerwalnie łączy się z paradygmatem zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego opartego na tych obszarach działalności gospodarczej, które pełnią służebną rolę wobec środowiska naturalnego oraz na społecznej odpowiedzialności za jakość życia przyszłych pokoleń.

Kwestia rozróżnienia, które z sektorów gospodarki są związane z zielonym sektorem może być rozpatrywana z różnych punktów odniesienia. Generalnie można uznać, że niemalże wszystkie sekcje PKD zawierają działalności, które mogą oddziaływać pozytywnie na środowisko. Jednak z zieloną gospodarką bezpośrednio są związane takie sektory, jak:

- rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo,
- przetwórstwo przemysłowe,
- wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych,
- dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją,
- budownictwo,
- handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych,
- transport i gospodarka magazynowa,
- działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi,
- działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca,
- administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne.

W województwie warmińsko-mazurskim zielony rynek pracy kształtuje ww. dziesięć sekcji PKD, które zagregowano na potrzeby prowadzonych analiz w pięciu zbiorach, tworzących pięć obszarów ekonomicznych zielonej gospodarki i obejmujących: przetwórstwo rolno-spożywcze, usługi, produkcję, odnawialne źródła energii i turystykę.

Badania prowadzono z uwzględnieniem przestrzennej koncentracji podmiotów gospodarczych w poszczególnych podregionach województwa warmińsko-mazurskiego. Ponieważ najwięcej przedsiębiorstw na obszarach wiejskich funkcjonuje w podregionie olsztyńskim (16 tys.), następnie elbląskim (12,5 tys.) i ełckim (7 tys.), najliczniejszą grupę wśród respondentów stanowili przedsiębiorcy właśnie podregionu olsztyńskiego (43,4% wywiadów), a w dalszej kolejności podregionu elbląskiego (36,7%) i ełckiego (19,9%).

Uczestnicy badań reprezentowali najczęściej sektor usług (72,2%), przy czym wyłącznie usługi świadczyło 42,4% podmiotów, a pozostałe przedsiębiorstwa działalność usługową łączyły z handlem i/lub z produkcją.

W objętej badaniami grupie dominowali przedstawiciele mikroprzedsiębiorstw, zatrudniający do 9 pracowników (73,7%) oraz firm małych, zatrudniających 10-49 pracowników (20,4%). Odsetek firm średnich i dużych był praktycznie marginalny. Struktura formy własności uczestniczących w badaniach przedsiębiorstw odpowiadała strukturze charakteryzującej gospodarkę województwa warmińsko-mazurskiego i kraju. Najliczniejszą grupę stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (78,5%). Pozostałe firmy funkcjonowały jako spółki, w tym z ograniczoną odpowiedzialnością (15,1%), cywilne (3,6%) oraz jawne (2,8%).

2. Obszary aktywności podmiotów zielonej gospodarki

2.1. Założenia polityki zielonego wzrostu

Rozwój jest kluczowym pojęciem w naukach ekonomicznych w stosunku do gospodarki jak i społeczeństwa. W kontekście rozwoju główne znaczenie mają zmiany ilościowe i jakościowe, które pojawiają się na danym obszarze (np. gospodarczym czy społecznym).

We współczesnym świecie jednym z najbardziej pożądanym paradygmatów rozwojowych jest rozwój zrównoważony jako proces poprawy jakości i dobrobytu życia na poziomie, na jaki pozwala posiadana obecnie wiedza i zasoby. Najczęściej cytowana definicja pojęcia „zrównoważony rozwój” została opracowana przez Światową Komisję do Spraw Środowiska i Rozwoju w raporcie z 1983 r.¹⁴. W dokumencie tym definiuje się zrównoważony rozwój, jako taki, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokajane bez pozbawiania możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń („zaspokajanie potrzeb dnia dzisiejszego w sposób, który nie ogranicza przyszłym pokoleniom możliwości zaspokojenia ich potrzeb”). Jest to termin bardzo szeroki, pojemny treściowo, co umożliwia dalszy rozwój tej koncepcji. Wskazuje się dwa podstawowe elementy zrównoważonego rozwoju, w tym trwałość zaspokojenia potrzeb w wymiarze międzypokoleniowym oraz pokoleniowe postrzeganie problemu zaspokojenia potrzeb¹⁵. Nośną wykładnią operacjonalizacji zrównoważonego rozwoju w praktyce gospodarowania jest koncepcja *zielonej gospodarki*¹⁶. Należy ją rozumieć jako nową ścieżkę rozwoju społeczno-gospodarczego, która umożliwi dojście do gospodarki zrównoważonej. Nie zastępuje jednak ona zrównoważonego rozwoju, bowiem ma znacznie węższy od niej zakres¹⁷.

Według OECD zielony wzrost (*green growth*) polega na wspieraniu wzrostu gospodarczego i rozwoju, przy jednoczesnym zapewnieniu, że

---

¹⁴ Pawłuszko T. 2014. *Strategia zrównoważonego rozwoju w dokumentach Nordyckiej Rady Ministrów*. w: *Dyplomacja w życiu. Życie w dyplomacji*, W. Saletra, J. Jaskiernia, R. Kubicki (red.), Wydawnictwo UJK, s. 285-299; Berdo J. 2006. *Zrównoważony rozwój. W stronę życia w harmonii z przyrodą*. Earth Conservation. Sopot. s. 101.

¹⁵ Hopwood B., Mellor M., O'Brien G. 2005. *Sustainable development: mapping different approaches*. *Sustainable Development*, 13: 38-52.

¹⁶ Dokurno Z., Fiedor B., Scheuer B. 2016. *Makroekonomiczna i metodologiczna perspektywa dyskursu wokół pojęcia zielonej gospodarki*. *Gospodarka Narodowa*, 1: 5-28.

¹⁷ Wyszkowska D., Rogalewska A. 2016. *Wskaźniki zielonej gospodarki dla Polski oraz pozostałych krajów Unii Europejskiej*. *Wiadomości Statystyczne*, 10: 54-74.

natura nadal dostarcza zasobów i usług środowiskowych, od których zależy nasz dobrobyt. Rządy, które prowadzą aktywną politykę opartą na zielonym wzroście, muszą stymulować takie inwestycje i innowacje, które stanowić mogą podstawę wzrostu i stwarzają nowe możliwości gospodarcze¹⁸.

Jedną z propozycji w tym zakresie jest opracowany w grudniu 2015 r. przez Komisję Europejską pakiet dotyczący budowania gospodarki o obiegu zamkniętym (tzw. *circular economy*). Idea gospodarki o obiegu zamkniętym polega na zamknięciu cyklu życia produktu, który w ujęciu linearnym oznacza sekwencję: produkcja – użytkowanie – usunięcie odpadu (ujęcie zwane „od kołyski do grobu” – ang. „*from cradle to grave*”). Zamykając cykl życia otrzymujemy sekwencję: produkcja – użytkowanie – wykorzystanie odpadu w kolejnym cyklu produkcyjnym (ujęcie zwane „od kołyski do kołyski” – ang. „*from cradle to cradle*”). Istotą tego podejścia jest zatem wykorzystanie odpadów powstałych w cyklu życia produktu i tym samym ograniczenie zużycia surowców, zmniejszenie ilości składowanych odpadów oraz zwiększenie strumienia odpadów wykorzystywanych w ramach odzysku i recyklingu¹⁹. Wykorzystanie odpadów i produktów ubocznych przemysłu rolno-spożywczego jako surowców w kolejnych cyklach produkcyjnych wg standardów gospodarki o obiegu zamkniętym, ma szansę stać się nowym obszarem funkcjonowania zielonej gospodarki. Uwzględniając zasady gospodarki o obiegu zamkniętym, działania na rzecz jej popularyzacji w sektorze rolno-spożywczym powinny zapewnić²⁰:

- szersze i szybsze zastosowanie innowacyjnych technologii niskoodpadowych i energooszczędnych w łańcuchu żywnościowym,
- zidentyfikowanie i określenie możliwości zastosowania innowacyjnych technologii niskoodpadowych i energooszczędnych,
- wsparcie przejścia z gospodarki liniowej do cyrkularnej,
- wsparcie procesu komunikowania i akceptacji po stronie przemysłu i konsumentów polityki „*zero waste*”,
- zmniejszenie negatywnych efektów zewnętrznych związanych z odpadami żywnościowymi,
- opracowanie standardów i norm warunkujących bezpieczeństwo

¹⁸ *Green Growth Indicators 2017*. OECD Publishing, Paris 2017. s. 162.

¹⁹ Chyłek E.K., Niepytalski T., Śliwa A. 2016. *Biogospodarka o obiegu zamkniętym*. Przemysł Spożywczy, 7: 2-6.

²⁰ Chyłek E.K. 2016. *Nowe strategie Komisji Europejskiej dotyczące biogospodarki i gospodarki wewnętrznej o obiegu zamkniętym*. Polish Journal of Agronomy, 25: 3–12.

sanitarne odpadów i produktów ubocznych przemysłu rolno-spożywczego,

- dywersyfikację produkcji i wzrost zatrudnienia w sektorze żywnościowym, szczególnie zielonych miejsc pracy.

Rozwój zielonej gospodarki jest powiązany z wieloma procesami zachodzącymi w przedsiębiorstwach oraz w administracji publicznej. Wspomniane procesy opierają się przede wszystkim na polityce gospodarczej, która sprzyja podnoszeniu aktywności w zakresie działalności badawczo-rozwojowej, będącej fundamentalnym czynnikiem sprzyjającym ochronie środowiska naturalnego. Dlatego wraz z wdrażaniem nowych rozwiązań dynamizujących rozwój ekonomiczny, pojawiła się potrzeba opracowania mierników postępu w zazielenianiu gospodarki²¹. W Polsce do kluczowych czynników zielonego wzrostu zalicza się m.in.²²:

1. Nakłady na ochronę środowiska, których celem jest ograniczanie negatywnego wpływu działalności człowieka na środowisko przez wydatki inwestycyjne w postaci nakładów na środki trwałe służące tworzeniu materialnych podstaw do ochrony środowiska. Po latach niskiego poziomu nakładów tego typu inwestycje w ostatnim okresie notuje się wyraźne ożywienie. Wzmożenie działań wspierających zrównoważony rozwój wynika z dorównania europejskim standardom ekologicznym. Główny wpływ na to mają projekty inwestycyjne realizowane z udziałem środków z Unii Europejskiej²³. W Polsce w 2014 r. nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska wyniosły jedynie 14 248,5 mln zł, i mimo że wielkość ta oznacza wzrost w odniesieniu do 2013 r. i 2000 r. odpowiednio o 31,3% i 51,5% to ich udział w relacji do PKB w latach 2000-2014 ulegał niewielkim wahaniom, a w 2014 r. wyniósł jedynie 0,8%. Według danych GUS²⁴ od kilku lat struktura grup inwestorów w ochronie środowiska nie zmienia się. Przeważają przedsiębiorstwa, których udział w nakładach w 2015 r. wyniósł ok. 67%, następnie lokują się gminy (z udziałem ok. 27%), w na ostatnim miejscu jednostki budżetowe (6%).
2. Działalność badawczo-rozwojową (B+R) wspierającą „zazielenienie się” gospodarki, a także wzrost innowacyjności i konkurencyjności

²¹ Wyszowska D., Rogalewska A. 2016. *Wskaźniki zielonej gospodarki dla Polski oraz pozostałych krajów Unii Europejskiej*. Wiadomości Statystyczne, 10: 54-74.

²² *Wskaźniki zielonej gospodarki w Polsce*. Główny Urząd Statystyczny. Urząd Statystyczny w Białymstoku, Białystok 2016. s. 74.

²³ Pawlewicz A., Pawlewicz K. 2012. *Nakłady inwestycyjne na ochronę środowiska obszarów wiejskich na przykładzie województwa warmińsko-mazurskiego*. Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum, 2(11): 165-175.

²⁴ *Ochrona Środowiska 2016*. GUS. Warszawa 2016. s. 560.

przedsiębiorstw działających w tym sektorze. Jak twierdzi Ryszawska²⁵, „(...) *nieuniknione przemiany strukturalne w polskiej gospodarce stanowią także ważne wyzwanie badawcze*”. Aktywność badawczo-rozwojowa może mieć także wpływ na poprawę efektywności wykorzystania zasobów w gospodarce, jak również ograniczenie negatywnego wpływu działalności człowieka na środowisko. W krajach uprzemysłowionych instrumentem zielonych zmian strukturalnych jest właśnie rozwój ekologicznych technologii, eko-innowacji, badań i rozwoju wspierany przez aktywną politykę państwa²⁶. W Polsce intensywność prac badawczych i rozwojowych mierzona udziałem nakładów na działalność badawczą i rozwojową w relacji do PKB, mimo że wykazuje tendencję rosnącą, jest stosunkowo niska, osiągając wielkość 0,94%²⁷.

3. Wynalazki z zakresu technologii ochrony środowiska stanowią ważny czynnik rozwoju zielonej gospodarki, ponieważ umożliwiają racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych, ograniczają negatywny wpływ produkcji i usług na środowisko, mogą również prowadzić do tworzenia nowych produktów, miejsc pracy, ulepszania technologii, a w efekcie do wzrostu konkurencyjności gospodarki. Jednocześnie przynoszą przedsiębiorstwu wymierne korzyści ekonomiczne w postaci np. oszczędności materiałów, energii czy kosztów związanych z opłatami środowiskowymi²⁸. Jak wynika z danych GUS, do Europejskiego Urzędu Patentowego (EPO) w 2012 r. polscy rezydenci zgłosili 65 wynalazków z zakresu technologii ochrony środowiska i był to najlepszy wynik osiągnięty przez Polskę w latach 2000–2012. W 2014 r. w Urzędzie Patentowym RP zarejestrowano 178 zgłoszeń patentowych z zakresu technologii ochrony środowiska, co stanowiło 4,3% ogółu zgłoszonych wynalazków. W stosunku do roku poprzedniego i 2000 r. nastąpił spadek tego wskaźnika odpowiednio o 11,9% i 21,9%.
4. Ekoinnowacje, przyczyniające się do poprawy efektywności wykorzystania zasobów w gospodarce oraz zmniejszenia negatywnego wpływu działalności człowieka na środowisko. Pojęcie to jest definiowane jako nowe produkty i procesy, które dostarczają wartości dla klientów i biznesu, a jednocześnie przyczyniają się do zmniej-

²⁵ Ryszawska B. 2013. *Zielona gospodarka jako priorytet strategiczny Unii Europejskiej*. Logistyka Odzysku, 4: 18-21.

²⁶ *Tamże*, s. 18-21.

²⁷ Wyszowska D., Rogalewska A. 2016. *Wskaźniki zielonej gospodarki dla Polski oraz pozostałych krajów Unii Europejskiej*. Wiadomości Statystyczne, 10: 54-74.

²⁸ Kaźmierczak-Piwko L. 2012. *Determinanty działalności ekoinnowacyjnej przedsiębiorstw*. Zarządzanie i Finanse, 10(1): 533-543.

szenia negatywnego wpływu na środowisko²⁹. Ich wdrażanie ma wpływ na redukcję kosztów działalności, wykorzystanie nowych możliwości rozwoju, kreowanie pozytywnego wizerunku podmiotu, a w rezultacie na wzrost poziomu konkurencyjności. Zgodnie ze stanowiskiem *Obserwatorium Ekoinnowacji (Eco-Innovation Observatory)*, powołanym przez Unię Europejską, Polska jest jednym z krajów o najniższym indeksie ekoinnowacyjności spośród państw Unii Europejskiej. Analiza poszczególnych grup wskaźników wygenerowanych dla Polski wykazała, że relatywnie najmocniejszym obszarem polskiej innowacyjności na tle krajów UE jest obszar:

- efektów społeczno-gospodarczych wynikających z wprowadzenia ekoinnowacji, plasując Polskę na 20 miejscu,
- osiągniętych wyników, które pozwoliły zająć Polsce 23 miejsce wśród 28 państw Unii Europejskiej.

W przypadku trzech pozostałych wskaźników tworzących indeks ekoinnowacyjności, tj. poniesionych nakładów na ekoinnowacje, podjętych działań w zakresie ekoinnowacji oraz osiągniętych efektów środowiskowych, Polska zajmuje 26 miejsce w rankingu.

5. Zielone zamówienia publiczne, stanowiące narzędzie włączania kryteriów i/lub wymagań ekologicznych do procedur udzielania zamówień publicznych, mogące mieć realny wpływ na ograniczanie negatywnego wpływu produktów i usług na środowisko naturalne. Jest to jeden z elementów kompleksowego podejścia w dążeniu do zrównoważonego rozwoju, ich stosowanie nie jest wymagane prawem, jednak może skutkować wieloma korzyściami dla zamawiającego, społeczeństwa oraz służyć ochronie środowiska³⁰. Należy pamiętać, że zamówienia publiczne są prawnym sposobem kontroli wydatkowania środków publicznych przez podmioty zarządzające tymi środkami. Corocznie wydaje się wiele miliardów euro na przedsięwzięcia realizowane w drodze zamówień publicznych. Środki publiczne wydatkowane przez podmioty publiczne stanowią znaczącą część dochodu PKB w Polsce³¹. W 2014 r. udział zielonych zamówień publicznych w stosunku do ogółu zamówień admi-

²⁹ Fussler C., James P. 1996. *Driving Eco-innovation: A Breakthrough Discipline for Innovation and Sustainability*. Pitman Pub. London. s. 364 za: Budynek M., Dybikowska A., Ratajczak J., Zagajewski A. 2014. *System EMAS jako stymulator innowacji środowiskowych w przedsiębiorstwie*. *Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji*, 2 (8): 33-42.

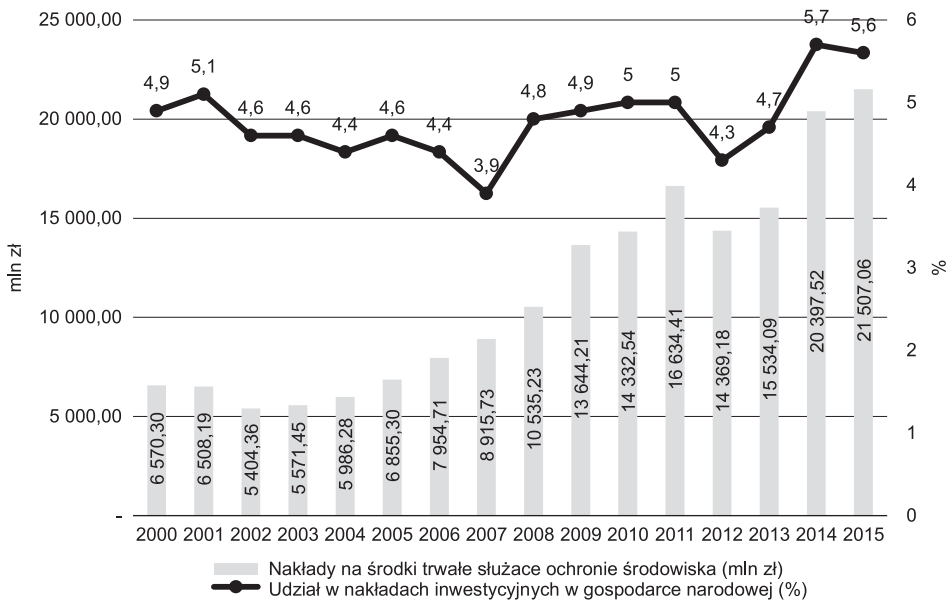
³⁰ Motowidlak U. 2016. *Zielone zamówienia publiczne jako instrument wsparcia zrównoważonego rozwoju transportu*. *Studia i Prace WNEiZ US, Gospodarka regionalna i międzynarodowa*, 46(1): 117-127.

³¹ Miłostan N. 2015. *Polityka zrównoważonego rozwoju w zamówieniach publicznych*. *Białostockie Studia Prawnicze*, 18: 249-258

nistracji publicznej w Polsce wyniósł jedynie 9%. Dodać należy, że wskaźnik ten był niższy o 3,0 p.p. w odniesieniu do 2013 r.

Zaprezentowane wskaźniki rozwoju zielonej gospodarki w Polsce wskazują na generalnie niski poziom aktywności polskich podmiotów gospodarczych oraz administracji publicznej w zakresie kreowania i wdrażania rozwiązań sprzyjających „zazielenieniu się” gospodarki. Jednak należy zwrócić uwagę, że nakłady na ochronę środowiska z roku na rok rosną, zarówno w wartościach bezwzględnych jak i względnych. W 2002 r. wartość omawianego wskaźnika wyniosła ok. 6,5 mld zł i do 2004 r. obserwowany był jego spadek. Jednocześnie widoczny był spadek udziału nakładów na ochronę środowiska w nakładach inwestycyjnych ogółem w gospodarce narodowej z 4,9% do 4,4%. Od chwili wejścia Polski do Unii Europejskiej, aż do 2011 r. notowany był wzrost udziału nakładów na ochronę środowiska. W latach 2012-2013 nastąpiło zarówno wyhamowanie inwestycyjne, jak i ponowny spadek udziału nakładów na ochronę środowiska. Jednak już w 2014 r. nastąpiła intensyfikacja wydatków, w tym na środki trwałe, przy ich udziale w nakładach ogółem sięgających ponad 5,7%. Także w 2015 r. rosły nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska w Polsce. Kształtowały się one na poziomie 21,5 mld zł, co oznacza ponad trzykrotny wzrost w stosunku do roku 2000. Z kolei wyhamował nieco omawiany wskaźnik udziału nakładów na ochronę środowiska w nakładach ogółem. W stosunku do roku poprzedniego obniżył się do poziomu 5,6% (rys. 2.1).

W województwie warmińsko-mazurskim w 2015 r. wskaźnik nakładów na środki trwałe służące ochronie środowiska na 1 mieszkańca kształtował się na najniższym poziomie w stosunku do innych regionów. Dodatkowo, w latach 2010-2015 wielkość tego wskaźnika nie wykazywała tendencji rosnącej. Co prawda w latach 2010-2012 nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska systematycznie rosły i w 2012 r. kształtowały się na poziomie 314,31 zł na 1 mieszkańca, ale już w kolejnych latach ulegały niekorzystnym wahaniom. W 2011 r. wskaźnik nakładów na środki trwałe służące ochronie środowiska na 1 mieszkańca w województwie wzrósł o 3,60 zł w stosunku do 2010 r. W 2012 r. odnotowano zdecydowanie wyższy wzrost w stosunku do roku poprzedniego, bo o 34,11 zł. Tendencja wzrostowa nie utrzymała się jednak, i w kolejnych latach 2013-2014 odnotowano wysokie spadki. W 2013 r. w województwie warmińsko-mazurskim nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska na 1 mieszkańca były o 54,96 zł niższe niż w 2012 r. W kolejnym 2014 r. spadek ten w odniesieniu do roku poprzedniego wyniósł 63,67 zł.

Rys. 2.1. Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska (mln zł) oraz udział tych nakładów w nakładach inwestycyjnych ogółem w gospodarce narodowej (%) w latach 2000-2006 (ceny stałe z roku 2000)

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników pt. „Ochrona Środowiska” z lat 2006-2016. GUS. Warszawa.

Pomimo, że w 2015 r. wielkość omawianych nakładów w województwie wzrosła o 13,39 zł w stosunku do roku poprzedniego, jak już podkreślano wcześniej, ich wielkość była najniższa w kraju i zdecydowanie niższa w województwach osiągających najwyższe wskaźniki. W województwie wielkopolskim nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska na 1 mieszkańca były o 420,35 zł wyższe niż w województwie warmińsko-mazurskim. W województwie małopolskim różnica wynosiła 315,93 zł, a w województwie śląskim 264,10 zł. Reasumując należy stwierdzić, że w dziewięciu województwach nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska na 1 mieszkańca były ponad dwukrotnie wyższe niż w województwie warmińsko-mazurskim. Również średnio w kraju w 2015 r. nakłady te kształtowały się na poziomie ponad dwukrotnie wyższym niż w województwie warmińsko-mazurskim, chociaż w 2012 r. nakłady te w województwie warmińsko-mazurskim były wyższe niż średnio w kraju o 30,04 zł (tab. 2.1).

Zróznicowana wielkość nakładów na środki trwałe służące ochronie środowiska zależy zarówno od potrzeb inwestycyjnych poszczególnych województw, które wynikają ze stanu tego środowiska, jak i dostępności

Tabela 2.1. Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska na 1 mieszkańca według województw (ceny stałe z 2010 roku)

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	zł na 1 mieszkańca					
Polska	283,67	329,16	284,27	307,57	404,05	426,36
Dolnośląskie	240,61	279,84	234,18	222,06	401,15	435,78
Kujawsko-pomorskie	236,05	255,61	238,62	200,43	346,43	418,11
Lubelskie	186,60	255,55	267,76	194,57	355,18	243,97
Lubuskie	227,46	229,97	218,22	233,40	389,57	455,93
Łódzkie	314,59	645,43	509,74	471,64	419,09	351,62
Małopolskie	180,98	248,46	226,70	281,41	395,28	525,01
Mazowieckie	241,13	259,29	201,26	317,07	440,76	446,61
Opolskie	322,63	323,83	360,85	433,23	472,30	448,96
Podkarpackie	291,94	255,58	239,25	297,24	182,81	252,01
Podlaskie	213,72	213,45	279,10	221,45	342,04	345,01
Pomorskie	367,99	344,94	249,23	301,38	361,14	397,48
Śląskie	319,57	339,80	342,52	415,12	536,43	473,18
Świętokrzyskie	454,78	642,58	584,55	633,49	595,56	400,19
Warmińsko-mazurskie	276,60	280,20	314,31	259,35	195,69	209,08
Wielkopolskie	250,98	357,25	251,47	205,43	451,27	629,42
Zachodniopomorskie	604,90	435,95	243,47	275,21	350,17	446,90

Źródło: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

środków finansowych, które mogą być przeznaczone na ten cel. Wzrost nakładów jest zwykle odnotowywany pod koniec poszczególnych okresów programowania polityki UE, przy czym może nastąpić przesunięcie czasowe związane z realizacją dużych, kosztownych inwestycji. I tak wzrost nakładów w 2015 r. wynika z zakończenia inwestycji finansowanych z unijnej perspektywy na lata 2007-2013. W 2016 r. środki z nowej perspektywy finansowej na lata 2014-2020 z pewnością zostały zainwestowane w niewielkim zakresie, co przełoży się na wielkość analizowanego wskaźnika.

2.2. Wybrane uwarunkowania aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich

W ostatnich latach nastąpił widoczny wzrost aktywności gospodarczej i społecznej mieszkańców wsi, ale nadal występują duże różnice w rozwoju przedsiębiorczości pomiędzy miastem a wsią. Ogólny wskaźnik przedsiębiorczości (liczba podmiotów gospodarczych przypadająca na 1000 osób w wieku produkcyjnym) w 2015 r. wynosił 161, przy czym w miastach kształtował się na poziomie 196, a na obszarach wiejskich blisko 109. Wśród przyczyn niższej aktywności gospodarczej na terenach wiejskich wymienia się przede wszystkim: niski poziom wykształcenia ludności, monofunkcyjność (wysoki udział zatrudnienia w rolnictwie), rozproszony system osadniczy oraz niedorozwój infrastruktury finansowej i instytucji wspierania przedsiębiorczości.

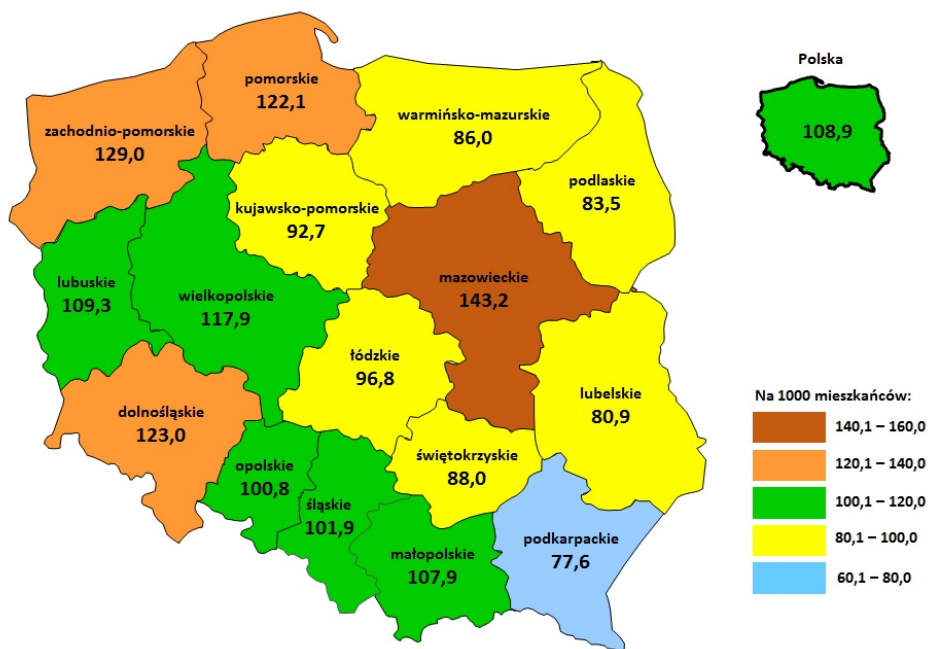
Rozpiętość wskaźnika przedsiębiorczości na terenach wiejskich wahała się od 77,6 w województwie podkarpackim do 143,2 w województwie mazowieckim (rys. 2.2). W liczbach bezwzględnych najwięcej podmiotów gospodarczych funkcjonuje w strefach podmiejskich aglomeracji, co jest rezultatem lepszego niż na tradycyjnych terenach wiejskich wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną, sąsiedztwa dużego rynku zbytu i usług oraz dobrej dostępności komunikacyjnej. Daje się też zauważyć nieco większą aktywność gospodarczą mieszkańców województw zachodnich. Pozytywnym zjawiskiem w ostatnich latach jest wyraźny wzrost wskaźnika aktywności gospodarczej w województwach „Ściany Wschodniej”, w tym w województwie warmińsko-mazurskim. W latach 2005-2012 wskaźnik ten wzrósł o 2,3% w województwie lubelskim, o 7,1% w podlaskim i prawie o 11% w warmińsko-mazurskim.

Sam wskaźnik dotyczący liczby przedsiębiorstw przypadających na 1000 osób w wieku produkcyjnym jest oczywiście ważnym parametrem wskazującym na poprawę lub pogorszenie warunków do podejmowania aktywności gospodarczej na danym obszarze. Trudno jednak ocenić w jakim stopniu przedsiębiorczość przejawiająca się w tworzeniu firm może być czynnikiem rozwoju, a w jakim stopniu rozwój danego regionu jest efektem wywołanym przez inne czynniki³². O rozwoju decyduje bowiem nie liczba firm, lecz ich potencjał i zdolność wypromowania konkurencyjnych produktów.

Zasięg prowadzonej działalności gospodarczej jest zróżnicowany, ale stosunkowo największy udział mają podmioty funkcjonujące na rynku lokalnym. Większe firmy działają na ogół na rynku regionalnym i krajowym.

³² Pawlewicz A., Pawlewicz K. 2017. *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich w Polsce wschodniej – tendencje i perspektywy*. Zeszyty Naukowe WSES w Ostrołęce 1(24): 211-229.

Rys. 2.2. Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców na obszarach wiejskich Polski w 2015 roku

Źródło: Urząd Statystyczny w Olsztynie.

Jak wynika z danych GUS wśród ogółu przedsiębiorstw dominują te, które działają na rynku od niedawna. Szacuje się, że przeciętny wiek firm wynosi ok. 11 lat.

Jedną z zasadniczych kwestii dotyczących aktywności gospodarczej podmiotów funkcjonujących na obszarach wiejskich jest ich konkurencyjność. Obniża ją już sam fakt lokalizacji związany z oddaleniem od aglomeracji miejskich. W warunkach niskiego poziomu rozwoju infrastruktury technicznej, brak korzyści aglomeracji jest podstawową barierą rozwoju przedsiębiorstw. Z drugiej strony, konkurencyjność przedsiębiorstw wiejskich poprawiają niższe koszty zatrudnienia w stosunku do aglomeracji dużych miast, co jest związane z uwarunkowaniami rynku pracy. Inną kwestią jest jednak jakość kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich, w odniesieniu do kapitału ludzkiego dużych miast, który może zasilać obszary podmiejskie. Poprawy sytuacji upatruje się w poprawie dostępności szybkiego Internetu. Należy jednak zauważyć, że wśród przedsiębiorstw funkcjonujących w obszarze zielonej gospodarki na obszarach wiejskich dominują przedsiębiorstwa o tradycyjnym profilu działalności, których zasięg działalności obejmuje najbliższe otoczenie.

Na konkurencyjność przedsiębiorstw oddziałuje także poziom wiedzy i kwalifikacji kadry oraz aktywność w zakresie promocji firmy. Specyfika struktury branżowej i wielkościowej przedsiębiorstw wiejskich jest związana z jakością kapitału ludzkiego obszarów wiejskich. Chodzi tutaj zarówno o niski poziom dostępności wysoko wykwalifikowanej kadry, która emigruje z obszarów wiejskich i poszukuje pracy zgodnej z aspiracjami na większych rynkach pracy, jak i większą dostępność osób posiadających umiejętności praktyczne, co w znacznym stopniu determinuje zakres działalności firm i ich poziom innowacyjności. Tylko w przypadku stanowisk nie wymagających specjalistycznej wiedzy, bardziej uzasadnione jest zatrudnianie osób wykazujących przede wszystkim umiejętności praktyczne, doświadczenie i pracowitość, niż legitymujących się wysokim wykształceniem formalnym. Mała skala działalności przedsiębiorstw na obszarach wiejskich sprawia także, że aktywność w zakresie ich promocji jest ograniczona i wzrasta wyraźnie wraz ze wzrostem wielkości firmy, w tym stanu zatrudnienia.

Za jeden z głównych czynników wspierających rozwój gospodarczy uznaje się obecnie aktywność społeczności lokalnych. W przypadku obszarów wiejskich silne więzi społeczne pozytywnie oddziałują na wzrost kapitału społecznego i współpracę, która w tym przypadku ma jednak najczęściej charakter nieformalny. Współpracę zazwyczaj formalizują jedynie te firmy, które dzięki temu mogą uzyskać pewne preferencje w dostępie do rynku produktów i usług oraz dostęp do finansowania zewnętrznego. Współpracy nie sprzyja struktura branżowa i wielkościowa przedsiębiorstw wiejskich. Na obszarach wiejskich dominują zazwyczaj małe firmy zajmujące się handlem i świadczące podstawowe usługi. Zdecydowana większość tych przedsiębiorców skupia swoją uwagę na działaniach konkurencji, a współpracę ogranicza do kontaktów z firmami zaopatrującymi dane przedsiębiorstwo w środki produkcji oraz z odbiorcami. Formalną współpracę nawiązują głównie firmy z tych branż, w których odpowiednie regulacje powodują uprzywilejowaną pozycję na rynku różnorodnych form kooperacji. Ma to najczęściej miejsce w przypadku przetwórstwa rolno-spożywczego. Polski przemysł spożywczy jest uznawany za jeden z najnowocześniejszych i najszybciej rozwijających się w całej poszerzonej UE, a dalszy rozwój sektora wymagać będzie pogłębienia procesów konsolidacyjnych.

2.3. Obszary aktywności prośrodowiskowej przedsiębiorstw

Jak wynika z badań, na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego przedsiębiorstwa wdrażały najczęściej trzy rozwiązania sprzyjające rozwojowi zielonej gospodarki, a mianowicie: prowadziły recykling odpadów (24,5%), redukowały ilość produkowanych odpadów np. przez segregację śmieci (23,8%) oraz oszczędzały zużycie energii i paliwa (16,4%). Nieliczne przedsiębiorstwa wdrażały natomiast rozwiązania, które stanowią nieodzowny czynnik zielonego wzrostu gospodarki, np. stosowanie ekologicznych materiałów (5,2%), redukcja zużycia materiałów produkcyjnych (3,7%), zmniejszanie zanieczyszczenia środowiska oraz hałasu (2,5%), czy też wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych (2,4%). Za marginalną uznać należy aktywność w zakresie sprzedaży ekologicznych usług, produktów, czy technologii (0,7%) (tab. 2.2).

Tabela. 2.2. Obszary aktywności przedsiębiorstw w zakresie stosowania rozwiązań przyjaznych środowisku naturalnemu

Wyszczególnienie	%
Stosujemy recykling odpadów	24,5
Redukujemy ilość produkowanych odpadów, segregacja śmieci	23,8
Nie stosujemy	16,4
Oszczędzamy energię i paliwo	11,9
Stosujemy ekologiczne materiały (naturalne, degradowalne, z recyklingu)	5,2
Redukujemy zużycie materiałów produkcyjnych	3,7
Trudno powiedzieć	2,7
Zmniejszamy zanieczyszczenie powietrza, gleby, wody lub poziomu hałasu	2,5
Używamy energii ze źródeł odnawialnych (biopaliw, elektrowni wiatrowych itp.)	2,4
Obniżamy emisję dwutlenku węgla do powietrza	1,6
Monitorujemy źródła degradacji środowiska	1,3
Opiekujemy się zasobami naturalnymi	1,3
Pozyskujemy źródła finansowania dla działań ekologicznych	0,9
Upowszechniamy informacje z zakresu ekozarządzania	0,7
Sprzedajemy usługi/produkty/technologię ekologiczną	0,7
Realizujemy doradztwo/poradnictwo i szkolenia w zakresie działań ekologicznych	0,4

Źródło: badania własne.

W przedsiębiorstwach działających na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego stosowane rozwiązania przyjazne środowisku naturalnemu miały najczęściej charakter rozwiązań zasadniczo niewymagających wprowadzenia istotnych zmian i ponoszenia dodatkowych nakładów finansowych.

Uwzględniając podział przedsiębiorstw uczestniczących w badaniach na sektory zielonej gospodarki, można wyróżnić pewne charakterystyczne tendencje wdrażania idei rozwoju gospodarczego uwzględniającego potrzebę ochrony środowiska naturalnego.

W sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego przedsiębiorstwa oprócz recyklingu odpadów (71,4% uczestniczących w badaniach), ich redukcji i segregacji (50,0%) oraz oszczędzania energii i paliwa (35,7%) podejmują stosunkowo często działania, których rezultatem jest redukcja zużycia materiałów produkcyjnych (21,4%) oraz upowszechnianie wiedzy z zakresu ekozarządzania firmą (14,3%). Mniejszą popularnością (po 7,1%), ale jednak wyższą niż w pozostałych sektorach zielonej gospodarki obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, cieszą się m.in. takie rozwiązania, jak obniżanie emisji dwutlenku węgla do środowiska, monitorowanie źródeł degradacji środowiska, czy sprzedaż ekologicznych usług, produktów lub technologii (tab. 2.3). Należy zaznaczyć, że struktura przemysłu

Tabela 2.3. Obszary aktywności przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego w zakresie stosowania rozwiązań przyjaznych środowisku naturalnemu

Wyszczególnienie	%
Stosujemy recykling odpadów	71,4
Redukujemy ilość produkowanych odpadów, segregacja śmieci	50,0
Oszczędzamy energię i paliwo	35,7
Redukujemy zużycie materiałów produkcyjnych	21,4
Upowszechniamy informacje z zakresu ekozarządzania	14,3
Zmniejszamy zanieczyszczenie powietrza, gleby, wody lub poziomu hałasu	7,1
Obniżamy emisję dwutlenku węgla do powietrza	7,1
Pozyskujemy źródła finansowania dla działań ekologicznych	7,1
Monitorujemy źródła degradacji środowiska	7,1
Opiekujemy się zasobami naturalnymi	7,1
Sprzedajemy usługi / produkty/ technologię ekologiczną	7,1
Nie stosujemy	7,1

Źródło: badania własne.

rolno-spożywczego w Polsce charakteryzuje się dużą dyspersją i dominującą liczbą małych i średnich przedsiębiorstw. Niewątpliwie utrudnia to identyfikację skali problemów i potrzeb związanych z ochroną środowiska³³.

Z kolei przedsiębiorstwa prowadzące działalność produkcyjną inną niż przetwórstwo rolno-spożywcze, podobnie jak ogół objętych badaniami firm funkcjonujących na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, najczęściej stosują recykling odpadów (56,1%), redukują ilość produkowanych odpadów np. przez segregację śmieci (30,1%) oraz wprowadzają rozwiązania przynoszące oszczędność energii i paliwa (21,1%). To, co odróżnia te przedsiębiorstwa od pozostałych, to przede wszystkim – wyższy poziom zastosowania materiałów ekologicznych pochodzenia naturalnego, degradowalnych oraz pochodzących z recyklingu (14,6%). Mała aktywność tych firm wystąpiła w przypadku redukcji zużycia materiałów produkcyjnych (8,9%), wprowadzania rozwiązań zmniejszających zanieczyszczenie powietrza, gleby, wody lub poziomu hałasu (6,5%) oraz korzystania z odnawialnych źródeł energii (4,1%). Za incydentalną należy uznać aktywność przedsiębiorstw produkcyjnych między innymi w zakresie obniżania emisji dwutlenku węgla do środowiska, oferowania na rynku ekologicznych produktów oraz pozyskiwania źródeł finansowania dla działań ekologicznych (po 2,4%) (tab. 2.4).

Z innej perspektywy ocenić należy aktywność przedsiębiorstw działających w obszarze odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego w zakresie stosowania rozwiązań przyjaznych środowisku naturalnemu. Z uwagi na rodzaj prowadzonej działalności, za niski należy uznać odsetek uczestniczących w badaniach firm (50% przedsiębiorstw) oszczędzających energię i paliwo, redukujących ilość produkowanych odpadów oraz stosujących recykling odpadów. Tylko ¼ przedsiębiorstw tej branży używała energii ze źródeł odnawialnych, redukcja zużycia materiałów produkcyjnych lub też monitorowała źródła degradacji środowiska naturalnego (tab. 2.5). Z uwagi na obszar działalności gospodarczej, branża odnawialnych źródeł energii powinna charakteryzować się dużą aktywnością na rzecz ochrony środowiska naturalnego, jednak wyniki badań wskazują, że tylko nieliczne stosują tego rodzaju rozwiązania.

Rosnące z roku na rok dochody ludności wpływają na większą skłonność do przeznaczania nadwyżek na atrakcyjne zagospodarowanie czasu wolnego. Obecnie ważną częścią zrównoważonej konsumpcji jest również zrównoważona turystyka. Pojęcie to oznacza rozwój z zachowa-

³³ Białecka B. 2008. *Gospodarka odpadami z przemysłu rolno-spożywczego w województwie śląskim*. Problemy Ekologii, 12: 28-32.

Tabela 2.4. Obszary aktywności przedsiębiorstw produkcyjnych w zakresie stosowania rozwiązań przyjaznych środowisku naturalnemu

Wyszczególnienie	%
Stosujemy recykling odpadów	56,1
Redukujemy ilość produkowanych odpadów, segregacja śmieci	30,1
Oszczędzamy energię i paliwo	21,1
Nie stosujemy	17,9
Stosujemy ekologiczne materiały (naturalne, degradowalne, z recyklingu)	14,6
Redukujemy zużycie materiałów produkcyjnych	8,9
Zmniejszamy zanieczyszczenie powietrza, gleby, wody lub poziomu hałasu	6,5
Używamy energii ze źródeł odnawialnych (biopaliw, elektrowni wiatrowych itp.)	4,1
Trudno powiedzieć	4,1
Opiekujemy się zasobami naturalnymi	3,3
Obniżamy emisję dwutlenku węgla do powietrza	2,4
Pozyskujemy źródła finansowania dla działań ekologicznych	2,4
Sprzedajemy usługi/produkty/technologię ekologiczną	2,4
Upowszechniamy informacje z zakresu ekozarządzania	1,6

Źródło: badania własne.

Tabela 2.5. Obszary aktywności przedsiębiorstw z branży odnawialnych źródeł energii w zakresie stosowania rozwiązań przyjaznych środowisku naturalnemu

Wyszczególnienie	%
Oszczędzamy energię i paliwo	50,0
Redukujemy ilość produkowanych odpadów, segregacja śmieci	50,0
Stosujemy recykling odpadów	50,0
Używamy energii ze źródeł odnawialnych (biopaliw, elektrowni wiatrowych itp.)	25,0
Redukujemy zużycie materiałów produkcyjnych	25,0
Upowszechniamy informacje z zakresu ekozarządzania	25,0
Monitorujemy źródła degradacji środowiska	25,0
Opiekujemy się zasobami naturalnymi	25,0
Sprzedajemy usługi / produkty/ technologię ekologiczną	25,0
Nie stosujemy	25,0

Źródło: badania własne.

niem równowagi między potrzebami odwiedzających, ochroną środowiska oraz interesem i kulturą społeczności lokalnej. Szczególna rola w tym zakresie przypada ochronie środowiska, ponieważ niezmienną walory naturalne wpływają na ruch turystyczny, zwłaszcza w zakresie turystyki wypoczynkowej i poznawczej³⁴. W przedsiębiorstwach branży turystycznej działających na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego wprowadzane rozwiązania w zakresie ochrony środowiska naturalnego obejmowały głównie redukcję ilości produkowanych odpadów (41,0%) oraz ich recykling (23,1%).

Nieliczne firmy wprowadzały rozwiązania pozwalające oszczędzać energię i paliwo (15,4%) oraz korzystać z energii pochodzącej z odnawialnych źródeł energii (10,3%). Pozostałe rozwiązania sprzyjające rozwojowi zrównoważonemu branży turystycznej ze środowiskiem wdrażane były w niewielu firmach.

Za szczególnie niekorzystną uznać należy małą aktywność tych firm w zakresie pozyskiwania źródeł finansowania działań ekologicznych, które mogłyby sprzyjać ich rozwojowi i jednocześnie ochronie środowiska naturalnego (tab. 2.6).

Tabela 2.6. Obszary aktywności przedsiębiorstw turystycznych w zakresie stosowania rozwiązań przyjaznych środowisku naturalnemu

Wyszczególnienie	%
Redukujemy ilość produkowanych odpadów, segregacja śmieci	41,0
Stosujemy recykling odpadów	23,1
Nie stosujemy	23,1
Oszczędzamy energię i paliwo	15,4
Używamy energii ze źródeł odnawialnych (biopaliw, elektrowni wiatrowych itp.)	10,3
Stosujemy ekologiczne materiały (naturalne, degradowalne, z recyklingu)	7,7
Trudno powiedzieć	7,7
Redukujemy zużycie materiałów produkcyjnych	5,1
Upowszechniamy informacje z zakresu ek zarządzenia	2,6
Pozyskujemy źródła finansowania dla działań ekologicznych	2,6

Źródło: badania własne.

³⁴ Świsłak E., Świątkowska M., Stangierska D. 2016. *Strategia zrównoważonego rozwoju w hotelarstwie na przykładzie grupy Accor*. Handel Wewnętrzny, 1(360): 133-142.

Podsumowanie

Przedsiębiorstwa działające na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego charakteryzuje umiarkowana aktywność w zakresie stosowania rozwiązań przyjaznych środowisku naturalnemu. Należy pamiętać, że podejmowanie działań proekologicznych nie jest naturalnym kierunkiem rozwoju biznesu, podobnie zresztą jak przestrzeganie wysokich standardów etycznych wobec pracowników i społeczeństwa³⁵. Właściciele firm koncentrują swoją uwagę na finansowych aspektach prowadzenia działalności, co przy niskiej ich świadomości z zakresu ochrony środowiska, a także prowadzonej polityce zatrudnienia stanowi wyraźną barierę w rozwoju zielonej gospodarki³⁶. Najczęściej ich aktywność w zakresie ochrony środowiska naturalnego ogranicza się do recyklingu i segregowania odpadów oraz oszczędzania energii i paliwa. Działania te uznać należy nie tylko za czynniki „zazielenienia się” działalności tych przedsiębiorstw lecz również za starania o zmniejszenie kosztów stałych w działalności przedsiębiorstwa.

Omówionej ogólnej tendencji prooszczędnościowej, występującej we wszystkich objętych badaniami przedsiębiorstwach sektora zielonej gospodarki, towarzyszyła zróżnicowana ich aktywność na rzecz ochrony środowiska naturalnego. W sektorze przemysłu, reprezentowanym przez przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego oraz produkcję, aktywność w zakresie ochrony środowiska obejmowała przede wszystkim redukcję zużycia materiałów produkcyjnych. Dodatkowo w przedsiębiorstwach przetwórstwa rolno-spożywczego podejmowały liczne działania na rzecz upowszechniania informacji z zakresu ekozarządzania, natomiast przedsiębiorstwa produkcyjne stosowały ekologiczne materiały.

Firmy działające w branży odnawialnych źródeł energii wyróżniały się na tle pozostałych branż przede wszystkim sprzedażą ekologicznych usług, produktów oraz technologii. W przypadku podmiotów z branży turystycznej, stosunkowo często, w porównaniu z innymi branżami, zauważalne było wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych, np. biopaliw, elektrowni wiatrowych itp.

³⁵ Burchard-Dziubińska M. 2013. *Zielona gospodarka jako nowy obszar zainteresowania ekonomii*, Referat na IX Kongres Ekonomistów Polskich nt.: *Ekonomia dla przyszłości. Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych*, Warszawa.

³⁶ Brodziński Z., Brodzińska K. 2016. *Uwarunkowania rozwoju rynku zielonych miejsc pracy na przykładzie podmiotów zajmujących się przetwórstwem biomasy na cele energetyczne*. *Ekonomika ochrony środowiska i ekoinnowacje*. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 454: 22-30.

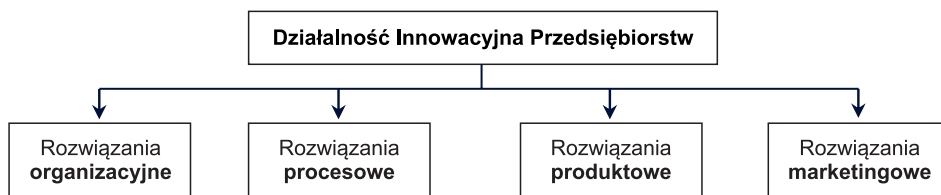
3. Innowacyjność zielonej gospodarki

3.1. Determinanty innowacyjności gospodarki

Działalność innowacyjna, według J.A. Schumpetera, obejmuje sześć płaszczyzn działalności przedsiębiorstw, w tym: proces produkcji wyrobów, proces produkcyjny, sprzedaż lub zakupy, rozszerzanie rynków, zastosowanie surowców lub półfabrykatów oraz organizację produkcji. Zakres pojęciowy tej definicji odpowiada zasadniczo definicji działalności innowacyjnej stosowanej przez Główny Urząd Statystyczny (GUS), która to definicja ujmuje działalność innowacyjną jako „(...) całokształt działań naukowych, technicznych, organizacyjnych, finansowych i komercyjnych, które prowadzą lub mają w zamierzeniu prowadzić do wdrażania innowacji”.

W tym kontekście innowacja jest sposobem na zmianę organizacji, albo w odpowiedzi na zmiany w środowisku zewnętrznym, albo jako proces antycypacji tych zmian. Dlatego innowacja obejmuje nowe produkty lub usługi, nowe procesy, nową technologię, nową strukturę organizacyjną, nowy system zarządzania lub nowe programy odnoszące się do członków organizacji.

Dane o innowacyjności przedsiębiorstw gromadzone przez Główny Urząd Statystyczny w ramach cyklicznie prowadzonych badań pozwalają na dokonanie oceny działalności innowacyjnej na poziomie kraju i województw. Zgodnie z przyjętą definicją, działalność innowacyjna oznacza wprowadzanie nowoczesnych rozwiązań lub ulepszenie istniejących w zakresie: produktu, procesów, organizacji i marketingu. Innowacje, zgodnie z przytoczoną definicją, tworzą również unowocześnienia wdrażane przynajmniej z perspektywy wprowadzającego je przedsiębiorstwa (rys. 3.1).

Rys. 3.1. Działalności innowacyjnej według kategorii nowoczesnych rozwiązań
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010*. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2011. s. 28, 34, 38, 42; *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw przemysłowych w latach 2005-2007*. Notatka informacyjna. Główny Urząd Statystyczny, Departament Przemysłu. 2008, s.1.

W obecnej perspektywie gospodarczej, poprawa konkurencyjności wymaga od przedsiębiorstw podejmowania aktywności w zakresie tworzenia i wdrażania innowacji³⁷. Wiele w tej kwestii zależy od zewnętrznych uwarunkowań innowacyjności przedsiębiorstw, czyli:

- procesów usługowych obejmujących system badań naukowych, system informacji naukowo-technicznej, ekonomicznej i organizacyjnej,
- klimatu społeczno-politycznego,
- norm prawnych i nakazów administracyjnych (polityka innowacyjna państwa),
- warunków ogólnorynkowych – mechanizm rynkowy, rachunek ekonomiczny, ceny,
- systemu edukacji i szkoleń,
- powiązań rynkowych i pozarynkowych z partnerami będącymi źródłem informacji i technologii,
- infrastruktury technicznej³⁸.

Tempo postępu i rozwoju innowacji w gospodarce jest uznawane za determinantę konkurencyjności krajów, regionów i przedsiębiorstw, jak również za przyczynę „luki idei” w krajach słabo rozwiniętych oraz zróżnicowania poziomu ich aktywności w międzynarodowej rywalizacji³⁹.

Polska gospodarka na tle krajów Unii Europejskiej nie posiada mocnej pozycji w rankingu zdolności budowania potencjału innowacyjnego, a ponoszone nakłady na działalność badawczo-rozwojową plasują Polskę na 18 miejscu wśród 27 państw Unii Europejskiej.

Mimo zaobserwowanej w kraju tendencji sukcesywnego wzrostu wielkości tych nakładów od kwoty 150 USD na mieszkańca w 2010 r. do 267 USD na mieszkańca w 2015 r., znacznie większy potencjał rozwoju innowacyjności jest kreowany np. w Szwecji, Austrii, Danii, Niemczech, Luksemburgu, Finlandii, Belgii, czy Holandii. W krajach tych nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca były wielokrotnie wyższe i wyniosły w 2015 r. odpowiednio: 1 561, 1 520, 1451, 1 381, 1 339, 1226, 1 127 i 1000 USD na 1 mieszkańca (tab. 3.1)⁴⁰.

³⁷ Juchniewicz M., Tomczyk U. 2015. *Kapitał intelektualny podmiotów gospodarczych a konkurencyjność regionów*. Instytut Badań i Analiz Grupa OSB, Olsztyn. s. 5.

³⁸ Rychtowski S. 2004. *Zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania innowacyjności a sytuacja przedsiębiorstw w Polsce*. Prace Naukowe AE we Wrocławiu, Wrocław, 1045: 589.

³⁹ Juchniewicz M., Tomczyk U. 2016. *Innowacyjność jako źródło konkurencyjności podmiotów gospodarczych – ujęcie regionalne*. w: *Procesy rozwoju przedsiębiorstw w konkurencyjnym i innowacyjnym otoczeniu*. Red. nauk. J. Kaczmarek, P. Litwa. Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków. s. 185.

⁴⁰ *Nauka. Społeczeństwo informacyjne. Innowacyjność*, <http://stat.gov.pl/statystyka-miedzynarodowa/porownania-miedzynarodowe/tablice-o-krajach-wedlug-tematow/nauka-spoleczenstwo-innowacyjnosci/> (dostęp 28.08.2017 r.)

Tabela 3.1. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową – na 1 mieszkańca w krajach UE (w USD)

Kraj	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	USD na 1 mieszkańca					
Szwecja	1 340	1 422	1 468	1 511	1 461	1 561
Austria	1 148	1 187	1 355	1 418	1 487	1 520
Dania	1257	1308	1336	1390	1397	1451
Niemcy	1 085	1 194	1 250	1 277	1 360	1 381
Luksemburg	1 288	1 343	1 165	1 242	1 280	1 339
Finlandia	1446	1480	1389	1359	1317	1226
Belgia	824	895	1 007	1 067	1 110	1 127
Holandia	769	877	906	951	982	1000
Francja	784	821	840	886	900	915
Wielka Brytania	599	613	604	649	684	711
Słowenia	572	698	744	770	740	708
Czechy	369	448	518	580	639	658
Włochy	425	435	454	470	499	496
Estonia	342	565	551	473	414	434
Hiszpania	432	425	412	414	417	425
Portugalia	419	390	365	370	372	379
Węgry	246	272	292	340	347	365
Słowacja	153	171	215	230	256	353
Polska	150	168	207	213	239	267
Grecja	169	176	177	212	221	252
Łotwa	108	138	141	139	165	156
Rumunia	75	86	87	73	76	102
Bułgaria	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Chorwacja	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Cypr	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Irlandia	690	701	724	754	776	b.d.
Litwa	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Malta	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Objaśnienie: b.d. – brak danych.

Źródło: Na podstawie: *Nauka. Społeczeństwo informacyjne. Innowacyjność*, <http://stat.gov.pl/statystyka-miedzynarodowa/porownania-miedzynarodowe/tablice-o-krajach-wedlug-tematow/nauka-spoleczenstwo-informacyjne-innowacyjnos/> (dostęp 28.08.2017 r.)

Innowacyjność zielonej gospodarki jest ściśle związana z efektami badań naukowych mających na celu wypracowanie innowacji technicznych i technologicznych zmniejszających presję dotychczas prowadzonych działalności gospodarczych na środowisko naturalne oraz z budowaniem świadomości ekologicznej wśród pracowników i całych społeczności⁴¹. Proces zmian gospodarczych ukierunkowanych na wzrost zasobooszczędności, poprawę efektywności oraz minimalizację negatywnego wpływu działalności gospodarczych na środowisko naturalne wymaga odpowiednich nakładów finansowych na działalność badawczo-rozwojową oraz czasu. Z jednej strony chodzi o czas potrzebny na opracowanie prośrodowiskowych technologii, a z drugiej o przewartościowanie priorytetów, w których ochrona środowiska będzie równie ważna, jak wynik finansowy firmy. Niskim nakładom na działalność badawczo-rozwojową w Polsce towarzyszy niski poziom innowacyjności gospodarki. Warto jednak zwrócić uwagę na duże zróżnicowanie poziomu innowacyjności gospodarki w poszczególnych województwach. Obszar województwa warmińsko-mazurskiego w 2015 r. charakteryzował się:

- najniższym w kraju odsetkiem aktywnych innowacyjnie przedsiębiorstw przemysłowych (6,6%), niższym o 16,5 p.p. od najwyższego wskaźnika, zaobserwowanego w województwie opolskim (23,1%)⁴²,
- najniższym w kraju odsetkiem przedsiębiorstw usługowych (6,3%), niższym o 6,7 p.p. od najwyższego wskaźnika, zaobserwowanego w województwie zachodniopomorskim (13,0%)⁴³,
- najniższym w kraju udziałem przychodów ze sprzedaży produktów nowych lub istotnie ulepszonych w wartości przychodów ze sprzedaży ogółem (3,6%), niższym o 14,7 p.p. od najwyższego wskaźnika, zaobserwowanego w województwie pomorskim (18,3%)⁴⁴,
- 13 miejscem w rankingu udziału przychodów ze sprzedaży produktów nowych lub istotnie ulepszonych w wartości przychodów ze sprzedaży ogółem (0,5%), z wynikiem niższym o 4,6 p.p. od najwyższego w kraju wskaźnika, zaobserwowanego w województwie mazowieckim (5,1%)⁴⁵,

---

⁴¹ Kozar Ł. 2016. „Zielone” miejsca pracy w ujęciu sektorowym gospodarki. w: *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Społeczeństwo, Środowisko, Innowacje w gospodarce*. Red. nauk. Dziuba R., Szewczyk M., Okraszewska E. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

⁴² *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2013-2015*. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2016. s. 43.

⁴³ *Tamże*, s. 49.

⁴⁴ *Tamże*, s. 73.

⁴⁵ *Tamże*, s. 73.

- 9 miejscem w rankingu odsetka przedsiębiorstw przemysłowych współpracujących w zakresie działalności innowacyjnej (28,6%), z wynikiem niższym o 15,9 p.p. od najwyższego w kraju wskaźnika, zaobserwowanego w województwie podkarpackim (44,5%)⁴⁶.

Prowadząc rozważania na temat zróżnicowania innowacyjności gospodarki obszarów wiejskich należy mieć na uwadze uwarunkowania tzw. kontekstowe, które w znaczący sposób oddziałują na zdolność przedsiębiorstw do podejmowania działalności innowacyjnej. Do najważniejszych wyróżników zaliczono słabo rozwiniętą sieć osadniczą, niski poziom zaludnienia, a także warunki przyrodnicze znacznie ograniczające dynamikę i szanse rozwojowe⁴⁷. Czynniki te wynikają z materialnych i niematerialnych elementów składowych przedsiębiorstw, określających ich innowacyjność. Zalicza się do nich m. in.:

- nakłady własne przedsiębiorstwa na prace B+R,
- nakłady własne przedsiębiorstwa na innowacje,
- liczbę i kwalifikacje kadr, umiejętności i doświadczenia badawcze, produkcyjne i marketingowe,
- skuteczność systemów informacji, komunikacji i motywacji w przedsiębiorstwie⁴⁸.

Warto również podkreślić, że innowacje rzadko występują w izolacji, to wysoce interaktywny proces współpracy w rosnącej i zróżnicowanej sieci interesariuszy. Firmy czerpią wiedzę z wielu źródeł, poprzez partnerstwo, aliansy i *joint ventures* z podmiotami zewnętrznymi lub poprzez nabycie wiedzy, umowy na prowadzenie prac B+R, czy zakup licencji⁴⁹. Współpraca staje się środkiem do rozszerzenia zakresu projektów rozwojowych oraz sposobem na uzupełnienie kompetencji firmy. Obejmuje ona najczęściej⁵⁰:

- placówki naukowe PAN, instytuty badawcze, szkoły wyższe,
- firmy konsultingowe, laboratoria komercyjne, prywatne instytucje B+R,
- inne przedsiębiorstwa należące do tej samej grupy przedsiębiorstw.

Niską innowacyjność gospodarki w województwie warmińsko-mazurskim można tłumaczyć niskim poziomem rozwoju społeczno-gospodar-

⁴⁶ Tamże, s. 103.

⁴⁷ Brodziński Z. 2011. *Stymulowanie rozwoju obszarów wiejskich na poziomie lokalnym na przykładzie gmin województwa warmińsko-mazurskiego*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa. s. 103.

⁴⁸ Kolarz M. 2006. *Wpływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich na innowacyjność przedsiębiorstw w Polsce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice. s. 57.

⁴⁹ *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2013-2015*. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2016. s. 10.

⁵⁰ *Podręcznik Oslo, Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji*, Wyd. Eurostat/OECD, 2008 http://www.nauka.gov.pl/mn/_gAllery/43/46/43464/20081117_OSLO.pdf

czego tego regionu. Stwierdzono, że współpraca przedsiębiorstw w zakresie działalności innowacyjnej jest powiązana z wielkością przedsiębiorstwa, tzn. im większe przedsiębiorstwo, tym częściej współpracuje w zakresie działalności innowacyjnej. Odsetek dużych przedsiębiorstw przemysłowych (250 i więcej osób), które współpracowały w działalności innowacyjnej był blisko trzykrotnie wyższy niż przedsiębiorstw mniejszych (od 10 do 49 pracujących). W przedsiębiorstwach usługowych różnice te były nieco mniejsze, bo dwukrotnie⁵¹. W związku z powyższym oczywistym jest, że regiony, w których dominują duże przedsiębiorstwa przemysłowe w rankingu innowacyjności będą się plasowały na wyższych pozycjach. Wydaje się więc, że przewagą konkurencyjnych i szans na podniesienie poziomu innowacyjności zielonej gospodarki regionu warmińsko-mazurskiego należy upatrywać właśnie w obszarze działalności usługowej.

3.2. Innowacyjność przedsiębiorstw – wyniki badań

Niski poziom innowacyjności gospodarki w województwie warmińsko-mazurskim znajduje odzwierciedlenie w wynikach badań przeprowadzonych wśród podmiotów zaliczanych do zielonej gospodarki na obszarach wiejskich tego regionu. Jak zaobserwowano, ogólną tendencją objętych badaniami firm była bierność w obszarze wdrażania innowacji, ponieważ aż 78,4% przedsiębiorstw nie wprowadziło żadnych rozwiązań innowacyjnych. Niski poziom innowacyjności firm zaliczanych do zielonej gospodarki w województwie warmińsko-mazurskim może świadczyć o ich bardziej tradycyjnym podejściu do kwestii gospodarowania zasobami w tych regionach lub ich niższej pozycji konkurencyjnej w tym zakresie. Warto również podkreślić, że w przyszłości może to doprowadzić do pogłębiania różnic w rozwoju zielonej gospodarki w poszczególnych regionach kraju. Wyłonione projekty współfinansowane ze środków PO Innowacyjna Gospodarka (dofinansowanie przedsięwzięć innowacyjnych) wskazują, na zróżnicowanie przestrzenne zdolności do kreowania innowacyjnych rozwiązań w obszarze zielonej gospodarki. Wyróżniają się pod tym względem województwa śląskie i zachodniopomorskie⁵².

Wśród ogółu przedsiębiorstw, które deklarowały wdrażanie innowacji

⁵¹ *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2013-2015*. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2016. s. 99.

⁵² Plac K. 2016. *Regionalne zróżnicowania w zakresie wsparcia zielonej ekonomii z funduszy europejskich w latach 2007-2013*. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 433: 161.

dominowały innowacje produktowe (10,5%), rozumiane jako wprowadzanie nowego produktu czy usługi lub znaczące ich ulepszenie w odniesieniu do cech lub przeznaczenia (w tym znaczące udoskonalenie w zakresie specyfikacji technicznej, składników i materiałów dołączonego oprogramowania, „przyjazności” dla użytkownika oraz cech funkcjonalnych)⁵³. Warto również podkreślić, że siłami napędowymi procesu wprowadzania innowacji produktowych są:

- ogólnoświatowy rozwój bazy technologicznej i know-how;
- zmieniające się potrzeby, oczekiwania oraz preferencje odbiorców;
- stopniowe skracanie cyklu życia produktów, jako następstwa zmian technologicznych i wymogów rynku;
- otwarte rynki zagraniczne, wzrastająca konkurencja w skali globalnej⁵⁴.

Innowacje procesów wytwarzania produktu/usługi, rozumiane jako wprowadzenie nowych metod produkcji, czy dostaw lub ich znaczące ulepszenie (w tym zmiany w technologii, wyposażeniu i/lub oprogramowaniu)⁵⁵, wprowadziło 7,4% objętych badaniami przedsiębiorstw. Innowacje procesowe, są tak samo ważne, jak produktowe i są najczęściej wprowadzane w celu obniżenia kosztów produkcji lub dostawy, podniesienia jakości, zwiększenia efektywności produkcji bądź dostarczania nowych czy znacząco udoskonalonych produktów. Ich wprowadzenie zwiększa wydajność firmy i powoduje, że produkt końcowy jest tańszy, a co za tym idzie pozwala firmie dołączyć do najlepszych i być bardziej konkurencyjną.

Z przeprowadzonych badań wynika, że innowacje organizacyjne, określane jako wprowadzenie nowych sposobów organizacji działalności przedsiębiorstwa, organizacji miejsca pracy, czy kształtowania relacji z otoczeniem⁵⁶ wprowadziło 6,7% przedsiębiorstw. Warto podkreślić, że przez długi okres w środowiskach zawodowych związanych z innowacjami panowało przekonanie, że dla rozwoju przedsiębiorstwa większe znaczenie mają innowacje w sferze techniki i technologii. Natomiast innowacje organizacyjne traktowano jako pewien dodatkowy element lub też jako rozwiązania zapewniające adaptację innowacji techniczno-technologicznych w przedsiębiorstwie. W ostatnich latach podejście przedsiębiorców do tego typu innowacji zmieniło się i innowacje w sferze struktur organizacyjnych traktuje się także jako istotne źródło wzrostu efektywności

⁵³ Podręcznik Oslo, op.cit.

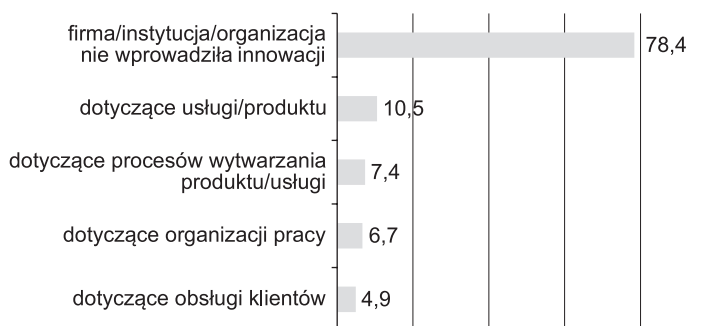
⁵⁴ Krawiec F. 2001. *Zarządzanie projektem innowacyjnym produktu i usługi*. Wydawnictwo Difin, Warszawa

⁵⁵ Podręcznik Oslo, op.cit.

⁵⁶ Podręcznik Oslo, op.cit

funkcjonowania przedsiębiorstwa. Dotyczy to w dużym stopniu firm z sektora MŚP, które w kategorii niskonakładowych innowacji organizacyjnych mogą dostrzec ważne możliwości i szanse na rozwój⁵⁷.

Do obszaru zainteresowań badawczych włączono również kategorię dotyczącą wprowadzanych innowacji w zakresie obsługi klientów. Innowacje w tym zakresie pomagają zapewnić klientom jak największy komfort obsługi. Do tego typu innowacji możemy zaliczyć m.in. multimedialne kąciki dla dzieci, tłumacz języka migowego, bezpłatne Wi-Fi, napoje i inne sposoby podnoszące jakość usług. Wyniki badań wykazały, że innowacje w zakresie obsługi klientów wprowadziło zaledwie 4,9% przedsiębiorstw (rys. 3.2).

Rys. 3.2. Rodzaje innowacji wprowadzonych przez przedsiębiorstwa objęte badaniami (%)

Źródło: badania własne.

Zaobserwowana tendencja dotycząca niskiego poziomu aktywności w zakresie wdrażania innowacji przez ogół przedsiębiorstw zielonej gospodarki funkcjonujących na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego dotyczyła w zasadzie wszystkich przedsiębiorstw. Odsetek objętych badaniami przedsiębiorstw, które nie podjęły aktywności w zakresie wdrażania innowacji wahał się od 64,2% w przedsiębiorstwach produkcyjnych do 80,2% w przedsiębiorstwach usługowych.

Najwyższym poziomem innowacyjności charakteryzowały się przedsiębiorstwa produkcyjne, obejmujące grupę podmiotów zajmujących się m.in. produkcją wyrobów drewnianych, mebli, kotłów itp., w której 35,8% przedsiębiorstw wdrożyło innowacje. Najczęściej były to innowacje w zakresie unowocześnienia procesów wytwarzania produktu, które zostały wprowadzone w co piątą objętą badaniami firmie. Innowacje z tego zakresu to przede wszystkim nowe albo znacznie ulepszone technologie

⁵⁷ Lachiewicz S. 2014. *Innowacje organizacyjne w małych i średnich przedsiębiorstwach*. Studia Ekonomiczne, 183: 153-161.

produkcji. Objęte badaniami przedsiębiorstwa produkcyjne nieco częściej inwestowały w innowacje procesowe niż produktowe. Innowacje produktowe wprowadziło 18,3% przedsiębiorstw. Najmniej liczna była grupa przedsiębiorstw produkcyjnych, które wprowadziły innowacje w zakresie obsługi klientów (6,7%) oraz organizacji pracy (5,8%).

Drugie miejsce w rankingu zajęły przedsiębiorstwa z branży odnawialnych źródeł energii, w której co czwarty podmiot wdrożył innowacyjne rozwiązania w zakresie procesów wytwarzania produktu/usługi. W odniesieniu do OZE innowacje procesowe wydają się być kluczowe, i chodzi tu nie tyle o poprawę efektywności produkcji, co o sprawne systemy jej magazynowania. OZE jest bowiem najmniej stabilnym źródłem energii i to właśnie potencjalne przerwy w jej dostawach są największym kłopotem tego sektora w upowszechnianiu energetyki odnawialnej.

W objętych badaniami przedsiębiorstwach z przetwórstwa rolno-spożywczego, innowacyjne rozwiązania wdrożyło zaledwie 21,4% przedsiębiorstw, przy czym dotyczyły one w takim samym zakresie innowacji produktowych, jak i procesowych (po 14,3% odpowiedzi). Wyniki przeprowadzonych badań nie pozwalają w pełni ocenić stopnia innowacyjności tych produktów w skali globalnej. Ponieważ polskie przedsiębiorstwa spożywcze charakteryzują się dość niskim poziomem innowacyjności, obce jest im tworzenie oryginalnego i nowoczesnego asortymentu⁵⁸, a innowacje produktowe w tej branży tworzone są raczej zgodnie z tendencjami charakteryzującymi kraje rozwinięte. Zwiększenie aktywności polskich przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w obszarze innowacyjnej działalności produktowej powinno koncentrować się na kreowaniu produktów dopasowanych do potrzeb współczesnych konsumentów. Chodzi głównie o produkty „zdrowe”, atrakcyjne sensorycznie i wygodne, dobrej jakości i w przystępnej cenie. Przewagę konkurencyjną w sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego na arenie międzynarodowej będą mogły zyskać przede wszystkim oryginalne produkty, będące wynikiem kreatywnych pomysłów polskich przedsiębiorców.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, w branży turystycznej innowacyjne rozwiązania wdrożyło 20,5% przedsiębiorstw. Wprowadzone zmiany miały najczęściej charakter innowacji produktowych (12,8%), a rzadziej procesowych w zakresie świadczonej usługi (7,7%). W niewielkim stopniu dotyczyły one nowoczesnych rozwiązań w zakresie organizacji pracy (5,4%) i obsługi klientów (5,1%). Z punktu widzenia sektora turystycznego silna konkurencja i konieczność dostosowania firm do zmieniających się warunków oraz popytu turystycznego wymaga podej-

⁵⁸ Kaczorowska J. 2009. *Innowacyjna działalność produktowa polskich przedsiębiorstw przemysłu spożywczego*. Zeszyty Naukowe SGGW Problemy Rolnictwa Światowego, 7(22), s. 50-57.

mowania częstych działań innowacyjnych. Jednocześnie należy podkreślić, że ważnym aspektem innowacji, jako czynnika konkurencyjności, jest ich społeczna użyteczność, tym samym coraz lepsze zaspokojenie potrzeb i oczekiwań współczesnego turysty oraz osiąganie lepszej efektywności działalności turystycznej⁵⁹. Niski poziom innowacyjności branży turystycznej w regionie tak atrakcyjnym, jak region warmińsko-mazurski trudno w zasadzie wytłumaczyć.

Poziom innowacyjności przedsiębiorstw usługowych był zbliżony do branży turystycznej i kształtował się na poziomie 19,8%. Najczęściej przedsiębiorstwa w tej branży wprowadzały innowacje w zakresie nowej usługi, jako produktu (8,8%) oraz organizacji pracy (7,3%). Nieliczne wprowadziły innowacje dotyczące procesów świadczenia usługi (5,2%) oraz obsługi klienta (4,9%) (tab. 3.2). Aktywność innowacyjna przedsiębiorstw usługowych jest ściśle związana z ich formą własności, wielkością i branżą. Innowacje z większą intensywnością wdrażają duże przedsiębiorstwa należące do sektora publicznego, zatrudniające wykwalifikowany personel oraz prowadzące działalność, w której rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnej ułatwia absorpcję wiedzy i wzmacnia potencjał innowacyjny. W przedsiębiorstwach tego typu nasilenie konkurencji jest duże, a klienci stają się uczestnikami procesów tworzenia i wdrażania innowacji, co tym samym decyduje o ich sukcesie rynkowym⁶⁰. Ponieważ badania obejmowały firmy zlokalizowane na obszarach wiejskich, niski poziom innowacyjności firm usługowych może wynikać z ich specyfiki. Usługi ubezpieczeniowe, reasekuracyjne, finansowe, telekomunikacyjne i informatyczne, które charakteryzują się wysoką innowacyjnością zlokalizowane są bowiem najczęściej w miastach.

Niski poziom innowacyjności przedsiębiorstw zielonej gospodarki funkcjonujących na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego uznać należy za destymulantę rozwoju lokalnych rynków pracy. Wynika to przede wszystkim z braku wykorzystania potencjału innowacyjnego przedsiębiorstw. Innowacyjne przedsiębiorstwa są stymulatorem rozwoju gospodarczego. Poprzez procesy inwestycyjne umacniają swoją pozycję na rynku, a wzrost sprzedaży dóbr i usług z pewnością może przyczynić się do ilościowego i jakościowego wzrostu tworzonych nowych miejsc pracy⁶¹.

⁵⁹ Mielcarek B., Szalczyk A. 2013. *Innowacje jako czynnik konkurencyjności sektora turystycznego w warunkach globalizacji*. w: Współczesne uwarunkowania i problemy rozwoju turystyki. Pawlusiński R. (red.), IGiP UJ, Kraków: 199-206.

⁶⁰ Czubała A. 2015. *Innowacje w sektorze usług w Polsce*. Zeszyty Naukowe MWSE w Tarnowie, 1(26), s. 35-45.

⁶¹ Węgrzyn G. 2013. *Innowacje jako determinanta zmian strukturalnych rynku pracy*. w: Systemy gospodarcze i ich ewolucja: aspekty makro- i mezoekonomiczne. Studia Ekonomiczne Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice, 145: 211-212.

Tabela 3.2. Rodzaje wprowadzonych innowacji według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw, w opinii respondentów

Wyszczególnienie	przetwórstwo rolno-spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
Innowacje usługi/produktu	14,3	8,8	18,3	0,0	12,8
Innowacje procesów wytwarzania produktu/usługi	14,3	5,2	20,0	25,0	7,7
Innowacje organizacji pracy	0,0	7,3	5,8	0,0	5,1
Innowacje obsługi klientów	0,0	4,9	6,7	0,0	5,1
Firma/institucja/organizacja nie wprowadziła innowacji	78,6	80,2	64,2	75,0	79,5

Źródło: badania własne.

Podsumowanie

Współczesna gospodarka charakteryzuje się wzrostem znaczenia innowacji jako czynnika determinującego rozwój regionów. Innowacje produktowe (nowe, lepsze, atrakcyjniejsze produkty i usługi skierowane do konsumenta), pozwalają osiągnąć większy udział w rynku i zdobyć przewagę konkurencyjną. Innowacje procesowe wprowadzają nowe rozwiązania technologiczne i mają za zadanie zwiększyć w przedsiębiorstwie opłacalność produkcji przez obniżenie kosztów i większą efektywność. Do wzrostu efektywności funkcjonowania przedsiębiorstwa przyczyniają się również innowacje organizacyjne, a innowacje dotyczące obsługi klientów są narzędziem wręcz niezbędnym do utrzymania pozycji firmy na rynku, w warunkach silnej konkurencji. W tym kontekście niski poziom innowacyjności firm sektora zielonej gospodarki w województwie warmińsko-mazurskim z pewnością nie sprzyja rozwojowi tego sektora. Nie istnieją uniwersalne recepty na zwiększanie innowacyjności i konkurencyjności gospodarek. Wiadomo jednak, że wysokim poziomem innowacyjności charakteryzują się gospodarki krajów, które dużą wagę przywiązują do poprawy efektywności działania administracji publicznej, inwestują w kapitał ludzki i społeczny oraz mobilizują różne instytucje wokół wspólnych celów. Ważną kwestią jest również współpraca między

przemysłem a ośrodkami naukowymi. W tym kontekście duże nadzieje można pokładać w Centrum Innowacji i Transferu Technologii (CliTT), które jest jednostką ogólnouczelnianą Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Celem działalności CliTT jest lepsze wykorzystanie potencjału intelektualnego i technicznego Uniwersytetu oraz transfer (sprzedaż lub nieodpłatne przekazanie) do gospodarki wyników badań naukowych i prac rozwojowych. CliTT jako regionalny promotor korzyści płynących ze współpracy biznesu z nauką i popularyzator idei przedsiębiorczości akademickiej proponuje przedsiębiorcom z regionu Warmii i Mazur szeroki zakres usług o charakterze informacyjnym, doradczym, szkoleniowym, a także w zakresie pośrednictwa w nawiązaniu współpracy i transferze technologii. Centrum działa na zasadzie skrzynki kontaktowej – z jednej strony pomaga właścicielom innowacyjnych technologii w procesie ich upowszechniania, z drugiej strony pomaga przedsiębiorcom w znalezieniu innowacyjnych technologii, które spełnią ich potrzeby i oczekiwania. CliTT współpracuje z krajowymi i zagranicznymi jednostkami wspierającymi rozwój innowacji i transfer technologii. Od kwietnia 2008 roku CliTT jest członkiem międzynarodowej sieci Enterprise Europe Network, którą tworzy prawie 600 organizacji z Europy, USA, Chin, Chile, Rosji, wspierających małe i średnie przedsiębiorstwa w nabywaniu i sprzedaży nowych technologii, produktów i usług na arenie międzynarodowej⁶².

---

⁶² http://www.uwm.edu.pl/ciitt/?page_id=27 dostęp 10.10.2017

4. Miejsce i rola zielonej gospodarki na obszarach wiejskich

4.1. Demograficzne aspekty rozwoju obszarów wiejskich

Znajomość zjawisk, struktur i procesów zachodzących w społeczeństwie jest ważnym elementem wiedzy niezbędnym dla kształtowania odpowiedniej polityki demograficznej, jak i społeczno-gospodarczej. Czynniki ludzkie w systemie społeczno-gospodarczym jest fundamentalnym elementem, ponieważ pełni kluczową rolę w procesach rozwojowych, w tym również w budowaniu konkurencyjności gospodarki oraz w nadaniu jej kierunku zrównoważonego rozwoju. Ponadto, w procesach tych człowiek jest nie tylko wytwórcą dóbr i usług lecz również ich dystrybutorem i konsumentem. Procesy demograficzne mają zatem kluczowy wpływ na poziom i kierunki rozwoju tak gospodarki jak i społeczeństwa, ponieważ w zależności od wieku ludność wykazuje inne potrzeby oraz zróżnicowane zachowania ekonomiczne⁶³. Należy pamiętać, że pojawienie się pomysłów na rozwój zielonej gospodarki, czy też realizację zielonego wzrostu jest próbą odpowiedzi na wyzwania wynikające właśnie z coraz silniejszego oddziaływania czynników demograficznych, społeczno-kulturowych, przyrodniczych i technologicznych⁶⁴.

Jednym z ważniejszych procesów zależnych od stanu i zmian demograficznych jest kształtowanie się podaży pracy, która oddziałuje na sytuację na rynku pracy oraz na poziom życia i zamożność ludności. Te procesy przebiegają w zróżnicowany sposób, w zależności od poziomu i charakteru urbanizacji, czy też stanu uprzemysłowienia danego obszaru. Z tej perspektywy wyróżnia się obszary miejskie oraz obszary wiejskie⁶⁵.

Obszary wiejskie województwa warmińsko-mazurskiego, ze względu na niski poziom i dynamikę rozwoju są uznawane za obszary peryferyjne, na których występują bariery i utrudnienia ograniczające rozwój gospodarczy⁶⁶.

---

⁶³ Grzędzińska E. 2005. *Procesy demograficzne a rozwój gospodarczy. Wpływ starzenia się społeczeństwa na gospodarkę Polski*. w: Materiały z XI Konferencji Naukowej Młodych Ekonomistów pt. Rozwój i Polityka gospodarcza Polski w Unii Europejskiej, Sopot.

⁶⁴ Burchard-Dziubińska M. 2013. *Zielona gospodarka jako nowy obszar zainteresowania ekonomii*. Referat na IX Kongres Ekonomistów Polskich nt.: Ekonomia dla przyszłości. Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych, Warszawa.

⁶⁵ Brodziński Z. 2004. *Uwarunkowania procesu programowania rozwoju obszarów wiejskich w skali lokalnej*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa. s. 156.

⁶⁶ Brodziński Z., 2011. *Stymulowanie rozwoju obszarów wiejskich na poziomie lokalnym na przykładzie gmin województwa warmińsko-mazurskiego*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 69.

Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich pod wieloma względami odbiega od obszarów miejskich. Nie jest to jednak gospodarka, którą należy utożsamiać przede wszystkim z rolnictwem. Mimo, że na obszarach wiejskich rolnictwo nadal jest dominującym kierunkiem działalności, to coraz większe znaczenie ma pozarolnicza aktywność gospodarcza zarówno rolników, jak i pozostałych mieszkańców wsi, a także osób z zewnątrz, lokujących na terenach wiejskich swój kapitał w rozwój firm o charakterze produkcyjnym, usługowym, handlowym, czy oświatowo-kulturalnym⁶⁷. Należy również podkreślić, że funkcjonujące na obszarach wiejskich podmioty gospodarcze cechuje znaczne zróżnicowanie kierunków rozwoju, poziomu konkurencyjności, czy potencjału pozwalającego na budowanie pozycji w konkurencyjnym środowisku. Jak wynika z dostępnych danych, dotyczących przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w Polsce, można uznać, że:

- konkurencyjność przedsiębiorstw wiejskich obniża już sam fakt lokalizacji związany z oddaleniem od aglomeracji, która w warunkach niskiego poziomu rozwoju infrastruktury technicznej pełni szczególnie ważną rolę⁶⁸,
- budowaniu konkurencyjności przedsiębiorstw wiejskich sprzyjają niższe koszty zatrudnienia w stosunku do aglomeracji dużych miast, co jest związane z uwarunkowaniami funkcjonowania rynku pracy⁶⁹,
- najwięcej podmiotów gospodarczych, w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców obszarów wiejskich, przypadało w województwie zachodniopomorskim (91) oraz podregionach: warszawskim zachodnim (131), poznańskim (126), szczecińskim (111) i bydgosko-toruńskim (103). Z kolei najmniej w województwach: lubelskim, podlaskim i podkarpackim (po 55) oraz warmińsko-mazurskim (60), a także w podregionach suwalskim województwa podlaskiego (47) i przemyskim województwa podkarpackiego (49)⁷⁰,
- na tle kraju dużym udziałem podmiotów zajmujących się rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem wyróżnia się województwo warmińsko-mazurskie (9,7%) oraz podregiony: suwalski w województwie podlaskim (12,9%), leszczyński w województwie wielkopolskim (12,7%), ełcki (11,3%) i elbląski (10,5%) w

⁶⁷ Sikorska-Wolak I., Krzyżanowska K. 2010. *Przedsiębiorczość w ujęciu teoretycznym i w praktyce*. w: *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Stan i perspektywy rozwoju*. Red. nauk. K. Krzyżanowska, Wydawnictwo SGGW, Warszawa: s. 46.

⁶⁸ *Koncepcje systemowego wsparcia przedsiębiorczości*. Opracowanie pod kierownictwem Jerzego Bańskiego, Raport strategiczny, Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2014., s. 24.

⁶⁹ Tamże, s. 24.

⁷⁰ *Obszary wiejskie w Polsce w 2014 r.* Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Olsztynie. Warszawa, Olsztyn, 2016. s. 239. s. 172.

województwie warmińsko-mazurskim oraz łomżyński w województwie podlaskim (10,2%)⁷¹,

- znaczny odsetek pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie oraz rybactwie (powyżej 10%) charakteryzuje województwa: zachodniopomorskie, warmińsko-mazurskie i lubuskie. W odniesieniu do 2006 r. w większości województw, z wyjątkiem województw zachodniopomorskiego i lubuskiego, zanotowano spadek udziału osób zajmujących się tym rodzajem działalności⁷².

Ocena tak ilościowa jak i jakościowa dynamiki rozwoju przedsiębiorczości oraz rynku pracy na obszarach wiejskich jest uzależniona od licznych uwarunkowań o charakterze przestrzennym, demograficznym, a także związanych z aktywnością ekonomiczną ludności. Wskaźniki oceny poziomu i dynamiki rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich często wypadają gorzej niż te, które charakteryzują obszary miejskie. Jako najważniejsze cechy determinujące poziom rozwoju przedsiębiorczości można wskazać:

a) gęstość zaludnienia:

- w 2014 r. przeciętna miejscowość wiejska liczyła 290 osób, tj. o 12 osób więcej niż w 2006 r.,
- w układzie regionalnym miejscowości wiejskie o największej przeciętnej liczbie ludności w 2014 r. zlokalizowane były na terenach województw małopolskiego (888 osób) i śląskiego (807) oraz jego podregionu tyskiego (2308), a najmniejszych w województwach: podlaskim (125), warmińsko-mazurskim (152), zachodniopomorskim (178) i łódzkim (184) oraz podregionach suwalskim województwa podlaskiego (117) i ełckim województwa warmińsko-mazurskiego (123);

b) dynamikę zmiany liczby ludności:

- w 2014 r. na terenach wiejskich mieszkało 15,3 mln osób. W porównaniu z 2006 r. liczba ludności wiejskiej wzrosła o 505,6 tys., czyli o 3,4%, natomiast w miastach w analogicznym okresie odnotowano spadek liczby ludności o 152,5 tys., tj. o 0,7%. Spowodowało to wzrost udziału ludności wiejskiej w ogólnej liczbie ludności o 1,0 p.p. do 39,7%;

c) udział ludności w wieku produkcyjnym i przedprodukcyjnym:

- na obszarach wiejskich w Polsce najliczniej reprezentowana była populacja osób w wieku produkcyjnym, której odsetek wśród

⁷¹ Tamże, s. 174.

⁷² Tamże, s. 151.

mieszkańców wsi wyniósł 63,3% (w miastach – 62,8%) i był mniejszy o 1,9 p.p. niż w 2006 r,

- w 2014 r. co piąty mieszkaniec obszarów wiejskich był w wieku przedprodukcyjnym (w miastach – 16,7%), co w porównaniu z 2006 r. wskazuje na spadek udziału ludności w tym wieku o 3,1 p.p. (w miastach o 1,4 p.p.);

d) wartość współczynnika dynamiki demograficznej:

- na obszarach wiejskich nastąpił wzrost współczynnika dynamiki demograficznej z 1,060 w 2006 r. do 1,073 w 2014 r. (w miastach zmalała z 0,981 do 0,948), co oznacza że na wsi liczba urodzeń w obu latach kompensowała liczbę zgonów;

e) saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych⁷³:

- na obszarach wiejskich w 2014 r., napływ ludności przewyższył odpływ, w wyniku czego saldo migracji przyjęło wartość dodatnią (25,1 tys. osób), podczas gdy w miastach wystąpiło ujemne saldo migracji (- 40,9 tys. osób);
- saldo migracji w przeliczeniu na 1000 ludności na wsi wyniosło w 2014 r. 1,6, podczas gdy w miastach minus 1,8,
- ujemne saldo migracji na obszarach wiejskich odnotowano w czterech województwach: warmińsko-mazurskim, podlaskim, lubelskim i opolskim. W pozostałych województwach wskaźnik ten przyjął wartości dodatnie, a najwyższą w województwie dolnośląskim (4,3);

f) aktywność ekonomiczną ludności:

- w 2014 r. współczynnik aktywności zawodowej dla ludności wiejskiej wynosił 56,3% (w miastach – 56,2%). Pozostałe 5,3 mln ludności obszarów wiejskich w wieku 15 lat i więcej (43,7%) stanowiły osoby bierne zawodowo (w miastach – 43,8%),
- w układzie terytorialnym najwyższe wartości współczynnik aktywności zawodowej osiągnął na obszarach wiejskich województw: łódzkiego (59,4%), wielkopolskiego (59,3%) i mazowieckiego (59,1%), najniższe natomiast w województwach warmińsko-mazurskim (50,1%) i śląskim (51,8%);

g) zatrudnienie i bezrobocie:

- najwyższy wskaźnik zatrudnienia na obszarach wiejskich w 2014 r., podobnie jak w przypadku współczynnika aktywności zawodowej, odnotowano w województwach: wielkopolskim (54,6%), łódzkim (54,3%) i mazowieckim (54,0%). Najniższą wartość osią-

⁷³ Tamże, s. 137

gnął on w województwach warmińsko-mazurskim (44,9%) i śląskim (47,0%),

- w 2014 r. stopa bezrobocia na obszarach wiejskich wyniosła 9,5% (w miastach – 8,7%) i była niższa w odniesieniu do 2006 r. o 3,5 p.p. (w miastach o 5,7 p.p.).

Struktura zatrudnienia ludności zamieszkującej na obszarach wiejskich wskazuje, że potencjalnie osoby te są zatrudniane w przedsiębiorstwach, które należą do branż zielonej gospodarki. Jak wynika z analiz GUS, w 2014 r. na obszarach wiejskich najwięcej osób pracowało w przedsiębiorstwach przemysłowych i budowlanych – ich udział wyniósł 44,4%, w miastach natomiast wskaźnik ten był niższy o 12,7 p.p.

W podmiotach zajmujących się pozostałymi usługami była zatrudniona blisko co trzecia osoba pracująca na wsi, natomiast w miastach udział ten był wyższy o 9,1 p.p. W podmiotach zajmujących się handlem, naprawą pojazdów samochodowych, transportem i gospodarką magazynową oraz zakwaterowaniem i gastronomią, a także informacją i komunikacją pracował co piąty mieszkaniec obszarów wiejskich i jest to wynik niższy o 3,7 p.p. niż w miastach⁷⁴.

Najwyższy odsetek pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie (powyżej 10%) wystąpił w 2014 r. w województwach: zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim i lubuskim.

Zaprezentowane wskaźniki charakteryzujące uwarunkowania rozwoju gospodarki na obszarach wiejskich w Polsce dowodzą, że istnieje sprzyjająca sytuacja służąca rozwojowi zielonej gospodarki nie tylko z uwagi na strukturę osób pracujących, w której dominują pracownicy sektora przemysłu i budownictwa, lecz także z uwagi na korzystniejsze niż w miastach procesy demograficzne, w tym migracyjne.

4.2. Zielone zawody – zielona gospodarka

„Zielony sektor” przez absorpcję osób reprezentujących zróżnicowane zawody (na wielu stanowiskach mogą pracować osoby reprezentujące zawody spoza zielonego sektora), stwarza szerokie możliwości wymiany różnorodnych doświadczeń. Obszar zielonego sektora jest więc bardzo rozległy. Można do niego zaliczyć zarówno zawody związane z ochroną środowiska, redukcją zużycia energii i surowców naturalnych, jak i te związane z minimalizacją produkcji odpadów i zanieczyszczeń.

⁷⁴ Tamże, s. 149.

Prowadząc rozważania na temat zielonego rynku pracy należy również doprecyzować pojęcie zielonych miejsc pracy, tworzonych głównie przez „(...) przedsiębiorstwa i instytucje posiadające taki model działania i kryteria etyczne, które odnoszą się do zmniejszania negatywnego oddziaływania na środowisko, zarówno w procesie produkcji, jak i konsumpcji wytwarzanych dóbr. Można to osiągnąć poprzez działania prowadzące do redukcji emisji gazów cieplarnianych oraz innych zanieczyszczeń, ograniczanie produkcji odpadów czy stosowanie mniej szkodliwych dla środowiska materiałów do produkcji towarów i opakowań.”⁷⁵.

Na podstawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy z 2014 r.⁷⁶, wykazu zawodów w ramach sektora ochrony środowiska sporządzonego przez Ministerstwo Gospodarki⁷⁷ oraz ekspertyzy dotyczącej systematyzacji sektora zielonego w województwie małopolskim⁷⁸, dokonano wyróżnienia zawodów, które wchodzą w skład zielonego sektora. Wydzielono zawody, których kwalifikacje są wprost powiązane z zielonym sektorem (Z1) (tab. 4.1) oraz zawody, których kwalifikacje wpisują się zarówno w ramy zielonego sektora, jak i innych sektorów (Z2) (tab. 4.2).

Dodatkowo dokonano podziału zawodów na specjalistyczne (S) oraz niespecialistyczne (N). Na podstawie klasyfikacji zawodów i specjalności wszystkie zawody grupy 1 uznano za niespecialistyczne (N), bowiem grupa ta skupia osoby zajmujące się polityką i prawem oraz zarządzaniem. Dodatkowo, zgodnie z zapisami w wyjaśnieniach do klasyfikacji, jako kierowników należy klasyfikować tylko tych pracowników, których zadania kierownicze przeważają nad zadaniami wymagającymi kwalifikacji ściśle naukowych, technicznych, medycznych, czy prawnych. W grupach od 2 do 9, za podstawę rozróżnienia zawodów przyjęto poziom kwalifikacji. Zgodnie z ekspertyzą pn. *Rynek pracy w sferze ochrony środowiska w Polsce*, za zawody specjalistyczne uznano zawody z grup 2-4 oraz te z grupy 5, których wykonywanie wymaga wykształcenia na poziomie ukończonej szkoły średniej. Za zawody niespecialistyczne uznano zawody z grup 6-9 oraz te zawody

⁷⁵ Fronia M. 2015. *Zielone miejsca pracy: doświadczenia skandynawskie*. Biuletyn Mazowieckiego Obserwatorium Rynku Pracy. Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie, 1(XIV): 7.

⁷⁶ *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania* (Dz. U. z 2014 r., poz. 1145).

⁷⁷ *Rynek pracy w sferze ochrony środowiska w Polsce*. Fundacja Ekonomistów Środowiska i Zasobów Naturalnych, na zlecenie Ministerstwa Gospodarki, Białystok, 2008. s. 6.

⁷⁸ Rogalińska K., Rogaliński T. 2012. *Biały i zielony sektor w województwie małopolskim*. Ekspertyza wykonana na zlecenie Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, Kielce: Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Kielcach., s. 42-47.

z grupy 5, do wykonywania których nie jest wymagane wykształcenie średnie⁷⁹.

Tabela 4.1. Zawody, których kwalifikacje są wprost powiązane z zielonym sektorem (Z1)

Kod zawodu	Nazwa zawodu	Typ zawodu*
213301	Audytor ekologiczny	S
213302	Ekolog	S
213303	Specjalista ochrony środowiska	S
213390	Pozostali specjaliści do spraw ochrony środowiska	S
311205	Technik budownictwa wodnego	S
311209	Technik urządzeń sanitarnych	S
311930	Technik urządzeń i systemów energii odnawialnej	S
313201	Operator aparatury utylizacji odpadów toksycznych	S
313206	Operator spalarni odpadów komunalnych	S
313207	Operator urządzeń klimatyzacyjnych i odpylających	S
313208	Operator urządzeń oczyszczania ścieków	S
313209	Operator urządzeń uzdatniania i demineralizacji wody	S
313290	Pozostali operatorzy urządzeń do spalania odpadów, uzdatniania wody i pokrewni	S
314301	Technik leśnik	S
325501	Edukator ekologiczny	S
325503	Inspektor ochrony radiologicznej	S
325504	Inspektor ochrony środowiska	S
325507	Strażnik ochrony przyrody / środowiska	S
325508	Technik analizy i monitoringu środowiska	S
325509	Technik bezpieczeństwa i higieny pracy	S
325510	Technik dozymetrysta	S
325511	Technik ochrony środowiska	S
325590	Pozostały średni personel ochrony środowiska, medycyny pracy i bhp	S
541907	Strażnik leśny	N
541908	Strażnik łowiecki	N
541909	Strażnik rybacki	N
711701	Monter budownictwa wodnego	N

⁷⁹ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji..., op. cit., s. 17; Rynek pracy w sferze ochrony środowiska w Polsce..., op. cit., s. 6.

Kod zawodu	Nazwa zawodu	Typ zawodu*
712614	Monter urządzeń energetyki odnawialnej	N
813129	Operator urządzeń filtrujących	N
813136	Operator urządzeń sorpcyjnych	N
931203	Meliorant	N
931204	Oczyszczacz kanalizacyjny (kanalarz)	N
961101	Ładowacz nieczystości płynnych	N
961102	Ładowacz nieczystości stałych	N
961103	Pracownik zbiórki odpadów	N
961201	Sortowacz surowców wtórnych	N
961202	Sortowacz odpadów komunalnych	N
961290	Pozostali sortowacze odpadów	N
961301	Robotnik oczyszczania miasta	N

* S – zawody specjalistyczne, N – zawody niespecialistyczne

Źródło: Na podstawie: Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz. U. z 2014 r., poz. 1145)

Tabela 4.2. Zawody, których kwalifikacje wpisują się zarówno w ramy sektora zielonego, jak i innych sektorów (Z2)

Kod zawodu	Nazwa zawodu	Typ zawodu*
111403	Zawodowy działacz organizacji pozarządowej	N
111404	Zawodowy działacz organizacji zawodowej	N
112002	Dyrektor do spraw badawczo-rozwojowych	N
112020	Dyrektor do spraw wdrożeń i rozwoju technologii	N
121301	Dyrektor departamentu	N
121302	Kierownik do spraw strategii i planowania	N
121303	Naczelnik / kierownik wydziału	N
121903	Kierownik przedsiębiorstwa świadczącego usługi osobiste i porządkowe	N
122302	Kierownik działu badawczo-rozwojowego	N
131101	Kierownik produkcji w przedsiębiorstwie rolnym	N
131103	Kierownik w gospodarce leśnej	N
131105	Kierownik produkcji w przedsiębiorstwie hodowlanym	N
131201	Kierownik produkcji w przedsiębiorstwach upraw wodnych	N

Kod zawodu	Nazwa zawodu	Typ zawodu*
131202	Kierownik przedsiębiorstwa w rybołówstwie	N
132301	Kierownik budowy	N
132302	Kierownik małego przedsiębiorstwa budowlanego	N
211201	Hydrometeorolog	S
211203	Synoptyk	S
211204	Klimatolog	S
211401	Geofizyk	S
211402	Geograf	S
211403	Geolog	S
211405	Hydrolog	S
211406	Oceanolog	S
211490	Pozostali specjaliści nauk o Ziemi	S
213102	Biochemik	S
213103	Biofizyk	S
213104	Bioinżynier	S
213105	Biolog	S
213106	Biotechnolog	S
213107	Genetyk	S
213108	Mikrobiolog	S
213190	Pozostali biolodzy i pokrewni	S
213201	Doradca rolniczy	S
213202	Gleboznawca	S
213203	Inżynier leśnictwa	S
213204	Inżynier ogrodnictwa	S
213205	Inżynier rolnictwa	S
213206	Inżynier rybactwa	S
213207	Inżynier zootechniki	S
213208	Klasyfikator gruntów	S
213209	Rzeczoznawca rolniczy	S
213290	Pozostali specjaliści w zakresie rolnictwa, leśnictwa i pokrewni	S
214301	Inżynier inżynierii środowiska – gazowe urządzenia, instalacje i sieci energetyczne	S
214302	Inżynier inżynierii środowiska – gospodarka wodna i hydrologia	S
214303	Inżynier inżynierii środowiska – instalacje sanitarne	S

Kod zawodu	Nazwa zawodu	Typ zawodu*
214304	Inżynier inżynierii środowiska – melioracje	S
214305	Inżynier inżynierii środowiska – oczyszczanie miast i gospodarka odpadami	S
214306	Inżynier inżynierii środowiska – systemy wodociągowe i kanalizacyjne	S
214307	Inżynier systemów bezpieczeństwa jądrowego i ochrony radiologicznej	S
214390	Pozostali inżynierowie inżynierii środowiska	S
214503	Inżynier technologii żywności	S
214901	Audytor energetyczny	S
214906	Inżynier energetyki	S
214907	Inżynier gospodarki przestrzennej	S
214933	Zarządca energią	S
215101	Inżynier elektroenergetyk	S
215106	Inżynier urządzeń i systemów energetyki odnawialnej	S
216201	Architekt krajobrazu	S
2252	Lekarze weterynarii specjaliści	S
225201	Lekarz weterynarii – specjalista chirurgii weterynaryjnej	S
225202	Lekarz weterynarii – specjalista chorób drobiu i ptaków ozdobnych	S
225203	Lekarz weterynarii – specjalista chorób koni	S
225204	Lekarz weterynarii – specjalista chorób owadów użytkowych	S
225205	Lekarz weterynarii – specjalista chorób przeżuwaczy	S
225206	Lekarz weterynarii – specjalista chorób psów i kotów	S
225207	Lekarz weterynarii – specjalista chorób ryb	S
225208	Lekarz weterynarii – specjalista chorób trzody chlewnej	S
225209	Lekarz weterynarii – specjalista chorób zwierząt futerkowych	S
225210	Lekarz weterynarii – specjalista chorób zwierząt nieudomowionych	S
225211	Lekarz weterynarii – specjalista epizootologii i administracji weterynaryjnej	S
225212	Lekarz weterynarii – specjalista higieny zwierząt rzeźnych i żywności pochodzenia zwierzęcego	S
225213	Lekarz weterynarii – specjalista prewencji weterynaryjnej i higieny pasz	S
225214	Lekarz weterynarii – specjalista radiologii weterynaryjnej	S

Kod zawodu	Nazwa zawodu	Typ zawodu*
225215	Lekarz weterynarii – specjalista rozrodu zwierząt	S
225216	Lekarz weterynarii – specjalista użytkowania i patologii zwierząt laboratoryjnych	S
225217	Lekarz weterynarii – specjalista weterynaryjnej diagnostyki laboratoryjnej	S
225290	Pozostali lekarze weterynarii specjaliści	S
227101	Diagnosta laboratoryjny	S
227202	Diagnosta laboratoryjny – specjalista epidemiologii	S
227213	Diagnosta laboratoryjny – specjalista zdrowia środowiskowego	S
227290	Pozostali diagnosty laboratoryjni specjaliści	S
228102	Farmaceuta – bromatologia	S
228109	Farmaceuta – mikrobiologia i biotechnologia farmaceutyczna	S
228212	Farmaceuta – specjalista zdrowia środowiskowego	S
311101	Laborant chemiczny	S
311102	Probieryz	S
311103	Technik analityk	S
311104	Technik geodeta	S
311105	Technik geofizyk	S
311106	Technik geolog	S
311107	Technik hydrolog	S
311208	Technik inżynierii środowiska i melioracji	S
311210	Technik renowacji elementów architektury	S
314101	Laborant bakteriologiczny	S
314102	Laborant biochemiczny	S
314103	Laborant w hodowli roślin	S
314190	Pozostali technicy nauk biologicznych	S
314201	Laborant nasiennictwa	S
314202	Technik architektury krajobrazu	S
314203	Technik hodowca koni	S
314204	Technik hodowca zwierząt	S
314205	Technik ogrodnik	S
314206	Technik pszczelarz	S
314207	Technik rolnik	S
314208	Technik rybactwa śródlądowego	S
314290	Pozostali technicy rolnictwa i pokrewni	S

Kod zawodu	Nazwa zawodu	Typ zawodu*
324001	Laborant weterynaryjny	S
324002	Technik weterynarii	S
325512	Weterynaryjny kontroler sanitarny	S
325515	Technik gospodarki odpadami	S
515203	Technik turystyki wiejskiej	S
515204	Właściciel małego zakładu agroturystycznego / hotelarskiego / gastronomicznego	N
515290	Pozostali pracownicy usług domowych	N
516402	Opiekun dzikich zwierząt	N
611101	Kierownik gospodarstwa upraw polowych	N
611102	Rolnik łąkarz	N
611103	Rolnik producent kwalifikowanych nasion rolniczych	N
611301	Chirurg pielęgniarz drzew	N
611304	Ogrodnik producent nasion	N
611306	Ogrodnik terenów zieleni	N
611309	Ogrodnik – uprawa warzyw polowych	N
611310	Ogrodnik – uprawy pod osłonami	N
611311	Producent i zbieracz ziół	N
611401	Kierownik gospodarstwa upraw mieszanych	N
611402	Producent żywności ekologicznej	N
611403	Rolnik upraw mieszanych	N
611490	Pozostali rolnicy upraw mieszanych	N
612102	Hodowca bydła	N
612103	Hodowca koni	N
612104	Hodowca owiec	N
612107	Hodowca zwierząt futerkowych	N
612108	Juhas	N
612201	Hodowca drobiu	N
612302	Pszczelarz	N
612902	Hodowca ptaków	N
612990	Pozostali hodowcy zwierząt gdzie indziej niesklasyfikowani	N
613001	Baca	N
613003	Rolnik	N
621002	Robotnik leśny	N
621090	Pozostali robotnicy leśni i pokrewni	N

Kod zawodu	Nazwa zawodu	Typ zawodu*
622101	Hodowca ryb	N
622201	Rybak śródlądowy	N
712609	Monter sieci deszczowniczych	N
712612	Monter sieci wodnych i kanalizacyjnych	N
754402	Pracownik ochrony roślin	N
931290	Pozostali robotnicy wykonujący prace proste w budownictwie drogowym, wodnym i pokrewni	N

* S – zawody specjalistyczne, N – zawody niespecialistyczne

Źródło: Na podstawie: Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz. U. z 2014 r., poz. 1145)

4.3. Zielony rynek pracy w województwie warmińsko-mazurskim

Jak wspomniano w podrozdziale 4.1. – sytuacja gospodarcza obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego na tle kraju charakteryzuje się często niekorzystnymi tendencjami, w tym stosunkowo dużym skupieniem osób pracujących w sektorze rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa, a także znacznym udziałem w strukturze przedsiębiorstw działających w tym sektorze.

Dane empiryczne dotyczące zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego zebrane w toku badań terenowych wykazały, że wśród respondentów dominowali przedsiębiorcy prowadzący mikroprzedsiębiorstwa. Wśród firm działających w branży turystycznej firmy mikro zatrudniające do 9 pracowników stanowiły 84,6%. Również wysoki był udział firm mikro wśród przedsiębiorstw działających w obszarze odnawialnych źródeł energii, usług oraz produkcji – ich udział stanowił odpowiednio 75,0%; 74,9%; 61,3%. Jedynie wśród przedsiębiorstw działających w sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego firmy mikro stanowiły mniejszy odsetek (co drugi objęty badaniami podmiot funkcjonował jako mikroprzedsiębiorstwo).

Analizując objęte badaniami przedsiębiorstwa pod względem wielkości zatrudnienia należy wskazać, że zarówno w branży turystycznej, jak i odnawialnych źródeł energii wszystkie przedsiębiorstwa zostały zakwalifikowane jako mikro i małe przedsiębiorstwa. Przy czym odsetek małych przedsiębiorstw był wyższy wśród firm działających w obszarze odnawial-

nych źródeł energii (25,0%) niż wśród firm turystycznych (15,4%). Przedsiębiorstwa zatrudniające od 10 do 49 pracowników stanowiły 35,7% ogółu objętych badaniami przedsiębiorstw działających w obszarze przetwórstwa rolno-spożywczego. W przedsiębiorstwach produkcyjnych ich odsetek wynosił 25,8%, a usługowych – 19,6%. Firmy średnie (zatrudniające od 50 do 249 pracowników) odnotowano jedynie wśród przedsiębiorstw produkcyjnych i usługowych i stanowiły one odpowiednio: 8,9% i 4,7%. Natomiast przedsiębiorstwa definiowane jako duże (zatrudniające 250 i więcej pracowników) stanowiły 14,3% firm funkcjonujących w obszarze przetwórstwa rolno-spożywczego, 4,0% przedsiębiorstw produkcyjnych i zaledwie 0,9% firm usługowych.

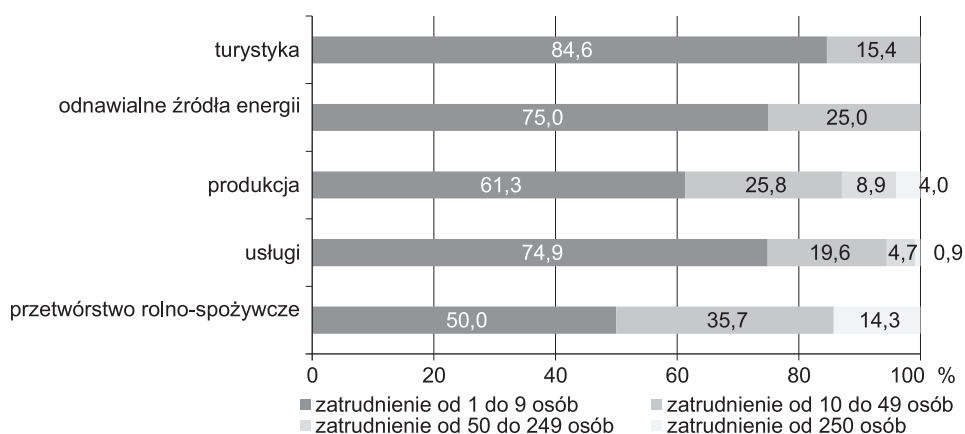
Uwzględniając strukturę objętych badaniami przedsiębiorstw zielonej gospodarki funkcjonujących na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, według klas wielkości zatrudnienia, uznać należy, że największy potencjał do tworzenia złożonych struktur organizacyjnych posiadają przedsiębiorstwa funkcjonujące w obszarze przetwórstwa rolno-spożywczego i produkcji. W strukturze zatrudnienia tych przedsiębiorstw zaobserwowano znacząco wyższy niż w pozostałych udział firm zatrudniających powyżej 9 pracowników (przetwórstwo rolno-spożywcze – 50%; produkcja – 38,7%; usługi – 25,1%; odnawialne źródła energii – 25,0%; turystyka – 15,4%) (rys. 4.1).

Wśród czynników wewnętrznych, jednym z podstawowych zasobów stanowiących o wartości przedsiębiorstwa jest kapitał ludzki, będący najbardziej wartościowym aktywem⁸⁰. Kapitał ludzki determinuje proces zarządzania wiedzą w gospodarce. Wysoka wartość wykwalifikowanych pracowników w przedsiębiorstwie, wynikająca z ich zdolności do kreowania nowych pomysłów i tworzenia innowacyjnych rozwiązań, kumuluje się w postaci tzw. wiedzy przedsiębiorstwa. Posiadanie takich „zasobów”, nie przesądza jednak o pełnym sukcesie przedsiębiorstwa, ponieważ pokładane w tych zasobach oczekiwania mogą zostać zaprzepaszczone w przypadku niewłaściwie realizowanej polityki kadrowej⁸¹.

Wyrażone przez pracodawców zielonej gospodarki, prowadzących działalność na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, opinie na temat pracowników zatrudnionych w ich firmach wskazują na wysoki poziom zadowolenia z kompetencji zatrudnionej kadry. Oznacza to, że na obszarach wiejskich w regionie występują znaczne zasoby kapitału

⁸⁰ Krawczyk-Sokołowska I. 2011. Wybrane aspekty wartości przedsiębiorstwa. Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa, Zeszyt Naukowy 107: s.167.

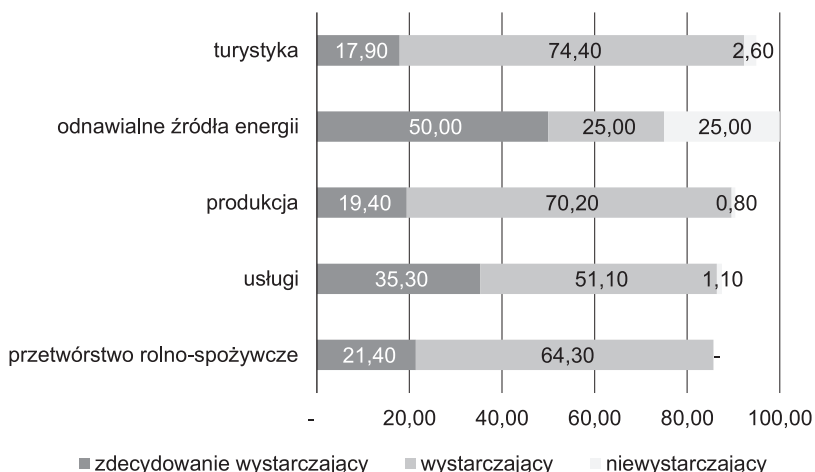
⁸¹ Gierszewska G. 2011. Zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwie. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa. s. 151.

Rys. 4.1. Struktura przedsiębiorstw według klas wielkości zatrudnienia (%)

Źródło: badania własne.

ludzkiego, niezbędnego do funkcjonowania przedsiębiorstw. Najwyższym poziomem dostosowania kompetencji pracowników do potrzeb pracodawców charakteryzowała się branża turystyki (92,3%). Niższy poziom zadowolenia zaobserwowano wśród pracodawców firm produkcyjnych (89,5%), usługowych (86,4%) oraz przetwórstwa rolno-spożywczego (85,7%). Najniższy poziom zadowolenia z kompetencji posiadanych przez zatrudnianych pracowników dotyczył pracodawców reprezentujących przedsiębiorstwa działające w obszarze odnawialnych źródeł energii (75,0%) (rys. 4.2). Oznacza to, że w branży, która stanowi jeden z podstawowych obszarów

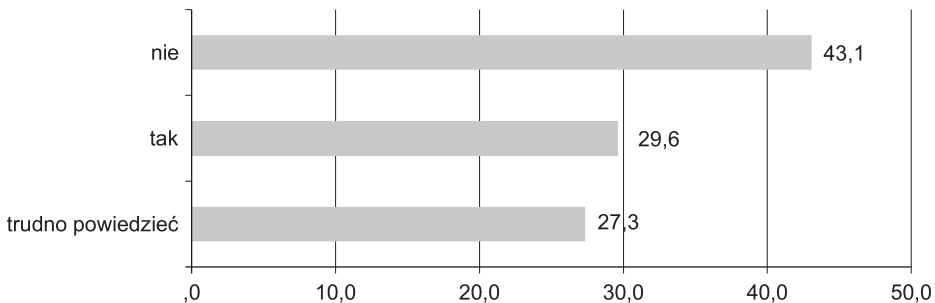

Rys. 4.2. Ocena poziomu kompetencji pracowników zatrudnionych w analizowanych obszarach zielonej gospodarki (% odpowiedzi)

Źródło: badania własne.

zielonej gospodarki pojawiają się trudności z zatrudnieniem pracowników posiadających odpowiednie kompetencje zawodowe. Taka sytuacja może wpływać negatywnie na tempo wzrostu znaczenia odnawialnych źródeł energii w polityce energetycznej na obszarach wiejskich.

Sytuacji wysokiego poziomu zadowolenia pracodawców z kompetencji zatrudnianych przez nich pracowników często towarzyszył brak planów dotyczących zwiększenia zatrudnienia w okresie najbliższych 3 lat. Takie deklaracje zgłaszało 43,1% pracodawców funkcjonujących w obszarze zielonej gospodarki na terenach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego. Mniej niż co trzeci pracodawca (29,6%) przewidywał, że w jego firmie będzie miał miejsce wzrost poziomu zatrudnienia. Warto również podkreślić, że 27,3% respondentów nie potrafiło wskazać, czy w ich przedsiębiorstwie nastąpi wzrost zatrudnienia (rys. 4.3).

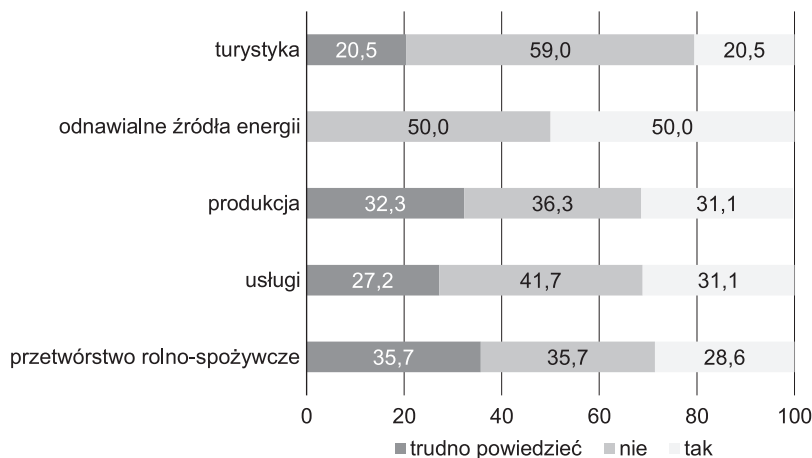
Rys. 4.3. Deklaracje przedsiębiorców dotyczące planowanego w okresie najbliższych 3 lat zwiększenia zatrudnienia (% odpowiedzi)

Źródło: badania własne.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, w żadnym z pięciu analizowanych obszarów działalności ekonomicznej przedsiębiorstw nie należy oczekiwać znaczącego wzrostu poziomu zatrudnienia. Największy odsetek przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, które nie planują w okresie nadchodzących trzech lat zwiększyć zatrudnienia stanowiły firmy z branży turystycznej – 59,0% i odnawialnych źródeł energii 50%. Również ponad 1/3 przedsiębiorstw z pozostałych analizowanych nie planuje w okresie nadchodzących trzech lat zwiększyć zatrudnienia (usługi – 41,7%, produkcja – 36,3%, przetwórstwo rolno-spożywcze – 35,7%).

Największe szanse na generowanie nowych miejsc pracy w okresie nadchodzących trzech lat są związane z przedsiębiorstwami funkcjonującymi w sektorze odnawialnych źródeł energii. Plany związane ze zwiększeniem zatrudnienia ma 50% firm działających w tym obszarze. Trudno jednak ocenić na ile deklaracje te są związane z planowanym

rozwojem tych firm w przyszłości, a na ile jest to spowodowane zgłaszanym wcześniej niedoborem wykwalifikowanych pracowników na rynku. Chodzi głównie o to, że obecne braki kadrowe mogą wpływać na deklaracje respondentów. W pozostałych objętych analizą obszarach aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki plany dotyczące zwiększenia zatrudnienia w okresie najbliższych 3 lat ma 31,5% przedsiębiorstw produkcyjnych, 31,1% przedsiębiorstw usługowych, 28,6% przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego i 20,5% przedsiębiorstw z branży turystycznej (rys. 4.4).

Rys. 4.4. Deklaracje przedsiębiorców w zakresie planowanego w okresie najbliższych 3 lat zwiększenia zatrudnienia według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki (%)

Źródło: badania własne.

Zgodnie z deklaracjami uczestniczących w badaniach przedsiębiorców funkcjonujących na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, w najbliższych latach zapotrzebowanie na pracę nie będzie dotyczyło zawodów związanych bezpośrednio z zieloną gospodarką. W opinii respondentów najwięcej ofert pracy pojawi się w zawodach sprzedawca/kasjer, pracownik budowlany (murarz, cieśla, dekarz) oraz kierowca. W grupie zawodów zaklasyfikowanych wprost jako powiązane z zielonym sektorem, pracodawcy poszukiwać mogą najczęściej monterów urządzeń sanitarnych.

W przypadku zawodów wpisujących się zarówno w ramy sektora zielonej gospodarki, jak i innych branż, na które będzie wzrastał popyt, pracownicy w swoich prognozach najczęściej wskazywali etaty związane z wykonywaniem prostych prac. Mniej wskazań w omawianej kwestii do-

tyczyło pracowników produkcji oraz ogrodników, natomiast nieliczni uczestnicy badań jako perspektywiczny wskazywali zawód farmaceuty.

Opinie przedsiębiorców dotyczące zapotrzebowania na zawody związane z zieloną gospodarką na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego wskazują, że wzrost zatrudnienia w zawodach powiązanych z analizowanym sektorem będzie niski. Respondenci najczęściej wskazywali na możliwość zatrudnienia w przedsiębiorstwach usługowych, w których pracodawcy poszukiwać będą pracowników prac prostych, monterów urządzeń sanitarnych oraz pracowników produkcji i ogrodników.

W opinii pracodawców przedsiębiorstw produkcyjnych oraz przetwórstwa rolno-spożywczego zapotrzebowanie na pracowników reprezentujących zawody związane z zieloną gospodarką kształtuje się na niskim poziomie i również dotyczy pracowników prac prostych i monterów urządzeń sanitarnych. Co ciekawe w przypadku przedsiębiorstw funkcjonujących w obszarze odnawialnych źródeł energii i turystyki, przedstawiciele objętych badaniami firm nie mieli planów zatrudnienia pracowników w zawodach zaklasyfikowanych wprost jako powiązane z zielonym sektorem oraz zawodach wpisujących się zarówno w ramy zielonego sektora, jak i innych (tab. 4.3).

Wskazywane przez pracodawców zielonego sektora, funkcjonujących na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, uwarunkowania mające wpływ na ewentualny wzrost zatrudnienia nowych pracowników dotyczyły najczęściej przewidywanego zwiększenia popytu na produkty i usługi (56,3%), rozszerzenia zakresu działalności lub zwiększenia skali działania przedsiębiorstwa (18,3%) oraz podjęcia procesów innowacyjnych związanych z modernizacją (17,8%). Jak wynika z przeprowadzonych badań w poszczególnych obszarach aktywności gospodarczej przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki wystąpiły różnice w zakresie częstotliwości wskazań poszczególnych grup uwarunkowań dotyczących popytu na pracę.

Przedsiębiorcy działający w obszarze przetwórstwa rolno-spożywczego oraz produkcji, w grupie czynników decydujących o planach zatrudnienia nowych pracowników najczęściej wskazywali:

- zwiększenie popytu na produkty i usługi (odpowiednio 50,0% i 75,5%),
- rozszerzenie zakresu działalności lub zwiększenie skali (odpowiednio 50,0% i 21,6%),
- modernizację firmy (odpowiednio 25,0% i 13,5%).

Z kolei w branży turystycznej w sektorze usług czynniki mające

Tabela 4.3. Zawody, w których pracodawcy planują w okresie najbliższych 3 lat zatrudnić nowych pracowników według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw

Nazwa zawodu	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno-spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
	liczba wskazań					
Sprzedawca/kasjer	35	4	25	5	-	1
Pracownik budowlany (murarz, cieśla, dekarz)	25	-	16	8	1	-
Kierowca	23	1	15	5	1	1
Pracownik prac prostych**	18	1	15	2	-	-
Mechanik/elektromechanik/blacharz/ lakiernik	15	-	13	1	-	1
Monter urządzeń sanitarnych*	14	1	11	2	-	-
Przedstawiciel handlowy	9	-	7	1	-	1
Magazynier/konserwator	9	2	5	2	-	-
Stolarz/trakowy	9	-	8	1	-	-
Pracownik produkcji**	7	-	7	-	-	-
Krawcowa	6	-	6	-	-	-
Pracownik biurowy	5	-	3	1	-	1
Piekarz/cukiernik	4	-	4	-	-	-
Monter	4	-	2	2	-	-
Ogrodnik**	4	-	3	1	-	-
Kelner	3	-	3	-	-	-
Operator maszyn i urządzeń	3	-	2	1	-	-
Informatyk	3	-	3	-	-	-
Manager/specjalista ds. Marketingu	3	-	3	-	-	-
Ślusarz	3	-	1	2	-	-
Elektryk	3	-	1	1	1	-
Kucharz	2	-	1	1	-	-
Stolarz/monter stolarki drewnianej	2	-	1	1	-	-
Fachowcy-manualni	2	-	2	-	-	-
Farmaceuta**	1	-	1	-	-	-
Projektant	1	-	1	-	-	-
Zdun	1	-	-	1	-	-
Specjalista ds. Budownictwa	1	-	-	1	-	-
Tapicer	1	-	1	-	-	-
Grafik komputerowy	1	-	1	-	-	-

Objaśnienie: * zawody, których kwalifikacje są wprost powiązane z zielonym sektorem, ** zawody, których kwalifikacje wpisują się zarówno w ramy sektora zielonego, jak i innych
Źródło: badania własne.

wpływ na plany zatrudnienia nowych pracowników dotyczą przede wszystkim:

- zwiększenia popytu na produkty i usługi (odpowiednio 72,7% i 65,7%),
- modernizacji firmy (odpowiednio 18,2% i 24,1%),
- rozszerzenia zakresu działalności lub zwiększenie skali działania przedsiębiorstw (odpowiednio 9,1% i 21,2%).

Przedstawiciele branży odnawialnych źródeł energii, którzy deklaruwali plany w zakresie zatrudnienia nowych pracowników nie wskazali czynników na nie oddziałujących (tab. 4.4).

Jak zaobserwowano, uczestniczący w badaniach przedsiębiorcy politykę wzrostu zatrudnienia opierają przede wszystkim na planach zwiększenia popytu na produkty i usługi. Nieliczne firmy podejmują bardziej efektywne i trwałe zmiany związane z procesami modernizacyjnymi, które

Tabela 4.4. Czynniki mające wpływ na plany dotyczące zatrudnienia nowych pracowników, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno-spożywcze	usługi	produkcja	turystyka	
		%				
Zwiększenie popytu na produkty i usługi	56,3	50,0	65,7	75,7	72,7	
Rozszerzenie zakresu działalności / zwiększenie skali	18,3	50,0	21,2	21,6	9,1	
Modernizacja firmy	17,8	25,0	24,1	13,5	18,2	
Sezonowa potrzeba zwiększenia liczby pracowników	4,6	0,0	6,6	2,7	0,0	
Rezygnacja z pracy zatrudnianych pracowników	1,5	0,0	0,7	2,7	9,1	
Absencja w pracy z powodu urlopów macierzyńskich	0,5	0,0	0,7	0,0	0,0	
Możliwość uzyskania dofinansowania do zatrudnienia	0,5	0,0	0,7	0,0	0,0	
Trudno powiedzieć	0,5	0,0	0,7	0,0	0,0	

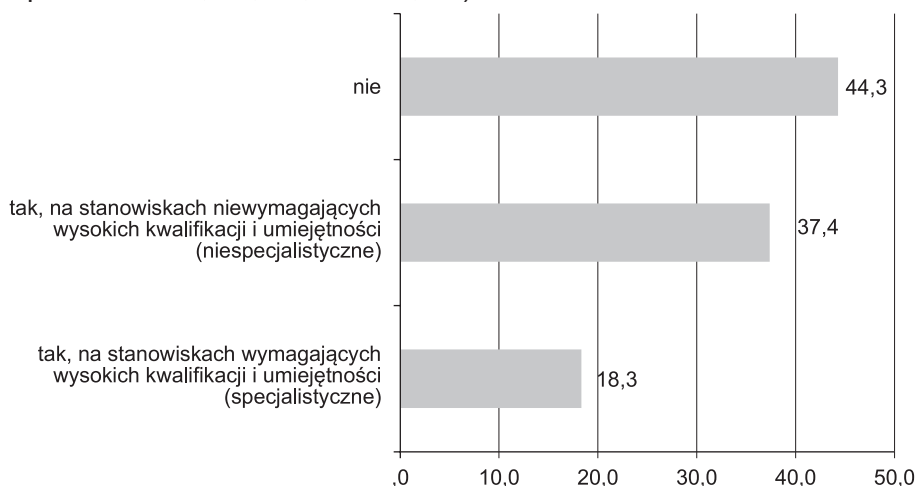
Źródło: badania własne.

mogą przyczynić się do wzrostu poziomu innowacyjności i poprawy konkurencyjności przedsiębiorstw.

Z przeprowadzonych badań wynika, że uczestniczący w nich pracodawcy, w zakresie możliwości zatrudnienia przeszkolonych osób bezrobotnych, są raczej pasywni. Dominuje relatywnie duża niechęć do osób bezrobotnych, które z różnych przyczyn napotykają na trudności ze znalezieniem lub utrzymaniem zatrudnienia na rynku pracy. Liczna grupa 44,3% pracodawców wskazała, że nie zatrudniłaby osób bezrobotnych nawet tych, które zostałyby przeszkolone do pracy na danym stanowisku. Pozostali pracodawcy (55,7%) deklarowali możliwość zatrudnienia w ich firmach przeszkolonych osób bezrobotnych, jednak tylko 18,3% uczestników badań dopuszcza możliwość wykonywania przez te osoby pracy wymagającej wysokich kwalifikacji i umiejętności zawodowych. Z kolei w opinii 37,4% pracodawców osoby bezrobotne, nawet przeszkolone do pracy na danym stanowisku, mogą w ich firmach zająć jedynie stanowiska niewymagające wysokich kwalifikacji i umiejętności zawodowych (rys. 4.5).

Uwzględniając opinie pracodawców, z podziałem na analizowane obszary aktywności gospodarczej w sektorze zielonej gospodarki, należy zauważyć, że największa możliwość zatrudnienia przeszkolonych osób bezrobotnych istnieje w przedsiębiorstwach produkcyjnych, odnawialnych źródeł energii i branży turystycznej. Wśród przedstawicieli przedsiębiorstw działających w tych obszarach najmniej liczne były opinie, w których respondenci nie dostrzegali możliwości zatrudnienia tych osób (odpowiednio 36,3%, 25,0% i 35,9%).

Rys. 4.5. Postawy pracodawców wobec możliwości zatrudnienia przeszkolonych osób bezrobotnych (% odpowiedzi)

Źródło: badania własne.

W grupie pracodawców, którzy zadeklarowali możliwość zatrudnienia przeszkolonych osób bezrobotnych, częściej deklarowano możliwość ich zatrudnienia na stanowiskach niewymagających wysokich kwalifikacji i umiejętności zawodowych (przetwórstwo rolno-spożywcze – 42,9%, usługi – 34,9%, produkcja – 47,6%, odnawialne źródła energii – 50,0%, turystyka – 48,7%), niż zatrudnienia ich na stanowiskach wymagających wysokich kwalifikacji i umiejętności zawodowych (przetwórstwo rolno-spożywcze – 7,1%, usługi – 18,9%, produkcja – 16,1%, odnawialne źródła energii – 25,0%, turystyka – 15,4%) (tab. 4.5).

Tabela 4.5. Postawy pracodawców reprezentujących poszczególne obszary aktywności ekonomicznej sektora zielonej gospodarki wobec możliwości zatrudnienia przeszkolonych osób bezrobotnych

Wyszczególnienie	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
	przetwórstwo rolno-spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
	%				
Tak, na stanowiskach niewymagających wysokich kwalifikacji i umiejętności (specjalistyczne)	42,9	34,9	47,6	50,0	48,7
Tak, na stanowiskach wymagających wysokich kwalifikacji i umiejętności (niespecjalistyczne)	7,1	18,9	16,1	25,0	15,4
Nie	50,0	46,2	36,3	25,0	35,9

Źródło: badania własne.

Opinie pracodawców, dotyczące prowadzonej polityki zatrudnienia na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego w sektorach zielonej gospodarki wskazują na brak planów zwiększenia poziomu zatrudnienia oraz na ogólną tendencję polegającą na niedostrzeganiu możliwości angażowania w przedsiębiorstwach przeszkolonych osób mających status bezrobotnych.

Przyczyną prezentowanych zachowawczych postaw, dotyczących zatrudnienia, są przede wszystkim ograniczenia finansowe (opinia 61,0% uczestników badań), niewielki popyt na produkty i usługi (44,2%), wysokie obciążenia podatkowe (22,2%) oraz niski poziom kwalifikacji osób poszukujących pracy (17,2%).

Najważniejsze bariery utrudniające zwiększenie zatrudnienia w zielonym sektorze na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego są zróżnicowane w zależności od reprezentowanej przez przedsiębiorców branży. Można je zdefiniować przyporządkowując im trzy grupy przedsiębiorstw charakteryzujących się:

- niskim popytem na produkty i usługi (problem dostrzegало 51,8% przedstawicieli sektora usług, 42,9% właścicieli firm zajmujących się przetwórstwem rolno-spożywczym i 36,3% przedsiębiorców zajmujących się produkcją),
- trudną sytuacją finansową wynikającą z niewielkiego popytu na produkty i usługi oraz wynikającymi z nich trudnościami w zatrudnieniu osób o wysokich kwalifikacjach zawodowych (te problemy były ważne dla 1/2 przedsiębiorców działających w obszarze odnawialnych źródeł energii),
- znaczącymi ograniczeniami finansowymi wynikającymi głównie z wysokich obciążeń podatkowych (to domena branży turystycznej, gdzie 64,1% respondentów dostrzegало ograniczenia finansowe, a 17,9% za barierę uznało wysokie obciążenia podatkowe (tab. 4.6).

Podsumowanie

UE dokłada wszelkich starań, aby zapewnić równowagę pomiędzy wzrostem gospodarczym a potrzebami ochrony środowiska. Wyznaczone cele w zakresie redukcji emisji gazów cieplarnianych, podniesienia wydajności energetycznej, rozwoju odnawialnych źródeł energii oraz redukcji ilości produkowanych odpadów wymuszają niejako „zazielenienie” rynku pracy. W konsekwencji realizowanej polityki na rynku pracy zwiększać się powinien udział „zielonych miejsc pracy”, tzn. miejsc pracy służących wspieraniu ochrony środowiska lub przywracaniu go do stanu naturalnego. Ważny jest zatem nie tylko ilościowy wzrost osób zatrudnionych na takich stanowiskach, ale również zapewnienie tym osobom godziwych warunków pracy.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, sytuacji wysokiego poziomu zadowolenia pracodawców z kompetencji zatrudnianych przez nich pracowników często towarzyszył brak planów dotyczących zwiększenia zatrudnienia w okresie najbliższych 3 lat (deklarowany przez 43,1% pracodawców). W żadnym z analizowanych obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki nie należy oczekiwać wzrostu poziomu zatrudnienia, przy czym najmniejsze szanse w tym zakresie rokują firmy turystyczne (59%) i usługowe (41,7%).

Tabela 4.6. Bariery w tworzeniu miejsc pracy na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego według obszarów aktywności ekonomicznej sektora zielonej gospodarki

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno-spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
		%				
Ograniczenia finansowe	61,0	28,6	60,3	67,7	50,0	64,1
Niewielki popyt	44,2	42,9	51,8	36,3	50,0	10,3
Wysokie obciążenia podatkowe	22,2	28,6	22,4	23,4	25,0	17,9
Niski poziom kwalifikacji osób poszukujących pracy	17,2	21,4	19,2	10,5	50,0	10,3
Trudno powiedzieć	15,6	14,3	15,8	11,3	0,0	17,9
Mała skala inwestycji z funduszy unijnych	8,1	14,3	9,2	6,5	0,0	2,6
Mała skala zamówień publicznych w kraju	7,8	7,1	8,5	5,6	0,0	2,6
Brak narzędzi wspierających wdrożenie strategii organizacji i tworzenia miejsc pracy	1,6	7,1	1,9	1,6	25,0	0,0
Niski poziom podaży pracy	1,4	7,1	1,1	1,6	0,0	0,0
Znikoma współpraca podmiotów publicznych z partnerami społecznymi i biznesowymi	1,2	0,0	1,3	0,8	0,0	0,0
Brak na rynku pracy osób o odpowiednim wykształceniu, kwalifikacjach i umiejętnościach zawodowych	0,3	0,0	0,0	1,6	0,0	0,0

Źródło: badania własne.

W opinii objętych badaniami przedsiębiorców popyt na pracę nie będzie dotyczył zawodów związanych bezpośrednio z zieloną gospodarką. Najwięcej ofert pracy pojawi się, w ich opinii, w zawodach sprzedawca/kasjer, pracownik budowlany (murarz, cieśla, dekarz) oraz kierowca. Warto podkreślić, że nie wszystkie „zielone zawody” plasują się w grupie „dobrych miejsc pracy”. Warunki pracy w wielu „zielonych zawodach” są gorsze od warunków pracy w przemysłach tradycyjnych. Dotyczy to nie

---

tylko warunków płacowych, lecz również związane jest z bezpieczeństwem pracy, perspektywami rozwoju czy pewnością zatrudnienia. To może być również bariera ograniczająca zainteresowanie tymi zawodami.

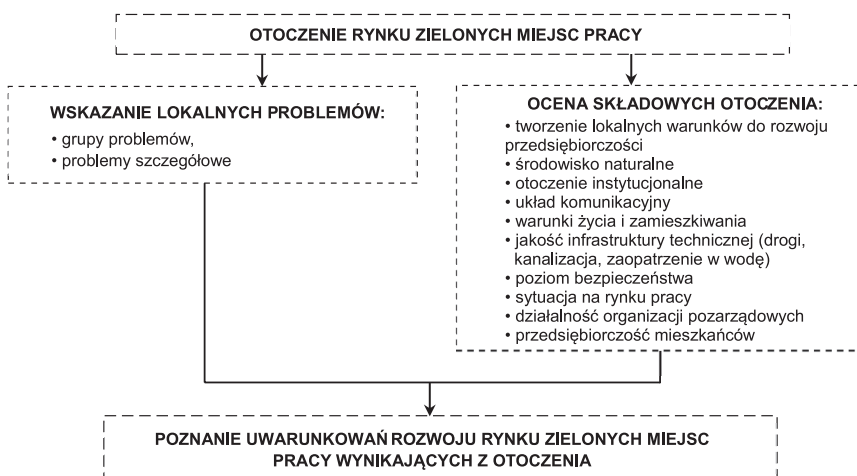
Uczestniczący w badaniach przedstawiciele sektorów zielonej gospodarki politykę wzrostu zatrudnienia opierają przede wszystkim na planach zwiększenia popytu na produkty i usługi. Nieliczne firmy podejmują bardziej efektywne i trwałe zmiany związane z procesami modernizacyjnymi, które to zmiany mogłyby podnieść poziom innowacyjności i konkurencyjności przedsiębiorstw.

5. Otoczenie i jego wpływ na rozwój rynku zielonych miejsc pracy

5.1. Otoczenie jako czynnik rozwoju rynku zielonych miejsc pracy

Otoczenie przedsiębiorstw, w tym również funkcjonujących w sektorach zielonej gospodarki na obszarach wiejskich, tworzą m.in. uczestnicy rynku, mający wpływ na działalność przedsiębiorstw. Do tego otoczenia zalicza się mikrootoczenie konkurencyjne, na które przedsiębiorstwo może oddziaływać oraz makrootoczenie, czyli elementy zewnętrzne w stosunku do przedsiębiorstwa (np. uwarunkowania techniczne, ekonomiczne, społeczne, demograficzne, polityczne, prawne, kulturowe), na które przedsiębiorstwo nie ma wpływu.

Przedsiębiorstwa zawsze funkcjonują w określonym otoczeniu zewnętrznym. Działają w konkretnym regionie w powiązaniu z państwem i innymi firmami. Otoczenie stwarza im pewne szanse i możliwości, ale jednocześnie stawia przed nimi wymogi i ograniczenia. Zgodnie z przyjętym założeniem, poznanie uwarunkowań rozwoju rynku zielonych miejsc pracy na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego zostało oparte na miernikach umożliwiających określenie lokalnych problemów, według ogólnych grup i czynników szczegółowych oraz na ocenie najważniejszych elementów otoczenia (rys. 5.1).

Rys. 5.1. Schemat oceny uwarunkowań rozwoju rynku zielonych miejsc pracy
Źródło: opracowanie własne.

Otoczenie, w którym funkcjonują współczesne przedsiębiorstwa, staje się coraz bardziej złożone i zmienne oraz narzuca bezwzględną konieczność przystosowania się do niego wszystkich firm. Dodatkowo wzrasta liczba podmiotów gospodarczych i instytucji, które mają wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstw. Zakres powiązań przedsiębiorstw z otoczeniem ulega ustawicznemu poszerzaniu i odnosi się nie tylko do sfery technicznej i ekonomicznej, ale rozszerza się na sferę problemów społecznych, politycznych i kulturowych. Dlatego na skutek wzrostu złożoności i zmienności otoczenia przedsiębiorstwa mają coraz mniejsze możliwości oddziaływania na nie. Poza tym w większym stopniu wzrasta uzależnienie firm od zewnętrznych warunków funkcjonowania, czyli otoczenia. Każde przedsiębiorstwo, chcąc przetrwać na rynku i utrzymywać przewagę konkurencyjną, musi dostosowywać się do zmian w otoczeniu. Konieczność podejmowania odpowiednich decyzji dostosowawczych zmienia zakres, metody i logikę funkcjonowania przedsiębiorstwa. Z tego powodu uznaje się, że współcześnie występuje orientacja przedsiębiorstw na podporządkowanie się zmianom zachodzącym w sferze wewnętrznej i zewnętrznej, co jest nie tylko wymogiem przetrwania firm, ale i warunkiem ich rozwoju⁸². Warto dodać, że czynniki mające swoje źródło w otoczeniu są niezależne od przedsiębiorstwa i w znacznej mierze stanowią pochodną polityki władz państwowych i mechanizmów regulacji rynku, a także pozostają pod wpływem zarówno ogólnej kondycji i sytuacji gospodarczej w danym kraju, jak i koniunktury światowej.

Można wskazać grupę takich czynników tkwiących w otoczeniu rynkowym, które w mniejszym bądź większym stopniu mają znaczenie dla wszystkich przedsiębiorstw. Do tych czynników zalicza się m.in. politykę fiskalną państwa, mechanizmy i regulacje prawne dotyczące swobody prowadzenia działalności gospodarczej, poziom wzrostu gospodarczego, koniunkturę gospodarczą, dostępność i oprocentowanie kredytów, popyt i podaż wykwalifikowanej siły roboczej, przepisy prawa pracy. Działalność, funkcjonowanie i rozwój współczesnych przedsiębiorstw są w znacznej mierze uwarunkowane i zależne właśnie od tych czynników zewnętrznych, które również wpływają na determinanty konkurencyjności dla poszczególnych sektorów. Zadaniem państwa i władzy powinno być podejmowanie takich działań, które będą zapewniały swobodę prowadzenia działalności gospodarczej i stwarzały przyjazne warunki rozwoju, gwarantując jednocześnie przejrzyste i uczciwe zasady konkurencji wolnorynkowej. W tym procesie szczególne znaczenie mają odpowiednio

---

⁸² Mitek A., Miciuła I. 2012. Współczesne determinanty rozwoju przedsiębiorstw prywatnych, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania nr 28, s. 53-66.

przygotowane akty prawne, niemniej jednak równie ważną rolę odgrywa postawa i rzeczywiste zachowania przedstawicieli władz państwowych⁸³.

W kontekście rozpatrywania otoczenia jako czynnika rozwoju rynku zielonych miejsc pracy w województwie warmińsko-mazurskim ważne jest otoczenie regionalne (mezootoczenie). Mezootoczenie obejmuje czynniki oddziałujące na przedsiębiorstwo w układzie regionalnym z uwzględnieniem specyfiki poszczególnych regionów. W skład otoczenia regionalnego wchodzi: jednostki administracji publicznej, instytucje finansujące, instytucje naukowo-edukacyjne oraz instytucje infrastruktury usługowej wspomagające rozwój przedsiębiorczości i prowadzenie działalności gospodarczej⁸⁴.

W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele klasyfikacji uwarunkowań regionalnych. Zaliczyć do nich można tworzenia lokalnych warunków do rozwoju przedsiębiorczości, w tym m.in. jakość infrastruktury technicznej (drogi, kanalizacja, zaopatrzenie w wodę), poziom bezpieczeństwa, sytuację na rynku pracy, działalność organizacji pozarządowych, przedsiębiorczość mieszkańców. Czynnikiem mającym wpływ na rozwój są również działania jednostek samorządu terytorialnego, takie jak: aktywizacja społeczności lokalnej poprzez stworzenie przyjaznego klimatu dla rozwoju inicjatyw przedsiębiorczych, tworzenie nowych miejsc pracy, przyciąganie nowych inwestorów, umacnianie lokalnej gospodarki poprzez tworzenie sieci powiązań, podnoszenie poziomu zaawansowania infrastrukturalnego obszaru itd.⁸⁵

5.2. Potencjał lokalnego otoczenia – wyniki badań

Kluczowym elementem rozwoju rynku zielonych miejsc pracy jest wspieranie przez jednostki samorządu terytorialnego, w tym głównie gminy, konkurencyjności przedsiębiorstw i tworzenie warunków odpowiednich dla rozwoju zaliczanych do sektora zielonej gospodarki.

Z przeprowadzonych badań wynika, że w opinii 43,4% przedsiębiorców funkcjonujących na terenach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego warunki do rozwoju przedsiębiorczości są przeciętne. Co

⁸³ Walczak W. 2010. Analiza czynników wpływających na konkurencyjność przedsiębiorstw, E-mentor nr 5 (37) <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/37/id/784> dostęp 10.10.2017 r.

⁸⁴ Wach K. 2008. Regionalne otoczenie małych i średnich przedsiębiorstw, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków

Gancarczyk M. 2010. Wsparcie publiczne dla MSP. Podstawy teoretyczne a praktyka gospodarcza, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.

⁸⁵ Filipiak B. Ruszała J. 2009. Instytucje otoczenia biznesu. Rozwój, wsparcie i instrumenty, Difin, Warszawa.

czwarty uczestnik badań empirycznych (25,1%) warunki te ocenił jako dobre. Negatywne opinie pojawiały się znacznie rzadziej (raczej niesprzyjające – 9,3%, zdecydowanie niesprzyjające – 4,3%) niż pozytywne.

Analizując otrzymane wyniki pod względem lokalnych warunków rozwoju rynku zielonych miejsc pracy na obszarach wiejskich w układzie podregionów można stwierdzić, że zasadniczo we wszystkich podregionach województwa warmińsko-mazurskiego zostały one ocenione najczęściej jako przeciętne (olsztyński – 48,2%, elbląski – 42,0%, ełcki – 35,7%).

Stosunkowo liczna grupa przedsiębiorców, we wszystkich podregionach, oceniła je jako dobre (olsztyński – 28,7%, elbląski – 23,6%, ełcki – 20,0%), a nieliczna jako bardzo dobre (elbląski – 1,9%, olsztyński – 0,4%). Opinie negatywne na temat oceny warunków wspierania rozwoju lokalnej przedsiębiorczości we wszystkich podregionach wyraził znacznie mniejszy odsetek przedsiębiorców (elbląski – 16,1%, olsztyński – 4,0%, ełcki – 1,7%) (tab. 5.1).

Tabela 5.1. Ocena warunków do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości według podregionów

Wyszczególnienie	Ogółem	Podregiony		
		olsztyński	elbląski	ełcki
	%			
Bardzo dobre	0,9	0,4	1,9	0
Dobre	25,1	28,7	23,6	20,0
Przeciętne	43,4	48,2	42,0	35,7
Raczej niesprzyjające	9,3	8,8	13,7	2,6
Zdecydowanie niesprzyjające	4,3	4,0	6,1	1,7
Trudno powiedzieć	17,0	10,0	12,7	40,0

Źródło: badania własne.

Podobny rozkład opinii charakteryzował przedsiębiorców działających w obszarze usług, produkcji i turystyki, którzy najczęściej oceniali lokalne warunki rozwoju przedsiębiorczości jako przeciętne (odpowiednio 42,6%, 46,8%, 48,7%).

Stosunkowo liczna grupa przedsiębiorców reprezentujących ww. branże lokalne warunki rozwoju przedsiębiorczości oceniła jako dobre (odpowiednio 24,5%, 27,4%, 23,1%).

W opinii 50,0% przedsiębiorców funkcjonujących w obszarze przetwórstwa rolno-spożywczego warunki tworzone przez gminy ocenione zostały jako dobre. Trzeba równocześnie podkreślić, że w tej grupie re-

spondentów największy był również odsetek przedsiębiorców, którzy ocenili te warunki jako raczej niesprzyjające (21,4%).

Ogólna tendencja wskazuje jednak na pozytywne oceny lokalnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości w obszarze przetwórstwa rolno-spożywczego, usług, produkcji i turystyki. W przypadku przedsiębiorców reprezentujących branżę odnawialnych źródeł energii, lokalny klimat tworzony dla rozwoju tej branży uznano za niekorzystny. Przesłanką na rzecz uznania tej tezy jest przede wszystkim saldo opinii pozytywnych i negatywnych dające przewagę opiniom o występowaniu niesprzyjających warunków nad brakiem deklaracji mających charakter pozytywnych ocen. Jednocześnie co drugi przedstawiciel tej branży uznał, że lokalne warunki do rozwoju przedsiębiorczości są przeciętne (tab. 5.2).

Tabela 5.2. Ocena warunków tworzonych przez gminy do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości z uwzględnieniem obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno-spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
		%				
Bardzo dobre	0,9	0,0	0,9	0,8	0,0	0,0
Dobre	25,1	50,0	24,5	27,4	0,0	23,1
Przeciętne	43,4	21,4	42,6	46,8	50,0	48,7
Raczej niesprzyjające	9,3	21,4	10,2	8,9	25,0	5,1
Zdecydowanie niesprzyjające	4,3	0,0	4,9	3,2	0,0	0,0
Trudno powiedzieć	17,0	7,1	17,0	12,9	25,0	23,1

Źródło: badania własne.

Analiza wpływu lokalnego otoczenia zielonej gospodarki, a tym samym rynku zielonych miejsc pracy, została dokonana na podstawie opinii przedstawicieli sektora zielonej gospodarki prowadzących działalność na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego. Ocena wa-

---

runków tworzonych przez lokalne samorządy została oparta na ocenach cząstkowych takich elementów, jak:

- środowisko naturalne,
- instytucje i placówki,
- układ komunikacyjny,
- warunki życia i zamieszkiwania,
- jakość infrastruktury technicznej (dróg, kanalizacji, zaopatrzenia w wodę),
- poziom bezpieczeństwa,
- sytuacja na rynku pracy,
- działalność organizacji pozarządowych,
- przedsiębiorczość mieszkańców.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, opinie przedstawicieli sektora zielonej gospodarki na temat lokalnych warunków tworzonych przez poszczególne elementy otoczenia różniły się w zależności od podregionów.

W podregionie olsztyńskim najliczniejszą grupę stanowiły osoby, które warunki te oceniły jako neutralne, czyli nie mające wpływu na prowadzoną przez nich działalność gospodarczą. Najliczniejsze wskazania o neutralnym wpływie lokalnego otoczenia na sytuację firm dotyczyły takich czynników, jak:

- aktywność gospodarcza mieszkańców,
- działalność organizacji pozarządowych,
- poziom bezpieczeństwa,
- jakość infrastruktury technicznej (dróg, kanalizacji, zaopatrzenia w wodę),
- dostęp do informacji o tym co się dzieje w środowisku,
- pomoc społeczna dla najbiedniejszych grup mieszkańców,
- dostęp do usług służby zdrowia,
- stan nawierzchni ulic i chodników,
- miejsca zabaw dla dzieci i młodzieży,
- wywóz śmieci,
- możliwości rekreacji,
- czystość ulic i placów,
- możliwość robienia codziennych zakupów,
- warunki życia i zamieszkiwania,
- układ komunikacyjny,
- oferta w zakresie edukacji.

Jako dobre i bardzo dobre oceniono następujące elementy lokalnego otoczenia:

- stan środowiska naturalnego (odpowiednio 64,1% i 4,8%),
- dostęp do placówek handlu i usług (odpowiednio 42,2% i 2,4%),
- oferta w dziedzinie kultury (odpowiednio 44,2% i 6,0%).

Za niekorzystnie wpływającą na prowadzoną działalność, przedsiębiorcy reprezentujący sektor zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego uznali sytuację na rynku pracy (zdecydowanie niekorzystnie 2,8%, niekorzystnie 44,2%).

W podregionie elbląskim dominowały oceny neutralne w odniesieniu do wszystkich przyjętych w analizie elementów lokalnego otoczenia zielonej gospodarki, w tym również rynku zielonych miejsc pracy.

Odmierna sytuacja, co do oceny wpływu poszczególnych elementów otoczenia zielonej gospodarki, w tym rynku zielonych miejsc pracy miała miejsce w podregionie ełckim. W podregionie tym wszystkie objęte analizą elementy lokalnego otoczenia zielonej gospodarki uzyskały najwyższy odsetek ocen dobrych i bardzo dobrych. A zatem to w podregionie ełckim warunki lokalnego otoczenia zielonej gospodarki są najbardziej korzystne (tab. 5.3).

Tabela 5.3. Ocena wpływu oddziaływania lokalnych (gminnych) czynników tworzących otoczenie zielonej gospodarki według podregionów

Wyszczególnienie	Ogółem	Podregion		
		olsztyński	elbląski	ełcki
%				
Stan środowiska naturalnego				
Zdecydowanie niekorzystnie	0,2	0,4	0,0	0,0
Niekorzystnie	6,4	1,6	11,3	7,8
Neutralnie	39,4	29,1	58,0	27,8
Dobrze	49,7	64,1	29,2	55,7
Bardzo dobrze	4,3	4,8	1,4	8,7
Dostęp do placówek handlu i usług				
Niekorzystnie	10,9	13,1	11,8	4,3
Neutralnie	42,7	42,2	53,8	23,5
Dobrze	42,2	42,2	32,1	60,9
Bardzo dobrze	4,2	2,4	2,4	11,3

Wyszczególnienie	Ogółem	Podregion		
		olsztyński	elbląski	elcki
	%			
Oferta w dziedzinie edukacji				
Niekorzystnie	9,7	12,7	9,9	2,6
Neutralnie	47,6	49,4	54,2	31,3
Dobrze	38,1	32,7	33,5	58,3
Bardzo dobrze	4,7	5,2	2,4	7,8
Układ komunikacyjny				
Zdecydowanie niekorzystnie	0,3	0,8	0,0	0,0
Niekorzystnie	15,2	21,9	13,2	4,3
Neutralnie	43,9	43,0	53,8	27,8
Dobrze	37,5	31,9	30,7	62,6
Bardzo dobrze	2,9	2,4	2,4	5,2
Oferta w dziedzinie kultury				
Zdecydowanie niekorzystnie	0,2	0,0	0,0	0,0
Niekorzystnie	11,1	13,1	11,3	6,1
Neutralnie	40,7	36,7	51,4	29,6
Dobrze	43,3	44,2	33,5	59,1
Bardzo dobrze	4,8	6,0	3,8	4,3
Poziom opieki zdrowotnej				
Zdecydowanie niekorzystnie	0,7	0,4	0,0	2,6
Niekorzystnie	11,6	8,4	15,6	11,3
Neutralnie	51,9	59,8	54,7	29,6
Dobrze	33,4	29,1	27,8	53,0
Bardzo dobrze	2,4	2,4	1,9	3,5
Warunki życia i zamieszkiwania				
Zdecydowanie niekorzystnie	0,9	0,8	0,9	0,9
Niekorzystnie	8,5	4,8	11,8	10,4
Neutralnie	48,1	51,4	55,2	27,8
Dobrze	38,6	39,4	30,2	52,2
Bardzo dobrze	4,0	3,6	1,9	8,7
Możliwości robienia codziennych zakupów				
Niekorzystnie	5,7	4,4	8,5	3,5

Wyszczególnienie	Ogółem	Podregion		
		olsztyński	elbląski	etcki
	%			
Neutralnie	44,5	48,2	48,6	28,7
Dobrze	40,5	40,2	33,5	53,9
Bardzo dobrze	9,3	7,2	9,4	13,9
Czystość ulic i placów				
Zdecydowanie niekorzystnie	0,2	0,0	0,0	0,9
Niekorzystnie	9,0	4,8	15,6	6,1
Neutralnie	52,4	62,5	52,8	29,6
Dobrze	35,3	29,5	29,7	58,3
Bardzo dobrze	3,1	3,2	1,9	5,2
Możliwość uprawiania sportu lub rekreacji				
Niekorzystnie	6,7	2,8	12,3	5,2
Neutralnie	43,4	46,2	50,0	25,2
Dobrze	44,6	45,0	34,9	61,7
Bardzo dobrze	5,2	6,0	2,8	7,8
Wywóz śmieci				
Zdecydowanie niekorzystnie	0,2	0,0	0,0	0,9
Niekorzystnie	9,5	7,6	15,6	2,6
Neutralnie	51,7	62,5	52,8	26,1
Dobrze	34,9	27,9	29,7	60,0
Bardzo dobrze	3,6	2,0	1,9	10,4
Miejsca zabaw dla dzieci i młodzieży				
Zdecydowanie niekorzystnie	0,2	0,0	0,0	0,9
Niekorzystnie	7,1	4,4	13,2	1,7
Neutralnie	48,4	55,4	52,8	25,2
Dobrze	40,0	36,7	31,1	63,5
Bardzo dobrze	4,3	3,6	2,8	8,7
Stan nawierzchni ulic i chodników				
Zdecydowanie niekorzystnie	1,4	0,4	0,9	4,3
Niekorzystnie	11,4	8,0	15,6	11,3
Neutralnie	51,4	61,4	51,4	29,6
Dobrze	33,6	27,9	30,2	52,2
Bardzo dobrze	2,2	2,4	1,9	2,6

Wyszczególnienie	Ogółem	Podregion		
		olsztyński	elbląski	ełcki
	%			
Dostęp do usług służby zdrowia				
Zdecydowanie niekorzystnie	2,1	2,4	0,0	5,2
Niekorzystnie	19,7	22,7	20,3	12,2
Neutralnie	47,4	54,6	51,4	24,3
Dobrze	29,1	19,1	26,4	55,7
Bardzo dobrze	1,7	1,2	1,9	2,6
Pomoc społeczna dla najbiedniejszych grup mieszkańców				
Zdecydowanie niekorzystnie	0,3	0,4	0,0	0,9
Niekorzystnie	11,4	12,0	12,3	8,7
Neutralnie	53,3	62,5	55,2	29,6
Dobrze	32,0	23,9	29,7	53,9
Bardzo dobrze	2,9	1,2	2,8	7,0
Dostęp do informacji o tym co się dzieje w środowisku				
Zdecydowanie niekorzystnie	0,3	0,0	0,0	1,7
Niekorzystnie	6,9	4,8	11,8	2,6
Neutralnie	53,1	63,3	55,2	27,0
Dobrze	36,0	29,1	31,1	60,0
Bardzo dobrze	3,6	2,8	1,9	8,7
Jakość infrastruktury technicznej (dróg, kanalizacji, zaopatrzenia w wodę)				
Zdecydowanie niekorzystnie	1,7	0,8	0,5	6,1
Niekorzystnie	13,5	14,7	14,6	8,7
Neutralnie	50,9	56,2	54,7	32,2
Dobrze	31,3	26,3	27,8	48,7
Bardzo dobrze	2,6	2,0	2,4	4,3
Poziom bezpieczeństwa				
Niekorzystnie	7,4	3,2	13,7	5,2
Neutralnie	51,4	60,2	54,2	27,0
Dobrze	38,6	34,3	30,7	62,6
Bardzo dobrze	2,6	2,4	1,4	5,2
Sytuacja na rynku pracy				
Zdecydowanie niekorzystnie	4,0	2,8	0,9	12,2
Niekorzystnie	26,0	44,2	15,1	6,1

Wyszczególnienie	Ogółem	Podregion		
		olsztyński	elbląski	etcki
	%			
Neutralnie	42,0	36,7	54,7	30,4
Dobrze	26,0	14,7	27,4	47,8
Bardzo dobrze	2,1	1,6	1,9	3,5
Działalność organizacji pozarządowych				
Zdecydowanie niekorzystnie	0,2	0,0	0,0	0,9
Niekorzystnie	8,1	3,6	13,2	8,7
Neutralnie	55,2	64,5	56,6	32,2
Dobrze	34,4	29,9	28,3	55,7
Bardzo dobrze	2,1	2,0	1,9	2,6
Aktywność gospodarcza mieszkańców				
Niekorzystnie	8,5	4,8	15,1	4,3
Neutralnie	55,9	64,1	54,7	40,0
Dobrze	33,4	29,1	28,3	52,2
Bardzo dobrze	2,2	2,0	1,9	3,5

Źródło: badania własne.

Analiza opinii na temat lokalnego otoczenia zielonej gospodarki, w tym rynku zielonych miejsc pracy na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego wskazuje, że największy wpływ na potencjał zielonego sektora ma przede wszystkim stan środowiska naturalnego (47,4 p.p.), następnie dostępność sieci sklepów umożliwiających robienie codziennych zakupów (44,1 p.p.) oraz możliwość uprawiania sportu i rekreacji (43,1 p.p.). Saldo, czyli różnica pomiędzy sumą ocen dobrych i bardzo dobrych, a sumą odpowiedzi ocen niekorzystnych i zdecydowanie niekorzystnych (wyrażone w % odpowiedzi) w wyżej wymienionych czynnikach przekracza 40 p.p. W skali województwa, barierą rozwoju zielonej gospodarki jest sytuacja na rynku pracy. Saldo w ocenie tego czynnika wynosi -1,9 p.p.

W podregionie olsztyńskim saldo ocen dla poszczególnych elementów lokalnego otoczenia zielonej gospodarki kształtowało się na poziomie zbliżonym, jak w przypadku średniej dla województwa, przy czym o silnym potencjale lokalnego otoczenia w większym stopniu decyduje stan środowiska naturalnego (66,9 p.p.), możliwość uprawiania sportu lub rekreacji (48,2 p.p.), natomiast w nieco mniejszym możliwość dokonywania

codziennych zakupów (43,0 p.p.). Ujemne saldo, wskazujące na negatywny wpływ na funkcjonowanie zielonej gospodarki dotyczyło takich elementów lokalnego otoczenia, jak sytuacja na rynku pracy (-30,7 p.p.) oraz dostęp do usług służby zdrowia (-4,8 p.p.).

Nieco inaczej kształtowała się ocena lokalnych czynników tworzących otoczenie zielonej gospodarki w podregionie elbląskim. Na podstawie salda ocen wystawionych przez uczestniczących w badaniu przedsiębiorców z tego podregionu wskazano elementy otoczenia, które pozytywnie oddziałują na rozwój zielonej gospodarki, a tym samym na rozwój rynku zielonych miejsc pracy. Zaliczono do nich możliwość robienia codziennych zakupów (34,4 p.p.), ofertę w dziedzinie kultury (26,0 p.p.), ofertę w dziedzinie edukacji (26,0 p.p.) oraz możliwość uprawiania sportu lub rekreacji (25,4 p.p.). W tym podregionie nie wskazano elementów lokalnego otoczenia, które można uznać za bariery rozwoju zielonej gospodarki, w tym rynku zielonych miejsc pracy. W ocenie wszystkich czynników saldo ocen było dodatnie, ale trzeba podkreślić, że kształtowało się ono na zdecydowanie niższym poziomie niż w podregionie olsztyńskim i ełckim.

W trzecim z podregionów – ełckim, w zestawieniu uzyskanych opinii na temat ocen czynników tworzących otoczenie, zaobserwować można rozwiniętą listę elementów lokalnego otoczenia, traktowanych jako stymulanty rozwoju zielonej gospodarki na obszarach wiejskich, w tym rynku zielonych miejsc pracy. Saldo osiągnęło najwyższe wartości w ocenie następujących czynników: obecność miejsc zabaw dla dzieci i młodzieży (69,6 p.p.), dostęp do placówek handlu i usług (67,9 p.p.) oraz organizacja systemu wywozu odpadów komunalnych (66,9 p.p.). Nieznacznie niżej oceniono możliwość robienia codziennych zakupów (64,3 p.p.), możliwość uprawiania sportu lub rekreacji (64,3 p.p.), oferty w dziedzinie edukacji (63,5 p.p.), dostęp do informacji o tym co się dzieje w środowisku (64,4 p.p.), układ komunikacyjny (63,5 p.p.) oraz poziom bezpieczeństwa (62,6 p.p.). W zasadzie wszystkie czynniki tworzące otoczenie zielonej gospodarki oceniono bardzo wysoko, jedynie w ocenie trzech czynników: stan nawierzchni ulic i chodników, jakość infrastruktury technicznej (drogi, kanalizacja, zaopatrzenie w wodę) oraz sytuacja na rynku pracy, saldo kształtowało się poniżej 40 p.p. W podregionie ełckim, podobnie jak w elbląskim nie wskazano takich elementów lokalnego otoczenia, które można uznać za barierę rozwoju zielonej gospodarki, w tym rynku zielonych miejsc pracy. Reasumując, to właśnie w podregionie ełckim saldo ocen lokalnych (gminnych) czynników tworzących otoczenie zielonej gospodarki kształtowało się na najwyższym poziomie (tab. 5.4).

Tabela 5.4. Saldo ocen lokalnych (gminnych) czynników tworzących otoczenie zielonej gospodarki, według podregionów

Wyszczególnienie	Ogółem	Podregion		
		olsztyński	elbląski	ełcki
	saldo p.p.			
Stan środowiska naturalnego	47,4	66,9	19,3	56,6
Możliwości robienia codziennych zakupów	44,1	43,0	34,4	64,3
Możliwość uprawiania sportu lub rekreacji	43,1	48,2	25,4	64,3
Miejsca zabaw dla dzieci i młodzieży	37,0	35,9	20,7	69,6
Oferta w dziedzinie kultury	36,8	37,1	26,0	57,3
Dostęp do placówek handlu i usług	35,5	31,5	22,7	67,9
Poziom bezpieczeństwa	33,8	33,5	18,4	62,6
Warunki życia i zamieszkiwania	33,2	37,4	19,4	49,6
Oferta w dziedzinie edukacji	33,1	25,2	26,0	63,5
Dostęp do informacji o tym co się dzieje w środowisku	32,4	27,1	21,2	64,4
Czystość ulic i placów	29,2	27,9	16,0	56,5
Wywóz śmieci	28,8	22,3	16,0	66,9
Działalność organizacji pozarządowych	28,2	28,3	17,0	48,7
Aktywność gospodarcza mieszkańców	27,1	26,3	15,1	51,4
Układ komunikacyjny	24,9	11,6	19,9	63,5
Poziom opieki zdrowotnej	23,5	22,7	14,1	42,6
Pomoc społeczna dla najbiedniejszych grup mieszkańców	23,2	12,7	20,2	51,3
Stan nawierzchni ulic i chodników	23,0	21,9	15,6	39,2
Jakość infrastruktury technicznej (dróg, kanalizacji, zaopatrzenia w wodę)	18,7	12,8	15,1	38,2
Dostęp do usług służby zdrowia	9,0	-4,8	8,0	40,9
Sytuacja na rynku pracy	-1,9	-30,7	13,3	33,0

Źródło: badania własne.

Z przeprowadzonych badań wynika, że za największy potencjał lokalnego otoczenia zostały uznane przez respondentów: stan środowiska naturalnego oraz oferta w dziedzinie kultury. Z kolei, jako neutralne czynniki tworzące otoczenie zielonej gospodarki najczęściej wskazywano: ofertę w dziedzinie edukacji, układ komunikacyjny, poziom opieki zdrowotnej, warunki życia i zamieszkiwania, jakość infrastruktury technicznej (dróg, kanalizacji, zaopatrzenia w wodę), poziom bezpieczeństwa, sytuację na rynku pracy, działalność organizacji pozarządowych oraz aktywność gospodarczą mieszkańców.

Pośród przyjętych w analizie elementów lokalnego otoczenia zielonej gospodarki można zauważyć zróżnicowanie ocen, w zależności od obszaru ekonomicznej aktywności objętych badaniami podmiotów gospodarczych. Najczęściej wskazywanymi przez przedsiębiorców zajmujących się przetwórstwem rolno-spożywczego czynnikami, mającymi pozytywny wpływ na funkcjonowanie ich firm były: stan środowiska naturalnego, dostęp do placówek handlu i usług, układ komunikacyjny, oferta w dziedzinie kultury, poziom opieki zdrowotnej oraz warunki życia i zamieszkiwania. Pozostałe elementy otoczenia ocenione zostały neutralnie.

Przedstawiciele firm usługowych zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, dokonując oceny lokalnego otoczenia za czynniki ocenione jako dobrze wpływające na prowadzoną działalność wskazywali najczęściej ofertę w dziedzinie kultury. Pozostałe elementy otoczenia ocenili jako neutralne.

Przedstawiciele firm produkcyjnych, jako korzystnie wpływający czynnik lokalnego otoczenia uznali stan środowiska naturalnego. Pozostałe elementy otoczenia najczęściej oceniane były jako neutralne w odniesieniu do prowadzonej działalności.

Z kolei przedsiębiorcy funkcjonujący w branży odnawialnych źródeł energii najczęściej deklarowali neutralny charakter wszystkich elementów otoczenia zielonej gospodarki, w tym rynku zielonych miejsc pracy.

Oceny dokonane przez przedstawicieli branży turystycznej pozwoliły wyróżnić dwie grupy elementów tworzących ich lokalne otoczenie. Pierwszą, tworzą opinię najliczniejszej grupy przedsiębiorców, którzy zadeklarowali jako dobre – warunki tworzone przez stan środowiska naturalnego, dostęp do placówek handlu i usług, układ komunikacyjny oraz ofertę w dziedzinie kultury. Na podstawie liczebności wskazań, drugą grupę utworzyły neutralne oceny wszystkich pozostałych elementów lokalnego otoczenia (tab. 5.5).

Tabela 5.5. Ocena lokalnych czynników tworzących otoczenie zielonej gospodarki, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno- -spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
		%				
Stan środowiska naturalnego						
Zdecydowanie niekorzystnie	0,2	0,0	0,0	0,0	25,0	0
Niekorzystnie	6,4	0,0	7,2	3,2	0,0	2,6
Neutralnie	39,4	21,4	43,4	33,9	75,0	25,6
Dobrze	49,7	78,6	45,3	58,9	0,0	64,1
Bardzo dobrze	4,3	0,0	4,0	4,0	0,0	7,7
Dostęp do placówek handlu i usług						
Zdecydowanie niekorzystnie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Niekorzystnie	10,9	14,3	9,1	16,1	25,0	12,8
Neutralnie	42,7	35,7	43,0	47,6	75,0	33,3
Dobrze	42,2	50,0	43,4	33,1	0,0	53,8
Bardzo dobrze	4,2	0,0	4,5	3,2	0,0	0,0
Oferta w dziedzinie edukacji						
Zdecydowanie niekorzystnie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Niekorzystnie	9,7	7,1	8,9	10,5	0,0	7,7
Neutralnie	47,6	50,0	46,0	55,6	100,0	51,3
Dobrze	38,1	42,9	39,8	29,0	0,0	38,5
Bardzo dobrze	4,7	0,0	5,3	4,8	0,0	2,6
Układ komunikacyjny						
Zdecydowanie niekorzystnie	0,3	0,0	0,2	0,0	25,0	0,0
Niekorzystnie	15,2	21,4	12,1	21,8	0,0	28,2
Neutralnie	43,9	35,7	44,7	48,4	75,0	35,9
Dobrze	37,5	42,9	39,8	27,4	0,0	35,9
Bardzo dobrze	2,9	0,0	3,2	2,4	0,0	0,0
Oferta w dziedzinie kultury						
Zdecydowanie niekorzystnie	0,2	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0
Niekorzystnie	11,1	7,1	9,8	14,5	25,0	12,8

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno- -spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
		%				
Neutralnie	40,7	35,7	41,3	41,9	75,0	33,3
Dobrze	43,3	57,1	43,4	38,7	0,0	51,3
Bardzo dobrze	4,8	0,0	5,3	4,8	0,0	2,6
Poziom opieki zdrowotnej						
Zdecydowanie niekorzystnie	0,7	0,0	0,6	0,0	25,0	0,0
Niekorzystnie	11,6	0,0	12,3	8,9	0,0	7,7
Neutralnie	51,9	42,9	50,6	58,9	75,0	59,0
Dobrze	33,4	57,1	33,6	30,6	0,0	33,3
Bardzo dobrze	2,4	0,0	2,8	1,6	0,0	0,0
Warunki życia i zamieszkiwania						
Zdecydowanie niekorzystnie	0,9	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0
Niekorzystnie	8,5	0,0	9,4	6,5	0,0	5,1
Neutralnie	48,1	42,9	47,2	51,6	100,0	51,3
Dobrze	38,6	57,1	38,5	36,3	0,0	43,6
Bardzo dobrze	4,0	0,0	3,8	5,6	0,0	0,0
Jakość infrastruktury technicznej (dróg, kanalizacji, zaopatrzenia w wodę)						
Zdecydowanie niekorzystnie	1,7	0,0	1,9	0,8	0,0	2,6
Niekorzystnie	13,5	14,3	13,4	12,9	0,0	12,8
Neutralnie	50,9	50,0	48,5	57,3	100,0	56,4
Dobrze	31,3	35,7	33,4	27,4	0,0	28,2
Bardzo dobrze	2,6	0,0	2,8	1,6	0,0	0,0
Poziom bezpieczeństwa						
Zdecydowanie niekorzystnie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Niekorzystnie	7,4	7,1	8,7	1,6	0,0	2,6
Neutralnie	51,4	50,0	48,5	62,1	100,0	66,7
Dobrze	38,6	42,9	40,0	34,7	0,0	30,8
Bardzo dobrze	2,6	0	2,8	1,6	0,0	0,0

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno- -spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
		%				
Sytuacja na rynku pracy						
Zdecydowanie niekorzystnie	4,0	0,0	3,4	5,6	0,0	5,1
Niekorzystnie	26,0	35,7	24,5	31,5	25,0	30,8
Neutralnie	42,0	35,7	42,3	46,0	75,0	38,5
Dobrze	26,0	28,6	27,4	16,1	0,0	25,6
Bardzo dobrze	2,1	0,0	2,3	0,8	0,0	0,0
Działalność organizacji pozarządowych						
Zdecydowanie niekorzystnie	0,2	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0
Niekorzystnie	8,1	7,1	8,9	4,0	0,0	2,6
Neutralnie	55,2	57,1	51,5	66,9	100,0	71,8
Dobrze	34,4	35,7	37,4	27,4	0,0	23,1
Bardzo dobrze	2,1	0,0	1,9	1,6	0,0	2,6
Aktywność gospodarcza mieszkańców						
Zdecydowanie niekorzystnie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Niekorzystnie	8,5	7,1	9,4	5,6	0,0	2,6
Neutralnie	55,9	57,1	53,2	65,3	100,0	66,7
Dobrze	33,4	35,7	35,1	28,2	0,0	28,2
Bardzo dobrze	2,2	0,0	2,3	0,8	0,0	2,6

Źródło: badania własne.

Analiza salda ocen lokalnych elementów otoczenia zielonej gospodarki, w tym rynku zielonych miejsc pracy na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego według obszarów aktywności ekonomicznej objętych badaniami podmiotów wskazała na zróżnicowane opinie przedsiębiorców.

Za największy potencjał lokalnego otoczenia przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego uznano stan środowiska naturalnego (78,6 p.p.), warunki życia i zamieszkiwania (57,1 p.p.), poziom opieki zdrowot-

nej (57,1 p.p.) oraz ofertę w dziedzinie kultury (50,0 p.p.). Z kolei za de-stymulantę, czyli czynnik mający negatywny wpływ na prowadzoną działalność, uznano sytuację na rynku pracy (7,1 p.p.).

W przypadku przedsiębiorstw działających w sektorze usług, na podstawie salda ocen wyróżnione elementy lokalnego otoczenia, które stanowią największy potencjał funkcjonowania przedsiębiorstw w tej branży to: stan środowiska naturalnego (42,1 p.p.), oferta w dziedzinie kultury (38,7 p.p.) oraz dostęp do placówek handlu i usług (38,8 p.p.).

W opinii respondentów, przedstawicieli przedsiębiorstw produkcyjnych, czynnikami otoczenia, które w największym stopniu sprzyjają rozwojowi ich firm są: stan środowiska naturalnego (59,7 p.p.), warunki życia i zamieszkiwania (35,4 p.p.) oraz poziom bezpieczeństwa (34,7 p.p.). Respondenci wskazali również na bariery rozwoju ich firm wynikające z najbliższego otoczenia, czyli przede wszystkim trudną sytuację na rynku pracy (20,2 p.p.).

Jak wynika z analizy danych empirycznych, najtrudniejsza sytuacja zarysowuje się w sektorze odnawialnych źródeł energii. Wynika to przede wszystkim z ujemnego salda oceny lokalnych elementów otoczenia, wskazanych przez przedstawicieli tej branży. Ujemne saldo wystąpiło w przypadku oceny stanu środowiska naturalnego, oferty w dziedzinie kultury, dostępu do placówek handlu i usług, układu komunikacyjnego, poziomu opieki zdrowotnej oraz sytuacji na rynku pracy (po -25,0 p.p.).

Elementy lokalnego otoczenia sprzyjające funkcjonowaniu branży turystycznej obejmowały stan środowiska naturalnego (69,2 p.p.), ofertę w dziedzinie kultury (41,1 p.p.) oraz dostęp do placówek handlu i usług (41,0 p.p.). Ujemne saldo, wskazujące na dominację negatywnych ocen dotyczyło sytuacji na rynku pracy (10,3 p.p.) (tab. 5.6).

Analizowane oceny elementów lokalnego otoczenia zielonej gospodarki wskazują, że najważniejszą barierą, praktycznie niezależną od obszaru aktywności ekonomicznej objętych badaniami przedsiębiorstw (produkcja, odnawialne źródła energii, turystyka, przetwórstwo rolno-spożywcze), jest trudna sytuacja na rynku pracy. Mimo, że w ocenie respondentów przedsiębiorstw usługowych saldo oceny tego czynnika przyjęło wartość dodatnią, ów wskaźnik osiągnął bardzo niską wartość (1,8 p.p.), co oznacza, że rynek pracy jest tym obszarem, który nie kreuje silnego potencjału rozwoju zielonych miejsc pracy w województwie warmińsko-mazurskim.

Przyczyny występowania problemów w lokalnym otoczeniu zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego

są związane przede wszystkim ze złą sytuacją na rynku pracy, bezrobociem (opinie 50,8% respondentów), złą sytuacją w rolnictwie (25,4%) oraz niskim poziomem rozwoju przedsiębiorczości (23,3%), którym to problemom towarzyszy brak możliwości pozyskania kapitału (22,8%), niski poziom życia mieszkańców wsi (14,6%), a także występujące patologie społeczne (10,1%).

Tabela 5.6. Saldo oceny lokalnych czynników tworzących otoczenie działania zielonej gospodarki według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
	przetwórstwo rolno- -spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
	saldo %				
Stan środowiska naturalnego	78,6	42,1	59,7	-25,0	69,2
Oferta w dziedzinie kultury	50,0	38,7	29,0	-25,0	41,1
Dostęp do placówek handlu i usług	35,7	38,8	20,2	-25,0	41,0
Poziom bezpieczeństwa	35,8	34,1	34,7	0,0	28,2
Warunki życia i zamieszkiwania	57,1	31,8	35,4	0,0	38,5
Oferta w dziedzinie edukacji	35,8	36,2	23,3	0,0	33,4
Działalność organizacji pozarządowych	28,6	30,2	25,0	0,0	23,1
Aktywność gospodarcza mieszkańców	28,6	28,0	23,4	0,0	28,2
Układ komunikacyjny	21,5	30,7	8,0	-25,0	7,7
Poziom opieki zdrowotnej	57,1	23,5	23,3	-25,0	25,6
Jakość infrastruktury technicznej (dróg, kanalizacji, zaopatrzenia w wodę)	21,4	20,9	15,3	0,0	12,8
Sytuacja na rynku pracy	-7,1	1,8	-20,2	-25,0	-10,3

Źródło: badania własne.

W podregionie olsztyńskim do najważniejszych problemów generowanych przez lokalne otoczenie zielonego sektora zaliczono złą sytuację

na rynku pracy, w tym występujące bezrobocie (58,1%). W przypadku podregionu elbląskiego, oprócz trudnej sytuacji na rynku pracy (38,2%), respondenci zaakcentowali trudną sytuację w rolnictwie (45,3%). Również w podregionie ełckim, trudności generowane przez lokalne otoczenie wynikają przede wszystkim z trudnej sytuacji na rynku pracy (58,3%), jednak tej grupie problemów towarzyszy dodatkowo niski poziom rozwoju przedsiębiorczości (23,5%) (tab. 5.7).

Analiza grup problemów związanych z lokalnym otoczeniem według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw jest zróżnicowana

Tabela 5.7. Najważniejsze grupy problemów, z jakimi borykają się gminy, na terenie których funkcjonują przedsiębiorstwa uczestniczące w badaniach

Wyszczególnienie	Ogółem	Podregiony		
		olsztyński	elbląski	ełcki
	%			
Zła sytuacja na rynku pracy, bezrobocie	50,8	58,1	38,2	58,3
Zła sytuacja w rolnictwie	25,4	19,8	45,3	0,9
Niski poziom rozwoju przedsiębiorczości	23,3	16,1	31,6	23,5
Brak możliwości pozyskania kapitału	22,8	18,1	31,1	17,4
Niski poziom życia mieszkańców wsi	14,6	9,7	20,3	14,8
Występujące patologie społeczne	10,1	7,3	18,4	0,9
Zły stan infrastruktury technicznej	9,4	8,1	10,4	10,4
Niezadawalający stan opieki społecznej	9,0	1,6	22,2	0,9
Trudno powiedzieć	3,7	7,7	0,0	1,7
Niezadawalający stan kultury i oświaty	2,3	1,2	4,7	0,0
Słabo rozwinięty system edukacji osób dorosłych	2,1	0,8	2,8	3,5
Niski poziom wykształcenia lokalnej społeczności	2,1	2,0	1,9	2,6
Znaczne oddalenie od ośrodków gospodarczych (peryferyjne położenie)	1,6	2,0	1,4	0,9
Sposób zarządzania przez władze gminy	1,2	2,8	0,0	0,0
Wysokie podatki	0,3	0,8	0,0	0,0

Źródło: badania własne.

Tabela 5.8. Najważniejsze grupy problemów, z jakimi borykają się gminy, na terenie których funkcjonują przedsiębiorstwa uczestniczące w badaniach, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno- -spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
		%				
Zła sytuacja na rynku pracy, bezrobocie	50,8	61,5	52,1	50,4	75,0	42,1
Zła sytuacja w rolnictwie	25,4	61,5	29,1	19,5	50,0	2,6
Niski poziom rozwoju przedsiębiorczość	23,3	23,1	24,7	16,3	0,0	13,2
Brak możliwości pozyskania kapitału	22,8	38,5	23,6	17,1	25	21,1
Niski poziom życia mieszkańców wsi	14,6	0,0	14,7	15,4	25	15,8
Występujące patologie społeczne	10,1	7,7	11,9	4,9	25	5,3
Zły stan infrastruktury technicznej	9,4	15,4	9,1	8,1	0,0	10,5
Niezadawalający stan opieki społecznej	9,0	7,7	10,9	7,3	0,0	0,0
Trudno powiedzieć	3,7	7,7	2,6	10,6	0,0	0,0
Niezadawalający stan kultury i oświaty	2,3	7,7	2,3	2,4	0,0	0,0
Słabo rozwinięty system edukacji osób dorosłych	2,1	0,0	2,3	0,8	0,0	0,0
Niski poziom wykształcenia lokalnej społeczności	2,1	0,0	2,1	2,4	0,0	0,0
Znaczne oddalenie od ośrodków gospodarczych (peryferyjne położenie)	1,6	0,0	1,9	1,6	0,0	0,0
Sposób zarządzania przez władze gminy	1,2	0,0	0,6	2,4	0,0	5,3
Wysokie podatki	0,3	0,0	0,2	0	0,0	2,6

Źródło: badania własne.

w niewielkim zakresie. Niekorzystna sytuacja na rynku pracy, bezrobocie oraz sytuacja w rolnictwie to w opinii respondentów najważniejsze grupy problemów, które wpływają na sytuację przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego (odpowiednio po 61,5%), usługowych (odpowiednio

52,1%, 29,1%), produkcyjnych (odpowiednio 50,4%, 19,5%) oraz przedsiębiorstw działających w branży odnawialnych źródeł energii (odpowiednio 75,0%, 50,0%). W branży turystycznej, obok trudnej sytuacji na rynku pracy, w tym wysokiego bezrobocia (42,1%), grupą problemów kształtujących lokalne otoczenie jest także brak możliwości pozyskania kapitału (21,1%) (tab. 5.8).

Podsumowanie

Warunki funkcjonowania przedsiębiorstw ulegają stałym zmianom, wynikającym głównie z przeobrażeń zachodzących w ich otoczeniu. Otoczenie gospodarcze zmienia się z powodu rozwijających się nowoczesnych technologii, przemian społecznych i kulturowych. Nie bez znaczenia jest też rozwój społeczeństwa informacyjnego, problemy związane z bezrobociem, zwiększona mobilność ludzi, starzenie się społeczeństwa.

Kluczowym elementem rozwoju rynku zielonych miejsc pracy jest wspieranie przez jednostki samorządu terytorialnego konkurencyjności przedsiębiorstw i tworzenie warunków odpowiednich dla ich rozwoju. Zdaniem 43,4% uczestników badań, warunki do rozwoju przedsiębiorczości są na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego raczej przeciętne. Co czwarty pracodawca (25,1%) warunki te ocenił jako dobre. Negatywne opinie pojawiały się znacznie rzadziej.

Jak się okazało, w opinii respondentów, największy wpływ na potencjał zielonego sektora mają przede wszystkim te elementy otoczenia, które w sposób bezpośredni mają wpływ na jakość życia na obszarach wiejskich. Zaliczono do nich stan środowiska naturalnego, dostępność sieci sklepów umożliwiających robienie codziennych zakupów oraz możliwość uprawiania sportu lub rekreacji.

Przyczyny występowania problemów w lokalnym otoczeniu zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego są związane przede wszystkim ze złą sytuacją na rynku pracy i wysokim bezrobociem (opinie 50,8% respondentów), złą sytuacją w rolnictwie (25,4%) oraz niskim poziomem rozwoju przedsiębiorczość (23,3%). Problemem tym towarzyszy brak możliwości pozyskania kapitału (22,8%), niski poziom życia mieszkańców wsi (14,6%), a także występujące patologie społeczne (10,1%).

Współczesne przedsiębiorstwa, a na pewno przedsiębiorstwa przyszłości, do których należy zaliczyć również przedsiębiorstwa zaliczane do zielonego sektora gospodarki, muszą opanować przede wszystkim umie-

jętność przyjęcia odmiennej perspektywy postrzegania zmian w otoczeniu. Przedsiębiorstwa powinny zacząć traktować te zmiany jako nowe wyzwania, które mogą zaowocować uzyskaniem przewagi konkurencyjnej, nie zaś jako zagrożenia dla własnego rozwoju.

6. Potencjał i trendy rozwojowe sektora zielonych miejsc pracy

6.1. Zasięg działania – stan obecny i możliwości rozszerzenia

Potencjał rozwojowy danego regionu decyduje o przyszłej lokalizacji nowych podmiotów gospodarczych. Poprzez proces inwestowania (akumulację kapitału) i tworzone miejsca pracy pozytywnie wpływa on na rynek pracy i gospodarkę regionu⁸⁶.

Pojęcie potencjału i trendów rozwojowych jest powiązane z pojęciem konkurencyjności. Konkurencyjność przedsiębiorstwa jest to z kolei „(...) zdolność do sprawnego realizowania celów na rynkowej arenie konkurencji”⁸⁷.

Z perspektywy prowadzonej analizy, konkurencyjność sektora zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego została oceniona na podstawie opinii i deklaracji przedsiębiorców uczestniczących w badaniach empirycznych dotyczących takich kwestii, jak:

- zasięg działania przedsiębiorstwa,
- przewidywane zmiany rynku działania,
- sytuacja finansowa,
- potencjał branży,
- przewidywane zapotrzebowanie na poszczególne produkty/usługi,
- czynniki mające wpływ na wzrost zapotrzebowania,
- plany w zakresie realizacji projektów/inwestycji ze środków UE, w perspektywie finansowania 2014-2020.

Wyniki badań wykazały, że przedsiębiorstwa sektora zielonej gospodarki, funkcjonujące na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, charakteryzują się przede wszystkim zdolnością budowania konkurencyjności w skali lokalnej. Zasięg działania najliczniejszej grupy przedsiębiorstw ze wskazanego sektora obejmował rynki lokalne (36,5%). Mniej liczna grupa przedsiębiorstw oferowała swoje produkty/usługi na rynku regionalnym oraz krajowym (odpowiednio 26,1% i

---

⁸⁶ Nazarczuk J.M. 2013. *Potencjał rozwojowy a aktywność inwestycyjna województw i podregionów Polski*. Wyd. UWM w Olsztynie. s. 12.

⁸⁷ Stankiewicz M.J. 2005. *Konkurencyjność przedsiębiorstwa. Budowanie konkurencyjności przedsiębiorstwa w warunkach globalizacji*. Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania, Toruń. s. 35-36.

25,8%). Na rynku europejskim i globalnym konkurowało odpowiednio 8,0% i 3,6% objętych badaniami przedsiębiorstw.

Analiza przestrzennego zróżnicowania zdolności budowania pozycji na poszczególnych rynkach wykazała, że w podregionie olsztyńskim najwyższy odsetek firm reprezentujących sektor zielonej gospodarki na obszarach wiejskich charakteryzuje się zdolnością do budowania przewag na rynku regionalnym (31,9%). Mniej przedsiębiorstw posiada nabywców produktów/usług na rynkach krajowym (27,1%) i lokalnym (24,7%). Przedsiębiorstwa, które swoim zasięgiem działania obejmowały rynek europejski stanowiły 12,7%, a te działające na rynku lokalnym 3,6% ogółu objętych badaniami przedsiębiorstw w tym podregionie.

W podregionie elbląskim i ełckim, najwyższy udział w strukturze objętych badaniami przedsiębiorstw stanowiły firmy oferujące swoje produkty/usługi na rynkach lokalnych (odpowiednio 50,0% i 37,4%). Firmy posiadające odbiorców na rynku krajowym stanowiły odpowiednio 22,6% i 28,7%, a na rynku regionalnym 19,8% i 25,2%, 3,3% objętych badaniami przedsiębiorstw zlokalizowanych w podregionie elbląskim działało na rynku europejskim, a 4,2% na rynku światowym. W podregionie ełckim było to odpowiednio 6,1% i 2,6% (tab. 6.1).

Tabela 6.1. Zasięg działania przedsiębiorstw reprezentujących sektor zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, według podregionów

Wyszczególnienie	Ogółem	Podregion		
		olsztyński	elbląski	ełcki
	%			
Rynek lokalny	36,5	24,7	50,0	37,4
Rynek regionalny	26,1	31,9	19,8	25,2
Rynek krajowy	25,8	27,1	22,6	28,7
Rynek europejski	8,0	12,7	3,3	6,1
Rynek światowy (globalny)	3,6	3,6	4,2	2,6

Źródło: badania własne.

Analizując zasięg działania przedsiębiorstw reprezentujących sektor zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, według obszarów ich aktywności ekonomicznej, można zauważyć zróżnicowanie w zakresie zdolności konkurowania na poszczególnych rynkach. W grupie przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożyw-

czego dominowały podmioty, których zasięg działania nie przekraczał granic regionu (42,9%). Firmy konkurujące na lokalnych rynkach stanowiły 35,7%. Niewielki odsetek firm funkcjonował na rynku krajowym, europejskim i globalnym (po 7,1%). Dominującym rynkiem funkcjonowania firm usługowych był rynek lokalny. Firmy konkurujące wyłącznie w najbliższym otoczeniu stanowiły 42,3%. Blisko co czwarte przedsiębiorstwo usługowe posiadało odbiorców na rynku regionalnym oraz na rynku krajowym. Również przedsiębiorstwa produkcyjne budowały swoją pozycję konkurencyjną przede wszystkim na rynku regionalnym (36,3%) i krajowym (29,0%). Swoje produkty i usługi na rynku lokalnym oferowało 16,1% objętych badaniami przedsiębiorstw produkcyjnych, a 12,9% funkcjonowało na rynku europejskim. Najniższy odsetek przedsiębiorstw produkcyjnych, bo zaledwie 5,6% konkurował na rynku globalnym. Przedsiębiorstwa z branży odnawialnych źródeł energii oferowały swoje produkty/usługi przede wszystkim na rynku regionalnym i krajowym (po 50,0%). Z kolei zasięg działania przedsiębiorstw z branży turystycznej obejmował rynek krajowy (59,0%) oraz europejski (20,5%). Nieliczne, objęte badaniami przedsiębiorstwa z branży turystycznej ograniczały zasięg działania do rynku lokalnego (12,8%) i regionalnego (5,1%). Jak wynika z przeprowadzonych badań zdolność konkurowania na rynku globalnym posiadało zaledwie 2,6% firm turystycznych (tab. 6.2).

Tabela 6.2. Zasięg działania przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno-spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
		%				
Rynek lokalny	36,5	35,7	42,3	16,1	0	12,8
Rynek regionalny	26,1	42,9	24,7	36,3	50,0	5,1
Rynek krajowy	25,8	7,1	24,3	29,0	50,0	59,0
Rynek europejski	8,0	7,1	4,9	12,9	0	20,5
Rynek światowy (globalnym)	3,6	7,1	3,8	5,6	0	2,6

Źródło: badania własne.

Plany przedsiębiorstw dotyczące możliwości budowania przewagi konkurencyjnej wskazują na działania związane z poszerzaniem rynku, co może być postrzegane jako stosowanie strategii raczej zachowawczych związanych ze zdobywaniem nowych grup odbiorców (52,4%). Jak wynika z badań, blisko co trzeci przedsiębiorca działający w sektorze zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego nie planuje podejmowania działań pozwalających na poprawę konkurencyjności przedsiębiorstwa. Rozszerzenie oferty produktowej czy usługowej przedsiębiorstw planuje 27,4% respondentów, zwiększenie terytorium działania 17,4% a wdrożenie nowych technologii 10,4% respondentów.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na znaczne zróżnicowanie przestrzenne przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki na obszarach wiejskich w poszczególnych podregionach województwa warmińsko-mazurskiego, szczególnie pod względem poziomu samej aktywności lub jej braku w podejmowaniu działań pozwalających na zdobycie przewagi konkurencyjnej. Najwyższy odsetek przedsiębiorstw, które nie planują podejmowania działań w tym kierunku odnotowano w podregionie ełckim (58,8%). Niższy odsetek w podregionie olsztyńskim (33,2%), a najniższy w podregionie elbląskim.

Zarówno w podregionie olsztyńskim, elbląskim, jak i ełckim, najliczniejszą grupę stanowiły firmy, które planują dotrzeć i pozyskać nowe grupy odbiorców (odpowiednio 51,2% 67,9% i 26,3%). Przedsiębiorcy, którzy planują rozszerzenie oferty produktowej czy usługowej stanowili od 17,5% w podregionie ełckim do 39,6% w podregionie elbląskim. Zdecydowanie rzadziej przedsiębiorcy deklarowali potrzebę wejścia na nowe rynki. Takie plany zgłaszali głównie przedsiębiorcy z powiatu elbląskiego (24,5%). W zasadzie sporadycznie plany dotyczą wdrożenia nowych technologii (tab. 6.3).

Analizując plany przedsiębiorstw dotyczące możliwości budowania przewagi konkurencyjnej według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw zauważono pewne tendencje. Najwyższy odsetek przedsiębiorstw, których przedstawiciele deklarowali brak planów wystąpił w branży turystycznej (41,0%), a najniższy obejmował przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego (14,3%). Oznacza to, że to właśnie przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego roszą największe szanse na poprawę konkurencyjności i mają szanse na rozwój.

Wyniki badań wykazały, że wysoki poziom aktywności przedsiębiorstw zajmujących się przetwórstwem rolno-spożywczym w zakresie

budowania przewagi konkurencyjnej będzie dotyczył przede wszystkim pozyskania nowych grup odbiorców (57,1%), rozszerzenia oferty produktowej (35,7%) oraz wdrożenia nowych technologii (28,6%). Warto również podkreślić, że najmniej liczna grupa przedsiębiorców planuje rozszerzyć terytorium działania (7,1%).

Tabela 6.3. Opinie przedsiębiorców sektora zielonej gospodarki dotyczące możliwości budowania przewagi konkurencyjnej, według podregionów

Wyszczególnienie	Ogółem	Podregion		
		olsztyński	elbląski	elcki
	%			
Rozszerzenie oferty produktowej/usługowej	27,4	21,6	39,6	17,5
Większe terytorium działania	17,4	13,2	24,5	13,2
Nowe grupy odbiorców	52,4	51,2	67,9	26,3
Nowe technologie	10,4	10,4	12,7	6,1
Inne aspekty	0,9	1,6	0	0,9
Nie	32,1	33,2	16,5	58,8

Źródło: badania własne.

Podobne tendencje w zakresie budowania przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw odnotowano w przypadku przedsiębiorstw usługowych i produkcyjnych. Najliczniejsza grupa przedsiębiorców funkcjonujących w tym obszarze aktywności ekonomicznej planuje przede wszystkim poszerzyć grupę odbiorców, a więc pozyskać nowych kontrahentów (odpowiednio 52,6% i 55,6%). Mniej liczna grupa zamierza rozszerzyć ofertę produktową lub usługową (odpowiednio 28,4% i 33,1%) oraz rozszerzyć obszar działania (odpowiednio 17,5% i 23,4%). Plany wdrożenia nowych technologii miało 9,6% objętych badaniami przedsiębiorstw usługowych i 19,4% produkcyjnych.

Również respondenci prowadzący działalność gospodarczą w obszarze odnawialnych źródeł energii i turystyki deklarowali zbliżone tendencje budowania przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw. Planują oni pozyskanie nowych grupy odbiorców (odpowiednio 50,0% i 51,3%) oraz rozszerzenie oferty produktowej lub usługowej (50,0% i 15,4%) (tab. 6.4).

Tabela 6.4. Opinie przedsiębiorców sektora zielonej gospodarki dotyczące możliwości budowania przewagi konkurencyjnej, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno-spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
	%					
Rozszerzenie oferty produktowej/ usługowej	27,4	35,7	28,4	33,1	50,0	15,4
Większe terytorium działania	17,4	7,1	17,5	23,4	0,0	0,0
Nowe grupy odbiorców	52,4	57,1	52,6	55,6	50,0	51,3
Nowe technologie	10,4	28,6	9,6	19,4	0,0	0,0
Inne aspekty	0,9	7,1	0,9	2,4	0,0	0,0
Nie	32,1	14,3	31,0	29,0	25,0	41,0

Źródło: badania własne.

6.2. Potencjał rozwojowy sektora zielonej gospodarki

W odniesieniu do oceny potencjału rozwojowego przedsiębiorstw istotna jest analiza ich zdolności inwestycyjnych (poprzez ocenę zarówno zrealizowanych, jak i planowanych inwestycji)⁸⁸. Obraz ten można uzupełnić o aspekty dotychczasowych i planowanych źródeł finansowania przedsięwzięć, a także o kontekst wykorzystania narzędzi planowania strategicznego w ramach prowadzenia działalności gospodarczej. Warto również uwzględnić czynniki mające wpływ na decyzje inwestycyjne oraz bariery rozwoju przedsiębiorstw. W tym kontekście analizę zróżnicowano w kontekście czynników o charakterze zewnętrznym i wewnętrznym warunkujących możliwości rozbudowy potencjału firm.

Prezentowana ocena sytuacji finansowej objętych badaniami przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki funkcjonujących na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego wskazuje na ich dobrą kondycję finansową. Częściej niż co drugi respondent ocenił sytuację finansową jako dobrą i bardzo dobrą (odpowiednio 55,3% i 4,3%). Jedyne

⁸⁸ Kornecki J., Głodek P., Nowak S., Czyż P. 2008. *Potencjał rozwojowy polskich MSP*. Raport końcowy. GFK, PSDB, Warszawa. s. 3.

5,9% pracodawców deklarowało, że sytuacja finansowa reprezentowanych przez nich przedsiębiorstw jest niekorzystna, czyli zła (4,3%) lub bardzo zła (1,6%). Saldo ocen wskazuje na stosunkowo dobrą kondycję finansową przedsiębiorstw w województwie warmińsko-mazurskim (53,4 p.p.), przy czym najkorzystniejsza jest w podregionie elbląskim (59,5 p.p.), a najmniej korzystna w podregionie ełckim (43,5 p.p.) (tab. 6.5).

Tabela 6.5. Ocena sytuacji finansowej przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki w opinii respondentów, według podregionów

Wyszczególnienie	Ogółem	Podregiony		
		olsztyński	elbląski	ełcki
	%			
Bardzo zła	1,6	2,0	0,9	1,7
Zła	4,3	5,2	4,2	2,6
Średnia	30,3	28,7	25,9	41,7
Dobra	55,0	57,8	57,5	44,3
Bardzo dobra	4,3	2,4	7,1	3,5
Trudno powiedzieć	4,5	4,0	4,2	6,1
	saldo p.p.			
Ocena sytuacji finansowej	53,4	53,0	59,5	43,5

Źródło: badania własne.

Ocena sytuacji finansowej objętych badaniami przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki prowadzących działalność na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego według obszarów ich aktywności ekonomicznej wskazuje, na ogólnie ich korzystną kondycję ekonomiczną. Jako dobrą i bardzo dobrą sytuację finansową oceniło 78,6% przedsiębiorców działających w obszarze przetwórstwa rolno-spożywczego, 58,5% przedsiębiorstw usługowych, 69,4% przedsiębiorstw produkcyjnych, 75,0% firm działających w branży odnawialnych źródeł energii oraz 50,0% firm z branży turystycznej. Wielkość wskaźnika oceny sytuacji finansowej umożliwiła konstrukcję rankingu według salda wystawionych ocen, zgodnie z którym na miejscu pierwszym uplasowały się przedsiębiorstwa z branży odnawialnych źródeł energii (75,0 p.p.). Kolejne miejsca według wielkości tego wskaźnika zajęły przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego (71,5 p.p.), przedsiębiorstwa produkcyjne (65,4 p.p.), usługowe (52,8 p.p.) i na ostatnim miejscu z najniższym wskaźnikiem salda uplasowały się przedsiębiorstwa z branży turystycznej (41,0 p.p.) (tab. 6.6).

Tabela 6.6. Ocena sytuacji finansowej przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki w opinii respondentów, według obszarów ich aktywności ekonomicznej

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno-spo- żywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
		%				
Bardzo zła	1,6	0	1,7	1,6	0	0
Zła	4,3	7,1	4,0	2,4	0	10,3
Średnia	30,3	7,1	30,9	21,0	25,0	38,5
Dobra	55,0	64,3	53,8	62,9	50,0	51,3
Bardzo dobra	4,3	14,3	4,7	6,5	25,0	0
Trudno powiedzieć	4,5	7,1	4,9	5,6	0	0
Ocena sytuacji finansowej	saldo p.p.					
	53,4	71,5	52,8	65,4	75,0	41,0

Źródło: badania własne.

Potencjał rozwojowy objętych badaniami przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki został określony w oparciu o ocenę innowacyjności przedsiębiorstw, ich konkurencyjności i miejsca wśród ogółu lokalnych przedsiębiorstw.

Zgodnie z deklaracjami przedsiębiorców uczestniczących w badaniach, podmioty sektora zielonej gospodarki funkcjonujące na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego posiadają wysoki potencjał rozwojowy. Zarówno w zestawieniu ogółem, jak i z podziałem na podregiony, w których zlokalizowane są ich przedsiębiorstwa, najważniejszym potencjałem jest posiadanie zasobów umożliwiających bycie konkurencyjnym. Taką odpowiedź uzyskano od 85,9% respondentów, w tym 83,4% posiadających firmy w podregionie olsztyńskim, 91,9% – w elbląskim i 79,8% – w podregionie ełckim. Jako ważny potencjał, zarówno w odniesieniu do rozwoju zielonej gospodarki w województwie, jak i w poszczególnych podregionach uznano:

- zdolność rozwoju i perspektywiczność branży, ogółem – 78,6% wskazań, w podregionie elbląskim – 89,1%,
- innowacyjność, ogółem – 52,2%, w podregionie ełckim – 67,9%).

Mimo wysokich wskaźników przedsiębiorców w zakresie innowacyjności przedsiębiorstw, ich konkurencyjności oraz zajmowanej pozycji na rynku, liczna grupa uczestników badań wskazała również na problem „przeciętności” i „schyłkowości” prowadzonej działalności gospodarczej. Najwięcej wskaźników oceniających firmę jako przeciętną na rynku deklarowali przedsiębiorcy z podregionu elbląskiego (50,7%), natomiast jako schyłkową o zawężonej działalności respondenci z podregionu ełckiego (47,7%) (tab. 6.7).

Tabela 6.7. Ocena potencjału rozwojowego przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki w opinii respondentów, według podregionów

Wyszczególnienie	Ogółem	Podregiony		
		olsztyński	elbląski	ełcki
	%			
Innowacyjna	52,2	41,1	56,9	67,9
Konkurencyjna	85,9	83,4	91,9	79,8
Rozwijająca się i perspektywiczna	78,6	78,4	89,1	58,7
Lokująca się na wysokim miejscu wśród ogółu lokalnych przedsiębiorstw pod względem roli i znaczenia	41,0	29,9	50,2	47,7
Przeciętna	40,6	37,8	50,7	27,5
Schyłkowa, zawężająca działalność	17,1	13,3	5,7	47,7

Źródło: badania własne.

Jak wynika z badań, zidentyfikowane elementy mające wpływ na ocenę potencjału rozwojowego przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego były zróżnicowane w zależności od obszarów aktywności ekonomicznej tych przedsiębiorstw. I tak przedsiębiorcy funkcjonujący w obszarze przetwórstwa rolno-spożywczego oraz odnawialnych źródeł energii za najważniejsze elementy potencjału rozwojowego uznali:

- konkurencyjność branży (przetwórstwo rolno-spożywcze – 92,3%, odnawialne źródła energii – 75,0%),
- zdolność do rozwoju i perspektywiczność (przetwórstwo rolno-spożywcze – 84,6%, odnawialne źródła energii – 75,0%),
- wysokie miejsce wśród ogółu lokalnych przedsiębiorstw pod względem roli i znaczenia (przetwórstwo rolno-spożywcze – 69,2%, odnawialne źródła energii – 75,0%).

Warto również podkreślić, że przedsiębiorcy funkcjonujący w obszarze odnawialnych źródeł energii potencjał przedsiębiorstw wiązali ze zdolnością firm do wprowadzania innowacji (75,0%).

W przypadku przedsiębiorców prowadzących firmy usługowe i produkcyjne, potencjał rozwojowy swoich firm upatrywali oni najczęściej w poprawie:

- konkurencyjności (usługi – 87,9%, produkcja – 83,5%, turystyka – 75,7%),
- strategii rozwoju (usługi – 81,6%, produkcja – 78,5%, turystyka – 54,1%),
- innowacyjności (usługi – 51,3%, produkcja – 62,8%, turystyka – 43,2%).

Mimo generalnie wysokich wskazań dotyczących potencjału rozwojowego objętych badaniami przedsiębiorstw funkcjonujących w sektorze zielonej gospodarki związanych z ich potencjałem innowacyjnym, konkurencyjnością oraz możliwościami rozwojowymi niepokoją wysokie wskazania dotyczące problemu „przeciętności i schyłkowość prowadzonych działalności”. Najczęściej ocena dotycząca „przeciętności” pojawiała się w wypowiedziach przedsiębiorców świadczących usługi (44,5%), natomiast jako schyłkowe i zawężające działalność zastało ocenionych 27% firm z branży turystycznej (27,0%) (tab. 6.8).

Tabela 6.8. Ocena potencjału rozwojowego przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki w opinii respondentów, według ich obszarów aktywności ekonomicznej

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno-spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
	%					
Innowacyjna	52,2	53,8	51,3	62,8	75,0	43,2
Konkurencyjna	85,9	92,3	87,9	83,5	75,0	75,7
Rozwijająca się i perspektywiczna	78,6	84,6	81,6	78,5	75,0	54,1
Lokująca się na wysokim miejscu wśród ogółu lokalnych przedsiębiorstw pod względem roli i znaczenia	41,0	69,2	43,9	40,5	75,0	27,0
Przeciętna	40,6	15,4	44,5	24,8	25,0	29,7
Schyłkowa, zawężająca działalność	17,1	15,4	16,4	13,2	0,0	27,0

Źródło: badania własne.

6.3. Perspektywy rozwoju sektora zielonej gospodarki

W opinii przedstawicieli sektora zielonej gospodarki, wzrośnie zapotrzebowanie społeczne na poszczególne produkty/usługi w perspektywie najbliższych 3-5 lat. Niezależnie od obszarów aktywności ekonomicznej objętych badaniami przedsiębiorstw dominują opinie, że popyt na ofertę przedsiębiorstw zielonego sektora będzie się zwiększał (tab. 6.9).

Tabela 6.9. Przewidywane zapotrzebowanie społeczne na poszczególne grupy produktów i usługi sektora zielonej gospodarki w perspektywie najbliższych 3-5 lat, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno-spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
		%				
Produkty biodegradowalne						
Spadnie	0,5	0,0	0,4	0,0	0,0	2,6
Utrzyma się na obecnym poziomie	32,2	14,3	29,6	36,3	50,0	33,3
Wzrośnie	67,1	85,7	69,8	63,7	50,0	64,1
Trudno powiedzieć	0,2	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0
Usługi związane z gospodarką odpadami						
Spadnie	0,7	0,0	0,6	0,8	0,0	0,0
Utrzyma się na obecnym poziomie	30,4	7,1	28,9	32,3	50,0	35,9
Wzrośnie	68,9	92,9	70,4	66,9	50,0	64,1
Trudno powiedzieć	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Produkty energooszczędne						
Spadnie	0,5	0,0	0,6	0,0	0,0	0,0
Utrzyma się na obecnym poziomie	25,3	0,0	23,2	30,6	50,0	30,8
Wzrośnie	74,0	100,0	76,2	68,5	50,0	69,2
Trudno powiedzieć	,2	0,0	0,0	0,8	0,0	0,0

Usługi związane ze zrównoważonym rozwojem w budownictwie						
Spadnie	0,7	0,0	0,6	0,8	0,0	2,6
Utrzyma się na obecnym poziomie	30,3	7,1	28,7	33,9	50,0	28,2
Wzrośnie	68,9	92,9	70,4	65,3	50,0	69,2
Trudno powiedzieć	0,2	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0
Usługi dotyczące obniżenia: emisji zanieczyszczeń powietrza, gleby, wody, poziomu hałasu						
Spadnie	1,2	0,0	1,5	0,0	0,0	0,0
Utrzyma się na obecnym poziomie	28,5	7,1	27,9	29,0	50,0	25,6
Wzrośnie	69,0	92,9	69,8	69,4	50,0	71,8
Trudno powiedzieć	1,2	0,0	0,9	1,6	0,0	2,6
Produkty ekologiczne z rolnictwa ekologicznego						
Spadnie	0,9	0,0	0,6	0,8	0,0	2,6
Utrzyma się na obecnym poziomie	28,0	7,1	27,2	30,6	50,0	25,6
Wzrośnie	70,6	92,9	71,7	67,7	50,0	71,8
Trudno powiedzieć	0,5	0,0	0,4	0,8	0,0	0,0
Odbiór ścieków						
Spadnie	1,2	0,0	1,3	0,8	0,0	5,1
Utrzyma się na obecnym poziomie	26,6	7,1	24,9	32,3	25,0	28,2
Wzrośnie	72,0	92,9	73,6	66,9	75,0	66,7
Trudno powiedzieć	0,2	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0
Opracowywanie ekspertyz, raportów, planów ochrony przyrody						
Spadnie	1,0	0,0	0,6	1,6	0,0	5,1
Utrzyma się na obecnym poziomie	30,6	7,1	28,7	35,5	50,0	35,9
Wzrośnie	67,8	92,9	70,0	62,9	50,0	59,0
Trudno powiedzieć	0,5	0,0	0,6	0,0	0,0	0,0
Ekoturystyka (działalność gospodarstw agroturystycznych, eko-wycieczki, itp.)						
Spadnie	0,2	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0
Utrzyma się na obecnym poziomie	31,1	7,1	29,1	33,9	50,0	38,5
Wzrośnie	68,0	92,9	69,8	66,1	50,0	61,5
Trudno powiedzieć	0,7	0,0	0,9	0,0	0,0	0,0

Segregacja śmieci (recykling)						
Spadnie	0,5	0,0	0,6	0,0	0,0	0,0
Utrzyma się na obecnym poziomie	25,3	7,1	22,8	29,8	25,0	33,3
Wzrośnie	73,7	92,9	76,0	70,2	75,0	66,7
Trudno powiedzieć	0,5	0,0	0,6	0,0	0,0	0,0
Usługi związane z odnawialnymi źródłami energii						
Spadnie	1,0	0,0	1,1	0,8	0,0	0,0
Utrzyma się na obecnym poziomie	30,3	21,4	29,1	32,3	50,0	25,6
Wzrośnie	67,5	78,6	68,5	66,1	50,0	71,8
Trudno powiedzieć	1,2	0,0	1,3	0,8	0,0	2,6
Obniżanie emisji dwutlenku węgla do powietrza						
Spadnie	1,2	0,0	1,1	0,8	0,0	7,7
Utrzyma się na obecnym poziomie	30,6	21,4	28,9	32,3	25,0	25,6
Wzrośnie	67,5	78,6	69,4	66,1	75,0	61,5
Trudno powiedzieć	0,7	0,0	0,6	0,8	0,0	5,1
Monitoring źródeł degradacji środowiska						
Spadnie	0,5	0,0	0,4	0,0	0,0	2,6
Utrzyma się na obecnym poziomie	32,2	21,4	30,2	33,1	50,0	30,8
Wzrośnie	66,4	78,6	68,7	66,1	50,0	59,0
Trudno powiedzieć	0,9	0,0	0,6	0,8	0,0	7,7
Poradnictwo i szkolenia w zakresie działań ekologicznych						
Spadnie	1,0	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0
Utrzyma się na obecnym poziomie	30,6	21,4	28,5	32,3	50,0	33,3
Wzrośnie	67,6	78,6	69,8	66,1	50,0	61,5
Trudno powiedzieć	0,7	0,0	0,6	0,8	0,0	5,1

Źródło: badania własne.

We wszystkich obszarach aktywności ekonomicznej objętych badaniami przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego odnotowano optymistyczne, dodatnie saldo przewidywanego wzrostu zapotrzebowania społecznego na wszystkie produkty/usługi zielonej gospodarki w perspektywie najbliż-

szych 3-5 lat. Dodatkowo w przypadku każdego z wymienionych produktów/usług saldo wyniosło 50 i więcej p.p. Oznacza to, że uczestniczący w badaniach pracodawcy bardzo optymistycznie patrzą w przyszłość. Generalnie wyrażają oni opinię, że popyt na wszystkie z wymienionych w tabeli 6.10 grupy produktów i usług zaliczanych do sektora zielonej gospodarki będzie rósł. Najwyższe tempo wzrostu jest prognozowane w przypadku:

- produktów energooszczędnych (73,5 p.p.),
- segregacji śmieci/recyklingu (73,2 p.p.),
- odbioru ścieków (70,8 p.p.).

Analizując otrzymane wyniki badań w kontekście prognoz dotyczących przewidywanego zapotrzebowania społecznego na poszczególne produkty/usługi zielonej gospodarki w perspektywie najbliższych 3-5 lat, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw, można zauważyć, że największy optymizm wyrażali przedsiębiorcy funkcjonujący w obszarze przetwórstwa rolno-spożywczego. Z kolei przedsiębiorcy z branży turystycznej, w tej ocenie byli najbardziej zachowawczy.

Jak wynika z opinii uczestniczących w badaniach przedsiębiorców, przewidywany wzrost zapotrzebowania społecznego na poszczególne produkty/usługi zielonej gospodarki jest związany przede wszystkim ze wzrostem świadomości społecznej w zakresie ochrony środowiska (40,0%), wyczerpywaniem się zasobów naturalnych (29,7%), ekologizacją sektorów i branż polskiej gospodarki (25,9%) oraz postępującą degradacją środowiska naturalnego (20,8%) (tab. 6.11).

W opinii przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego, usług, produkcji oraz turystyki, najważniejszą przyczyną wzrostu zapotrzebowania na produkty/usługi zielonej gospodarki będzie wzrost świadomości społecznej w zakresie ochrony środowiska (odpowiednio 57,1%, 40,7%, 47,5%, 28,9%). Zdaniem osób reprezentujących podmioty zajmujące się odnawialnymi źródłami energii, przewidywany wzrost związany będzie głównie z postępującą degradacją środowiska naturalnego (50,0%) (tab. 6.11).

Tabela 6.10. Saldo przewidywanego zapotrzebowania społecznego na poszczególne produkty/usługi zielonej gospodarki w perspektywie najbliższych 3-5 lat według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno-spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
		saldo p.p.				
Produkty energooszczędne	73,5	100,0	75,6	68,5	50,0	69,2
Segregacja śmieci (recykling)	73,2	92,9	75,4	70,2	75,0	66,7
Odbiór ścieków	70,8	92,9	72,3	66,1	75,0	61,6
Produkty ekologiczne z rolnictwa ekologicznego	69,7	92,9	71,1	66,9	50,0	69,2
Usługi związane z gospodarką odpadami	68,2	92,9	69,8	66,1	50,0	64,1
Usługi związane ze zrównoważonym rozwojem w budownictwie	68,2	92,9	69,8	64,5	50,0	66,6
Usługi dotyczące obniżenia: emisji zanieczyszczeń powietrza, gleby, wody, poziomu hałasu	67,8	92,9	68,3	69,4	50,0	71,8
Ekoturystyka (działalność gospodarstw agroturystycznych, eko-wycieczki, itp.)	67,8	92,9	69,6	66,1	50,0	61,5
Opracowywanie ekspertyz, raportów, planów ochrony przyrody	66,8	92,9	69,4	61,3	50,0	53,9
Produkty biodegradowalne	66,6	85,7	69,4	63,7	50,0	61,5
Poradnictwo i szkolenia w zakresie działań ekologicznych	66,6	78,6	68,7	66,1	50,0	61,5
Usługi związane z odnawialnymi źródłami energii	66,5	78,6	67,4	65,3	50,0	71,8
Obniżanie emisji dwutlenku węgla do powietrza	66,3	78,6	68,3	65,3	75,0	53,8
Monitoring źródeł degradacji środowiska	65,9	78,6	68,3	66,1	50,0	56,4

Źródło: badania własne.

Tabela 6.11. Czynniki mające wpływ na wzrost zapotrzebowania na produkty/usługi zielonej gospodarki w perspektywie najbliższych 3-5 lat, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno-spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
		%				
Podniesieniem świadomości społecznej w zakresie ochrony środowiska	40,0	57,1	40,7	47,5	25,0	28,9
Trudno powiedzieć	32,0	21,4	30,6	28,7	25,0	42,1
Wyczerpujące się zasoby naturalne	29,7	50,0	34,3	19,7	25,0	7,9
Ekologizacja sektorów i branż w polskiej gospodarce	25,9	50,0	30,2	19,7	25,0	2,6
Postępująca degradacja środowiska naturalnego	20,8	21,4	23,3	18,9	50,0	7,9
Wzrost zachorowalności na choroby cywilizacyjne	7,2	14,3	7,7	4,9	25,0	2,6
Względami ekonomicznymi	2,1	0,0	0,9	5,7	0,0	7,9
Moda na „zielone firmy”	1,6	0,0	1,1	3,3	0,0	2,6
Wymogi prawne	0,9	0,0	0,6	2,5	0,0	0,0
Popyt na ekologiczne towary i usługi	0,5	0,0	0,2	0,0	0,0	5,3

Źródło: badania własne.

W nowej perspektywie finansowania na lata 2014-2020 przedsiębiorcy, obok samorządów, są największymi beneficjentami funduszy unijnych, a na dalszy rozwój ich firm w najbliższych latach zostanie przeznaczonych ok. 20 mld euro.⁸⁹ Największe szanse na dotacje mają inwestycje realizowane w obszarach⁹⁰:

1. Projekty badawcze i wdrażanie innowacji – dofinansowanie na prowadzenie prac badawczych i rozwojowych, infrastrukturę do badań i wdrażanie innowacji można uzyskać w Programie Inteligentny Roz-

⁸⁹ <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/wsparcie-dla-mikro-malych-lub-srednich-przedsiębiorców/> (dostęp: 15.09.2017)

⁹⁰ <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/wsparcie-dla-mikro-malych-lub-srednich-przedsiębiorców/> (dostęp: 15.09.2017)

- wój, Programie Polska Wschodnia oraz w programach regionalnych.
2. Rozwój działalności firmy – finansowanie potrzeb inwestycyjnych, polegających np. na zakupie nowego sprzętu, rozbudowie infrastruktury, itp. Wydatki te nie muszą być związane z dużymi innowacjami, mogą dotyczyć rozszerzenia produkcji lub zakresu usług, wpływając pozytywnie na konkurencyjność firm na rynku. W przypadku firm prowadzonych na wsi, można uzyskać wsparcie np. w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Wsparcie można uzyskać w Lokalnych Grupach Działania, które działają najczęściej w kilku sąsiednich gminach. Pomysły na realizację projektów muszą wpisać się jednak w lokalne strategie rozwoju.
  3. Informatyzacja – dofinansowanie dotyczy np. przygotowania portalu e-usługowego, rozwinięcia handlu elektronicznego, czy opracowania tzw. rozwiązanie B2B (business-to-business) łączących systemy firmy z systemami partnerów. Środki unijne można przeznaczyć na wprowadzenie elektronicznych systemów w ramach działalności, np. dotyczących zarządzania firmą, czy budowania relacji z klientami.
  4. Rozwiązania ekologiczne – fundusze można przeznaczyć np. na termomodernizację budynków firmy, wprowadzanie energooszczędnych technologii, czy przebudowę linii produkcyjnej. Jeśli planowane jest pozyskiwanie energii ze źródeł odnawialnych (np. montując panele słoneczne), to wydatki na ten cel też mogą być częścią projektu. Można także starać się o dofinansowanie:
    - modernizacji ogrzewania, klimatyzacji czy wentylacji,
    - wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych,
    - tworzenia elektrowni wiatrowych, słonecznych, geotermalnych, czy wykorzystujących biomasę.
  5. Działalność za granicą – dofinansowanie można pozyskać w programie regionalnym, a jeśli firma jest zlokalizowana na wschodzie Polski – w Programie Polska Wschodnia. Dofinansowanie przeznaczone jest na:
    - przygotowanie strategii firmy za granicą do realizacji (model internacjonalizacji),
    - działania, np. na dostosowanie produktów czy udział w targach i misjach gospodarczych.
  6. Szkolenia – dofinansowanie na rozwijanie umiejętności i podnoszenie kwalifikacji pracowników.

Mimo szerokiego wachlarza możliwości pozyskania wsparcia na rozwój przedsiębiorstw, 59,1% pracodawców reprezentujących zieloną gospodarkę na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego nie planuje korzystać z dostępnej oferty wsparcia w zakresie realizacji projektów/inwestycji ze środków UE w perspektywie finansowania 2014-2020. Blisko co trzeci przedsiębiorca (32,2%) nie był zdecydowany, czy będzie korzystał z tej formy wsparcia. Nieliczna grupa uczestników badań (8,7%), planujących skorzystać ze wsparcia w ramach dostępnych środków strukturalnych UE, wskazała w pierwszej kolejności takie źródła potencjalnego wsparcia, jak PO Wiedza Edukacja Rozwój (3,3%), PO Infrastruktura i Środowisko (2,8%) i PO Inteligentny Rozwój (1,9%).

Niski poziom zainteresowania systemem wsparcia finansowego inwestycji ze środków Unii Europejskiej może świadczyć zarówno o stopniu skomplikowania systemu wsparcia finansowego, jak i dominacji postaw zachowawczych wśród objętych badaniami przedsiębiorców funkcjonujących w obszarze zielonej gospodarki na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. Warto jednocześnie podkreślić, że można zauważyć duże zróżnicowanie poziomu deklarowanego zainteresowania respondentów wsparciem ze środków UE w perspektywie finansowej 2014-2020 według obszaru ich aktywności ekonomicznej. Jak zaobserwowano, najbardziej skłonni do ubiegania się o wsparcie finansowe na inwestycje są przedsiębiorcy działający w sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego, przy czym wyrażają oni największe zainteresowanie wsparciem finansowym w ramach PROW 2014-2020. O wsparcie w ramach tego programu zamierza się ubiegać 21,4% respondentów, natomiast wsparciem w ramach Regionalnego Programu Rozwoju Województwa Warmińsko-Mazurskiego zainteresowanych jest 7,1% respondentów. Przedsiębiorcy działający w pozostałych objętych badaniami obszarach aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki, czyli usługi, produkcja i turystyka w zasadzie sporadycznie byli zainteresowani ubieganiem się o wsparcie realizacji inwestycji ze środków UE. Ze względu na niewielki odsetek respondentów, którzy prowadzili działalność gospodarczą w obszarze odnawialnych źródeł energii i udzielili odpowiedzi na to pytanie, wynik nie oddaje stanu faktycznego (tab. 6.12).

Inwestycje planowane przez nieliczną grupę przedsiębiorców (8,7%) działających w obszarze zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego dotyczyć będą przede wszystkim rozwoju/wzrostu konkurencyjności firm (26,9%), ochrony środowiska (13,5%), modernizacji technicznej i technologicznej (13,5%) oraz szkolenia pracowników (11,5%).

Tabela 6.12. Plany przedsiębiorców działających w obszarze zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego w zakresie realizacji projektów/inwestycji ze środków UE w perspektywie finansowania 2014-2020, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno-spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
		%				
Nie zamierzamy korzystać	59,1	42,9	58,8	50	50	79,5
Trudno powiedzieć	32,2	35,7	32,8	38,7	0	17,9
PO Wiedza Edukacja Rozwój	3,3	0	3,6	3,2	25	0
PO Infrastruktura i Środowisko	2,8	0	3,0	3,2	0	0
PO Inteligentny Rozwój	1,9	0	1,9	1,6	25	0
Regionalny Program Rozwoju Województwa Warmińsko-Mazurskiego	1,7	7,1	1,1	4,0	25	0
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020	1,7	21,4	1,5	2,4	25	2,6
PO Polska Cyfrowa	0,5	0	0,6	0	0	0
Ze środków programu Leader	0,3	0	0,4	0	0	0

Źródło: badania własne.

Analizując plany przedsiębiorców w zakresie realizacji projektów można zauważyć zróżnicowanie w obrębie ich obszarów aktywności ekonomicznej. Przedsiębiorcy działający w sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego plany inwestycyjne wiązali z modernizacją techniczną i technologiczną przedsiębiorstw (66,7%). Przedsiębiorcy z branży usługowej deklarowali przeprowadzenie inwestycji mających na celu rozwój firmy, poprawę jej konkurencyjności (28,9%), przewidywali również inwestycje z zakresu ochrony środowiska (10,5%) oraz szkolenia pracowników (13,2%). Z kolei przedsiębiorcy prowadzący działalność w obszarze produkcji zamierzają realizować projekty służące poprawie konkurencyjności firm (27,8%), ochronie środowiska (16,7%), modernizacji technicznej i technologicznej (11,1%). W przypadku przedsiębiorstw działających w obszarze odnawialnych źródeł energii, ich przedstawiciele planują pozyskać środki z funduszy UE głównie na modernizację techniczną i techno-

logiczną oraz na szkolenie pracowników (50%). Z kolei w branży turystycznej, planowane działania będą dotyczyły ochrony środowiska oraz modernizacji technicznej i technologicznej (po 50%) (tab. 6.13).

Tabela 6.13. Planowany przez przedsiębiorców zakres działań w ramach projektów/ inwestycji wspieranych ze środków UE w perspektywie finansowania 2014-2020, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	Ogółem	Obszar aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw				
		przetwórstwo rolno-spożywcze	usługi	produkcja	odnawialne źródła energii	turystyka
	%					
Rozwój/wzrost konkurencyjności firm	26,9	0,0	28,9	27,8	0,0	0,0
Trudno powiedzieć	21,2	33,3	26,3	16,7	0,0	0,0
Ochrony środowiska	13,5	0,0	10,5	16,7	0,0	50
Modernizacja techniczna i technologiczna	13,5	66,7	7,9	11,1	50	50
Szkolenia pracowników	11,5	0,0	13,2	5,6	50	0,0
Działalność inwestycyjna	5,8	0,0	7,9	11,1	0,0	0,0
Rozwój innowacyjności	3,8	0,0	2,6	5,6	0,0	0,0
Tworzenie nowych miejsc pracy	1,9	0,0	2,6	0,0	0,0	0,0
Rozpoczęcie nowej działalności	1,9	0,0	0,0	5,6	0,0	0,0

Źródło: badania własne.

Podsumowanie

Przedsiębiorstwa sektora zielonej gospodarki prowadzące działalność na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego działają głównie na rynku lokalnym (36,5%), regionalnym (26,1%) i krajowym (25,8%). Zaledwie 11,6% objętych badaniami firm działa na rynku europejskim (8%), bądź światowym (3,6%). Zasięg działania tych firm sprawia, że charakteryzują się one przede wszystkim zdolnością budowania konkurencyjności w skali lokalnej.

Oceny dotyczące sytuacji finansowej objętych badaniami przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki wskazują, że blisko 60% responden-

tów jest zadowolonych z kondycji finansowej prowadzonych firm (dobra – 55,3% i bardzo dobra – 4,3%). Jedynie 5,9% pracodawców deklarowało, że sytuacja finansowa reprezentowanych przez nich firm jest zła (4,3%) lub bardzo zła (1,6%).

W opinii respondentów podmioty sektora zielonej gospodarki funkcjonujące na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego posiadają wysoki potencjał rozwojowy. Zarówno w zestawieniu ogółem, jak i z podziałem na podregiony, w których zlokalizowane są przedsiębiorstwa, jako najważniejszy atut przedsiębiorstw uznano posiadanie zasobów umożliwiających bycie konkurencyjnym. Taką odpowiedź uzyskano od 85,9% respondentów, w tym 83,4% posiadających firmy w podregionie olsztyńskim, 91,9% w elbląskim i 79,8% w powiecie ełckim.

Pomimo stosunkowo dobrej oceny kondycji finansowej firm, analiza planów dotyczących perspektyw rozwoju tego sektora w województwie warmińsko-mazurskim wskazuje raczej na ostrożny i bardzo zachowawczy kierunek działań. Jak wynika z badań, blisko co trzeci przedsiębiorca (32,1%) reprezentujący objęte badaniami obszary aktywności ekonomicznej sektora zielonej gospodarki nie ma planów związanych ze zwiększeniem obszaru działania. Ponadto grupa respondentów wskazała również na problem „przeciętności” prowadzonych przedsiębiorstw, a nawet „schyłkowość prowadzonej działalności”. Najczęściej opinie takie, odnoszące się do braku perspektyw, wyrażali przedsiębiorcy firm usługowych (44,5%) i turystycznych (27,0%).

Jak wynika z przeprowadzonych badań, przewidywany wzrost zapotrzebowania społecznego na poszczególne produkty i usługi zielonej gospodarki jest związany przede wszystkim ze wzrostem świadomości społecznej w zakresie ochrony środowiska, wyczerpywaniem się zasobów naturalnych, ekologizacją sektorów i branż w polskiej gospodarce oraz postępującą degradacją środowiska naturalnego.

Wsparcie finansowe na rozwój przedsiębiorstw w województwie warmińsko-mazurskim, w tym również przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki może być udzielane m.in. w ramach Programów Operacyjnych (w tym Wiedza Edukacja Rozwój, Infrastruktura i Środowisko, Inteligentny Rozwój), Regionalnego Programu Rozwoju Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020. Mimo szerokiego wachlarza programów wspierających przedsiębiorcy nie wykazują większego zainteresowania wnioskowaniem o wsparcie finansowe. Aż 59,1% pracodawców reprezentujących objęte badaniami przedsiębiorstwa z sektora zielonej gospodarki nie planuje skorzystania z dostępnej oferty wsparcia w zakresie realizacji projektów/inwestycji, a

blisko co trzeci przedsiębiorca (32,2%) nie wie, czy zdecyduje się na aplikowanie o środki z tego tytułu. Nieliczna grupa uczestników badań (8,7%), planujących skorzystać ze wsparcia ze środków strukturalnych UE na dofinansowanie planowanych inwestycji, wskazała w pierwszej kolejności takie źródła potencjalnego wsparcia, jak Programy Operacyjne Wiedza Edukacja Rozwój, Infrastruktura i Środowisko oraz Inteligentny Rozwój.

7. Podsumowanie, wnioski i rekomendacje

Rynek zielonych miejsc pracy na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego jest kształtowany przez wiele czynników endogenicznych, związanych z wewnętrznymi zasobami i potencjałem przedsiębiorstw działających w tym sektorze oraz z czynnikami egzogenicznymi, czyli tworzonymi poza przedsiębiorstwem i niezależnie od niego. Na podstawie badań empirycznych przeprowadzonych wśród przedstawicieli sektorów i branż zielonej gospodarki funkcjonujących na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego zostały określone najważniejsze uwarunkowania mające wpływ na obecny kształt i kierunki rozwoju rynku zielonych miejsc pracy.

Wewnętrzne zasoby sektora zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego kreowane były przede wszystkim przez mikroprzedsiębiorstwa, prowadzone przez osoby fizyczne. Blisko połowa uczestniczących w badaniu firm prowadziła działalność wyłącznie w zakresie usług. W odniesieniu do struktury wielkości podmiotów gospodarczych sektora zielonej gospodarki zasadniczo jest ona zgodna z tą, którą reprezentuje ogół przedsiębiorstw w kraju.

Wśród wielu aspektów funkcjonowania zielonego sektora na rynku, bardzo małe znaczenie nadaje się innowacjom. Analizując zainteresowanie przedsiębiorców wdrażaniem innowacji zaobserwowano bardzo wysoki poziom bierności w tym zakresie.

Niski poziom innowacyjności nie sprzyja jakościowemu i ilościowemu rozwojowi zatrudnienia, co potwierdza zaobserwowana tendencja braku planów dotyczących zwiększenia zatrudnienia w okresie najbliższych 3 lat w przedsiębiorstwach sektora zielonej gospodarki. We wszystkich objętych badaniami branżach zielonej gospodarki, tj. w przetwórstwie rolno-spożywczym, usługach, produkcji rolno-spożywczej i odnawialnych źródeł energii oraz w turystyce raczej nie należy oczekiwać wzrostu poziomu zatrudnienia.

Mimo dostrzeganej niskiej aktywności pracodawców na rzecz zwiększenia zatrudnienia, będą oni poszukiwać nowych pracowników, jednak najczęściej nie będą oni zainteresowani zawodami związanymi bezpo-

średnio z zieloną gospodarką lub powiązanymi z zielonym sektorem. Aktywność pracodawców zielonego sektora w zakresie poszukiwania nowych pracowników opierać się będzie przede wszystkim na przewidywanym zwiększeniu popytu na produkty i usługi. Nieliczne firmy podejmować będą bardziej efektywne i trwałe działania związane z procesami modernizacji. Z kolei tempo i skala procesów modernizacyjnych w przedsiębiorstwach są ściśle powiązane ze wzrostem poziomu innowacyjności i konkurencyjności. Obecna sytuacja dotycząca niskiego poziomu zainteresowania przedstawicieli branż zielonej gospodarki jest zjawiskiem niekorzystnym z perspektywy rozwoju rynku zielonych miejsc pracy.

Kolejnym niekorzystnym zjawiskiem pojawiającym się w obszarze zatrudnienia są postawy pracodawców przejawiające się niechęcią do zatrudnienia przeszkolonych osób bezrobotnych. Przyczyn negatywnych postaw uczestników badań wobec zatrudnienia w przedsiębiorstwach zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego osób bezrobotnych należy upatrywać przede wszystkim jako skutki:

- trudnej sytuacji finansowej objętych badaniami przedsiębiorstw,
- zbyt małego popytu na oferowane przez te podmioty produkty i usługi,
- uznawanych za wysokie obciążeniach podatkowych,
- niskiego poziomu kwalifikacji osób poszukujących pracy.

Mimo trudnej sytuacji finansowej, problemów ze sprzedażą oferowanych produktów i usług, najczęściej przedsiębiorcy nie poszukują źródeł wsparcia prowadzonych firm. Świadczy o tym bardzo nieliczna grupa przedsiębiorców planujących korzystać ze środków strukturalnych UE w perspektywie finansowej UE na lata 2014-2020.

Czynniki zewnętrzne mające wpływ na sytuację w sektorze zielonej gospodarki na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, to głównie lokalne otoczenie. Najwyższy potencjał rozwoju zielonego sektora kreowały, w opinii uczestników, badań przede wszystkim: stan środowiska naturalnego, dostępność sieci sklepów umożliwiających robienie codziennych zakupów oraz możliwość uprawiania sportu lub rekreacji. Z kolei negatywny wpływ na działalność przedsiębiorstw miała trudna sytuacja na lokalnym rynku pracy. Szczególnie akcentowana, jako bariera rozwoju zielonego sektora, trudna sytuacja na rynku pracy na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego ma swoje źródła w najwyższym na tle kraju bezrobociu, w niekorzystnej sytuacji w rolnictwie oraz w niskim poziomie rozwoju przedsiębiorczości. Jak zaob-

serwowano, głębszą przyczyną omawianej grupy barier jest także obecność takich negatywnych zjawisk, jak: ograniczone możliwości pozyskania kapitału, względnie niski poziom życia mieszkańców wsi oraz występujące w niektórych środowiskach patologie społeczne.

Mimo trudnej sytuacji na rynku pracy oraz problemów ze sprzedażą produktów i usług w sektorze zielonej gospodarki, oczekiwać należy że w perspektywie najbliższych 3-5 lat wzrośnie zapotrzebowanie społeczne na oferowane przez podmioty tego sektora produkty i usługi. Należy oczekiwać, że wzrost skali sprzedaży związany będzie przede wszystkim ze wzrostem świadomości społecznej w zakresie ochrony środowiska, wyczerpywaniem zasobów naturalnych, ekologizacją sektorów i branż w polskiej gospodarce oraz z postępującą degradacją środowiska naturalnego.

Z perspektywy rynku zielonych miejsc pracy zachodzące zmiany demograficzne będą niekorzystnie wpływać na ilościowy i jakościowy rozwój zatrudnienia w zielonym sektorze na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego. Wiele zmian mających charakter pogarszania się sytuacji demograficznej na wsi będzie wolniejszych niż w miastach, jednak w kontekście tendencji odpływu ludności wiejskiej do miast i atrakcyjności miast jako miejsca zamieszkania, zatrudnienia oraz rozrywki – sytuacja na rynku zielonych miejsc pracy może okazać się trudniejsza, niż przewidywana.

W ramach przeprowadzonych studiów i analizy można sformułować następujące wnioski i rekomendacje:

L.p.	Wniosek	Rekomendacja
1.	Wysoki poziom bierności przedsiębiorstw w zakresie aktywności innowacyjnej stanowi barierę w ich rozwoju, zarówno z perspektywy budowania pozycji w konkurencyjnym środowisku, jak i jakościowego i ilościowego rozwoju zatrudnienia.	<p>Należy wspierać przedsiębiorstwa z sektora zielonej gospodarki przez:</p> <ul style="list-style-type: none"> - premiowanie projektów innowacyjnych, - prowadzenie kampanii i akcji promocyjnych, mających na celu podnoszenie świadomości o roli i znaczeniu innowacji w gospodarce, - propagowanie dobrych praktyk we wdrażaniu innowacji sprzyjających ochronie środowiska.
2.	Niekorzystna polityka zatrudnienia, opierająca się na braku planów wzrostu zatrudnienia w zielonym sektorze oraz poszukiwaniu na rynku pracowników o kompetencjach nie związanych z zieloną gospodarką świadczą o niskim poziomie świadomości pracodawców nt. korzyści z wdrażania rozwiązań sprzyjających ochronie środowiska.	<p>Wsparcie wzrostu zatrudnienia w sektorze zielonej gospodarki należy wspomagać:</p> <ul style="list-style-type: none"> - premiowaniem projektów o wysokim potencjale rozwojowym, kreujących nowe miejsca pracy, - podejmowaniem działań szkoleniowych nt. możliwości rozwijania aktywności gospodarczej w sektorze zielonej gospodarki.
3.	Postawy pracodawców przejawiające się niechęcią do zatrudnienia przeszkolonych osób bezrobotnych świadczą o niskim udziale sektora zielonej gospodarki w rozwiązywaniu lokalnych problemów wynikających z bezrobocia, czy patologii.	<p>Należy:</p> <ul style="list-style-type: none"> - budować sieci współpracy trójsektorowej między pracodawcami a organizacjami i instytucjami działającymi na rzecz zatrudnienia oraz rozwiązywania problemów społecznych, - prowadzić kampanie informacyjne poświęcone zatrudnianiu osób bezrobotnych.
4.	Mała aktywność przedsiębiorców w pozyskiwaniu źródeł dofinansowania, np. z funduszy strukturalnych UE, jest niewykorzystaną szansą niwelowania występujących w sektorze trudności finansowych i niskiego poziomu innowacyjności.	<p>Należy:</p> <ul style="list-style-type: none"> - premiiować projekty wspierające rozwój zielonej gospodarki, w tym zatrudnienia oraz wdrożenie innowacyjnych rozwiązań, - prowadzić kampanie informacyjne zachęcające przedsiębiorców reprezentujących sektor zielonej gospodarki do aplikowania o środki z Unii Europejskiej, - Uwzględnić aspekty związane z klauzulami środowiskowymi oraz społecznymi w działaniach administracji publicznej oraz przy pozyskiwaniu dotacji ze środków publicznych.

5.	Niski poziom przedsiębiorczości na obszarach wiejskich nie sprzyja rozwojowi zielonej gospodarki.	Należy: <ul style="list-style-type: none"> - wśród instrumentów i narzędzi aktywizacyjnych urzędów pracy uwzględnić te, które są skierowane do osób bezrobotnych na obszarach wiejskich (chodzi o nabycie kompetencji i umiejętności w zielonych zawodach oraz założenie „zielonego przedsiębiorstwa” - wprowadzić ułatwienia w związku z rejestracją zielonych firm, - przyznać ulgi, w tym np. podatkowe z budżetu państwa, czy z tytułu składek ZUS na okres pięciu lat.
----	---	---

Piśmiennictwo

1. Berdo J. 2006. *Zrównoważony rozwój. W stronę życia w harmonii z przyrodą*. Earth Conservation. Sopot. s. 101.
2. Białecka B. 2008. *Gospodarka odpadami z przemysłu rolno-spożywczego w województwie śląskim*. Problemy Ekologii, 12: 28-32.
3. Brodziński Z. 2004. *Uwarunkowania procesu programowania rozwoju obszarów wiejskich w skali lokalnej*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa. s. 200.
4. Brodziński Z. 2011. *Stymulowanie rozwoju obszarów wiejskich na poziomie lokalnym na przykładzie gmin województwa warmińsko-mazurskiego*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa. s. 373.
5. Brodziński Z., Brodzińska K. 2016. *Uwarunkowania rozwoju rynku zielonych miejsc pracy na przykładzie podmiotów zajmujących się przetwórstwem biomasy na cele energetyczne*. Ekonomika ochrony środowiska i ekoinnowacje. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 454: 22-30.
6. Budynek M., Dybikowska A., Ratajczak J., Zagajewski A. 2014. *System EMAS jako stymulator innowacji środowiskowych w przedsiębiorstwie*. Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji, 2 (8): 33-42.
7. Burchard-Dziubińska M. 2013. *Zielona gospodarka jako nowy obszar zainteresowania ekonomii*. Referat na IX Kongres Ekonomistów Polskich nt.: Ekonomia dla przyszłości. Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych, Warszawa.
8. Byczkowska-Ślęzak J., Dolińska-Szwarc A., Tomczyk U., Toczyński T., Rażniewski P. 2012. *Analiza zielonego rynku pracy w województwie podlaskim*. Red. nauk. D. Ślęzak. Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok. s. 253.
9. Chyłek E.K. 2016. *Nowe strategie Komisji Europejskiej dotyczące biogospodarki i gospodarki wewnętrznej o obiegu zamkniętym*. Polish Journal of Agronomy, 25: 3–12.
10. Chyłek E.K., Niepytalski T., Śliwa A. 2016. *Biogospodarka o obiegu zamkniętym*. Przemysł Spożywczy, 7: 2-6.
11. *Człowiek i jego środowisko*. Raport Sekretarza Generalnego ONZ U-Thanta. w: Dajcie Szansę Ziemi. Praca zbiorowa pod red. J. Zielińskiego, Książka i Wiedza, Warszawa 1971. s. 311.

12. Czubała A. 2015. *Innowacje w sektorze usług w Polsce*. Zeszyty Naukowe MWSE w Tarnowie, 1(26): 35-45.
13. Damanpour F. 1996. *Organizational complexity and innovation: developing and testing multiple contingency models*. Management science, 42(5): 693-716.
14. *Deklaracja Milenijna Narodów Zjednoczonych*. Dokument przetłumaczony przez Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, czerwiec 2002, <http://www.unic.un.org.pl/cele.php>, (dostęp: 11.08.2017 r.).
15. Dokurno Z., Fiedor B., Scheuer B. 2016. *Makroekonomiczna i metodologiczna perspektywa dyskursu wokół pojęcia zielonej gospodarki*. Gospodarka Narodowa, 1: 5-28.
16. *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw przemysłowych w latach 2005-2007*. Notatka informacyjna. Główny Urząd Statystyczny, Departament Przemysłu. 2008. s. 4.
17. *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010*. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2011. s. 430.
18. *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2013-2015*. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2016. s. 121.
19. *Działalność innowacyjna w Polsce*. Informacja sygnałna, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa, 2014. s. 5.
20. Flak O., Głód G. 2009. *Konkurencyjność przedsiębiorstwa. Pojęcia, definicje, modele*. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice. s. 108.
21. Fronia M. 2015. *Zielone miejsca pracy: doświadczenia skandynawskie*. Biuletyn Mazowieckiego Obserwatorium Rynku Pracy. Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie, 1(XIV): 7-8.
22. Fussler C., James P. 1996. *Driving Eco-innovation: A Breakthrough Discipline for Innovation and Sustainability*. Pitman Pub. London. s. 364
23. Gierszewska G. 2011. *Zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwie*. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa. s. 256.
24. *Green Growth Indicators 2014*. OECD Green Growth Studies, OECD, Paris 2014, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/environment/green-growth-indicators2013_9789264202030-en (dostęp 02.02.2017 r.).
25. *Green Growth Indicators 2017*. OECD Publishing, Paris 2017. s. 162.
26. Grzędzińska E. 2005. *Procesy demograficzne a rozwój gospodarczy. Wpływ starzenia się społeczeństwa na gospodarkę Polski*. w: Materiały z XI Konferencji Naukowej Młodych Ekonomistów pt. *Rozwój i Polityka gospodarcza Polski w Unii Europejskiej*, Sopot.

27. Hopwood B., Mellor M., O'Brien G. 2005. *Sustainable development: mapping different approaches*. Sustainable Development, 13: 38-52.
28. Juchniewicz M., Tomczyk U. 2015. *Kapitał intelektualny podmiotów gospodarczych a konkurencyjność regionów*. Instytut Badań i Analiz Grupa OSB, Olsztyn, s. 158.
29. Juchniewicz M., Tomczyk U. 2016. *Innowacyjność jako źródło konkurencyjności podmiotów gospodarczych – ujęcie regionalne*. w: Procesy rozwoju przedsiębiorstw w konkurencyjnym i innowacyjnym otoczeniu. Red. nauk. J. Kaczmarek, P. Litwa. Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków. s. 185-196.
30. Kaczorowska J. 2009. *Innowacyjna działalność produktowa polskich przedsiębiorstw przemysłu spożywczego*. Zeszyty Naukowe SGGW Problemy Rolnictwa Światowego, 7(22): 50-57.
31. Kaźmierczak-Piwko L. 2012. *Determinanty działalności ekoinnowacyjnej przedsiębiorstw*. Zarządzanie i Finanse, 10(1): 533-543.
32. Kłodziński M. 2013. *Bariery rozwoju pozarolniczej przedsiębiorczości wiejskiej*. Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, 1 (15): 87-90.
33. Kolarz M. 2006. *Wpływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich na innowacyjność przedsiębiorstw w Polsce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice. s. 144.
34. *Koncepcje systemowego wsparcia przedsiębiorczości*. Opracowanie pod kierownictwem Jerzego Bańskiego, Raport strategiczny, Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2014. s. 128.
35. Kornecki J., Głodek P., Nowak S., Czyż P. 2008. *Potencjał rozwojowy polskich MSP*. Raport końcowy. GFK, PSDB, Warszawa. s. 140.
36. Kozar Ł. 2016. *„Zielone” miejsca pracy w ujęciu sektorowym gospodarki*. w: Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Społeczeństwo, Środowisko, Innowacje w gospodarce. Red. nauk. Dziuba R., Szewczyk M., Okraszewska E. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 53-64.
37. Krawczyk-Sokołowska I. 2011. *Wybrane aspekty wartości przedsiębiorstwa*. Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa, Zeszyt Naukowy 107: 165-178.
38. Krawiec F. 2001. *Zarządzanie projektem innowacyjnym produktu i usługi*. Wydawnictwo Difin, Warszawa. s. 218.
39. Lachiewicz S. 2014. *Innowacje organizacyjne w małych i średnich przedsiębiorstwach*. Studia Ekonomiczne, 183: 153-161.
40. Mielcarek B., Szalczyk A. 2013. *Innowacje jako czynnik konkurencyjności*

---

sektora turystycznego w warunkach globalizacji. w: Współczesne uwarunkowania i problemy rozwoju turystyki. Pawlusiński R. (red.), IGiGP UJ, Kraków: 199-206.

41. Miłostan N. 2015. *Polityka zrównoważonego rozwoju w zamówieniach publicznych*. Białostockie Studia Prawnicze, 18: 249-258
42. Motowidlak U. 2016. *Zielone zamówienia publiczne jako instrument wsparcia zrównoważonego rozwoju transportu*. Studia i Prace WNEiZ US, Gospodarka regionalna i międzynarodowa, 46(1): 117-127.
43. *Nauka. Społeczeństwo informacyjne. Innowacyjność*, <http://stat.gov.pl/statystyka-miedzynarodowa/porownania-miedzynarodowe/tablice-o-krajach-wedlug-tematow/nauka-spoleczenstwo-innowacyjnosci/> (dostęp 28.08.2017 r.)
44. Nazarczuk J.M. 2013. *Potencjał rozwojowy a aktywność inwestycyjna województw i podregionów Polski*. Wyd. UWM w Olsztynie. s. 295.
45. Obszary wiejskie w Polsce w 2014 r. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Olsztynie. Warszawa, Olsztyn, 2016. s. 239.
46. *Ochrona Środowiska 2016*. GUS. Warszawa 2016. s. 560.
47. Pawlewicz A., Pawlewicz K. 2012. *Nakłady inwestycyjne na ochronę środowiska obszarów wiejskich na przykładzie województwa warmińsko-mazurskiego*. Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum, 2(11): 165-175.
48. Pawlewicz A., Pawlewicz K. 2017. *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich w Polsce wschodniej – tendencje i perspektywy*. Zeszyty Naukowe WSES w Ostrołęce 1(24): 211-229.
49. Pawluszko T. 2014. *Strategia zrównoważonego rozwoju w dokumentach Nordyckiej Rady Ministrów*. w: Dyplomacja w życiu. Życie w dyplomacji, W. Saletra, J. Jaskiernia, R. Kubicki (red.), Wydawnictwo UJK, s. 285-299
50. Plac K. 2016. *Regionalne zróżnicowania w zakresie wsparcia zielonej ekonomii z funduszy europejskich w latach 2007-2013*. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 433: 154-162.
51. *Podręcznik Oslo, Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji*, Wyd. Eurostat/OECD, 2008 http://www.nauka.gov.pl/mn/_gAlle-ry/43/46/43464/20081117_OSLO.pdf (dostęp: 10.08.2017).
52. *Polska Klasyfikacja Działalności Gospodarczej PKD 2007*: http://stat.gov.pl/Klasyfikacje/doc/pkd_07/pkd_07.htm (dostęp: 14.08.2017).
53. Rogalińska K., Rogaliński T. 2012. *Biały i zielony sektor w województwie małopolskim*. Ekspertyza wykonana na zlecenie Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, Kielce: Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Kielcach. s. 50
54. *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r.*

- w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania* (Dz. U. z 2014 r., poz. 1145).
55. Rychtowski S. 2004. *Zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania innowacyjności a sytuacja przedsiębiorstw w Polsce*. Prace Naukowe AE we Wrocławiu, Wrocław, 1045: 585-592.
  56. *Rynek pracy w sferze ochrony środowiska w Polsce*. Fundacja Ekonomistów Środowiska i Zasobów Naturalnych, na zlecenie Ministerstwa Gospodarki, Białystok, 2008.
  57. Ryszawska B. 2013. *Zielona gospodarka jako priorytet strategiczny Unii Europejskiej*. *Logistyka Odzysku*, 4: 18-21.
  58. Schumpeter J.A. 1960. *Teoria rozwoju gospodarczego*. PWN, Warszawa. s. 204.
  59. Sikorska-Wolak I., Krzyżanowska K. 2010. *Przedsiębiorczość w ujęciu teoretycznym i w praktyce*. w: *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Stan i perspektywy rozwoju*. Red. nauk. K. Krzyżanowska, Wydawnictwo SGGW, Warszawa: 39-58.
  60. Stankiewicz M.J. 2005. *Konkurencyjność przedsiębiorstwa. Budowanie konkurencyjności przedsiębiorstwa w warunkach globalizacji*. Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania, Toruń. s. 463.
  61. Świstak E., Świątkowska M., Stangierska D. 2016. *Strategia zrównoważonego rozwoju w hotelarstwie na przykładzie grupy Accor*. *Handel Wewnętrzny*, 1 (360): 133-142.
  62. *Technologie ekologiczne*. Europejska Agencja Środowiska. tłumaczenie artykułu ukazało się 13 kwietnia 2011 na stronie www.eea.europa.eu/pl/themes/technology/about.
  63. Węgrzyn G. 2013. *Innowacje jako determinanta zmian strukturalnych rynku pracy*. w: *Systemy gospodarcze i ich ewolucja: aspekty makro- i mezoekonomiczne*. Studia Ekonomiczne Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice, 145: 209-219.
  64. *Wskaźniki zielonej gospodarki w Polsce*. Główny Urząd Statystyczny. Urząd Statystyczny w Białymstoku, Białystok 2016. s. 74.
  65. Wyszowska D., Rogalewska A. 2016. *Wskaźniki zielonej gospodarki dla Polski oraz pozostałych krajów Unii Europejskiej*. *Wiadomości Statystyczne*, 10: 54-74.

Strony www:

http://stat.gov.pl/Klasyfikacje/doc/pkd_07/pkd_07.htm

<http://stat.gov.pl/zrownowazony-rozwoj/idea-zrownowazonego-rozwoju/?pdf=1>

http://www.ekoportal.gov.pl/opencms/export/sites/default/ekoportal/warto_wiedziec_i_odwiedzic/artykuly/tekstyartykulow/Srodowisko_6_2011_Zielone_miejsc_a_pracy_Energia.pdf

<http://www.polskapomoc.gov.pl/Milenijne,Cele,Rozwoju,53.html#cele>

<http://www.stat.gov.pl>

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>

<https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/wsparcie-dla-mikro-malych-lub-srednich-przedsiębiorców/>

<https://www.polskapomoc.gov.pl/Agenda,Zrownowazonego,Rozwoju,2030,2370.html>

<https://www.polskapomoc.gov.pl/Agenda,Zrownowazonego,Rozwoju,2030,2370.html>

Pojęcia i skróty dotyczące problematyki zielonych miejsc pracy

Zielona gospodarka – gospodarka, która wpływa na poprawę dobrobytu człowieka, sprawiedliwości społecznej, przy jednoczesnym znacznym ograniczeniu presji na środowisko i jego zasoby (UNEP 2011 „Green Economy Report”).

Zielone miejsca pracy – termin ten obejmuje stanowiska pracy służące ochronie ekosystemów i różnorodności biologicznej, redukcji zużycia energii i surowców naturalnych lub minimalizacji produkcji odpadów czy zanieczyszczeń. Są to miejsca pracy, które w pewien sposób przyczyniają się do ochrony lub odtwarzania środowiska naturalnego.

Zrównoważony rozwój – dąży do integracji działań na trzech poziomach: wzrost gospodarczy, rozwój społeczny i zasoby naturalne. Kategorie te pomimo swojej odmienności są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie na siebie oddziałują. Przyjmuje się, że środowisko naturalne stanowi niezbędną podstawę zrównoważonego rozwoju, gospodarka jest narzędziem do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju a dobra jakość życia dla wszystkich ludzi (aspekt społeczny) jest celem zrównoważonego rozwoju.

Przedsiębiorca – w rozumieniu ustawy jest to osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną – wykonująca we własnym imieniu działalność gospodarczą. Za przedsiębiorców uznaje się także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej.

Sektor ochrony środowiska⁹¹ – wszystkie jednostki organizacyjne sektora publicznego i gospodarczego prowadzące działalność związaną z ochroną środowiska, czyli takie, których działania zmierzają do zapobiegania, zmniejszania bądź likwidacji zanieczyszczeń.

Technologie ekologiczne – są to „rozwiązania sprzyjające oszczędnemu zużyciu materiałów, ograniczeniu poboru energii i emisji, odzyskowi

---

⁹¹ Rynek pracy w sferze ochrony środowiska w Polsce. Fundacja Ekonomistów Środowiska i Zasobów Naturalnych, na zlecenie Ministerstwa Gospodarki, Białystok, 2008. s. 2.

wartościowych produktów ubocznych oraz zminimalizowaniu problemów z usuwaniem odpadów”⁹².

Ochrona środowiska⁹³ – każda działalność zmierzająca do zapobiegania, zmniejszania bądź likwidacji zanieczyszczeń lub przeciwdziałająca hałasowi. Obejmuje ona działalność, której celem jest zachowanie gatunków dziko występujących, siedlisk naturalnych i mało zmienionych, ochrona krajobrazu, jak również związana z tym działalność badawczo-rozwojowa, monitoring oraz wykonywanie analiz warunków środowiskowych.

Redukcja zanieczyszczeń⁹⁴ – ilość zatrzymanych i zneutralizowanych zanieczyszczeń. Stopień redukcji zanieczyszczeń jest miarą skuteczności działania urządzeń oczyszczających, jako wielkość charakterystyczna dla urządzeń i wskazująca, jaki procent całkowitej ilości danego zanieczyszczenia wprowadzonego do urządzenia został przez to urządzenie zatrzymany.

Inwestycje ochrony środowiska⁹⁵ – mogą być wyrażone w wartościach pieniężnych jako wydatki inwestycyjne poniesione na działalność związaną z ochroną środowiska, w postaci rzeczowej (efekty), jako urządzenia lub sprzęt techniczny do ochrony środowiska przeznaczone do wykorzystania w ochronie środowiska. Mogą to być urządzenia w rodzaju urządzeń „końca rury” lub „technologie (urządzenia) zintegrowane”.

Gospodarka o obiegu zamkniętym (tzw. *circular economy*) - polega na zamknięciu cyklu życia produktu w sekwencji: produkcja – użytkowanie – wykorzystanie odpadu w kolejnym cyklu produkcyjnym (ujęcie zwane „od kołyski do kołyski” – ang. „*from cradle to cradle*”). Istotą tego podejścia jest wykorzystanie odpadów powstałych w cyklu życia produktu i tym samym ograniczenie zużycia surowców, zmniejszenie ilości składowanych odpadów oraz zwiększenie strumienia odpadów wykorzystywanych w ramach odzysku i recyklingu⁹⁶.

Działalność innowacyjna – zgodnie z definicją stosowaną przez Główny Urząd Statystyczny (GUS) jest to „(...) całokształt działań nauko-

⁹² *Technologie ekologiczne*. Europejska Agencja Środowiska. tłumaczenie artykułu ukazało się 13 kwietnia 2011 na stronie www.eea.europa.eu/pl/themes/technology/about. za: Byczkowska-Słęczak J., Dolińska-Szwarc A., Tomczyk U., Toczyński T., Raźniewski P. 2012. Analiza zielonego rynku pracy w województwie podlaskim. Red. nauk. D. Śledź. Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok. s. 22.

⁹³ *Rynek pracy w sferze ochrony środowiska w Polsce. Fundacja Ekonomistów Środowiska i Zasobów Naturalnych, na zlecenie Ministerstwa Gospodarki, Białystok, 2008. s. 2.*

⁹⁴ www.stat.gov.pl.

⁹⁵ www.stat.gov.pl.

⁹⁶ Chyłek E.K., Niepytalski T., Śliwa A. 2016. *Biogospodarka o obiegu zamkniętym*. Przemysł Spożywczy, 7: 2-6.

wych, technicznych, organizacyjnych, finansowych i komercyjnych, które prowadzą lub mają w zamierzeniu prowadzić do wdrażania innowacji⁹⁷. Według J.A. Schumpetera⁹⁸ działalność innowacyjna obejmuje sześć płaszczyzn działalności przedsiębiorstw, w tym proces produkcji wyrobów, proces produkcyjny, sprzedaż lub zakupy, rozszerzanie rynków, zastosowanie surowców lub półfabrykatów oraz organizację produkcji.

Ekoinnowacje – nowe produkty i procesy, które dostarczają wartości dla klientów i biznesu, a jednocześnie przyczyniają się do zmniejszenia negatywnego wpływu na środowisko⁹⁹.

Kapitał ludzki – zasób wiedzy, umiejętności, zdrowia i energii vitalnej zawarty w każdym człowieku i w społeczeństwie jako całości, określający zdolności do pracy, adaptacji do zmian w otoczeniu oraz możliwości kreacji nowych rozwiązań.

Zielone zamówienia publiczne (ang. *green public procurement*) – oznaczają politykę, w ramach której podmioty publiczne włączają (uwzględniają) kryteria i/lub wymagania ekologiczne do procesu dokonywania publicznych zakupów i poszukują rozwiązań minimalizujących negatywny wpływ wyrobów czy usług na środowisko oraz uwzględniających pełny cykl życia produktów.

Mezootoczenie (otoczenie regionalne) – obejmuje czynniki oddziałujące na przedsiębiorstwo w układzie regionalnym z uwzględnieniem specyfiki poszczególnych regionów. W skład otoczenia regionalnego wchodzi: jednostki administracji publicznej, instytucje finansujące, instytucje naukowo-edukacyjne oraz instytucje infrastruktury usługowej wspomagające rozwój przedsiębiorczości i prowadzenie działalności gospodarczej¹⁰⁰.

Odnawialne źródła energii (OZE) – źródła energii, których wykorzystywanie nie wiąże się z długotrwałym ich deficytem, ponieważ ich zasób odnawia się w krótkim czasie. Takimi źródłami są między innymi wiatr, promieniowanie słoneczne, opady, pływy morskie, fale morskie i geotermia. Przedsiębiorstwa działające w tym obszarze obejmują nastę-

⁹⁷ *Działalność innowacyjna w Polsce*. Informacja sygnałowa, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa, 2014. s. 1.

⁹⁸ Schumpeter J.A. 1960. *Teoria rozwoju gospodarczego*. PWN, Warszawa. s. 204.

⁹⁹ Fussler C., James P. 1996. *Driving Eco-innovation: A Breakthrough Discipline for Innovation and Sustainability*. Pitman Pub. London. s. 364 za: Budynek M., Dybikowska A., Ratajczak J., Zagajewski A. 2014. *System EMAS jako stymulator innowacji środowiskowych w przedsiębiorstwie*. Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji, 2 (8): 33-42.

¹⁰⁰ Wach K. 2008. *Regionalne otoczenie małych i średnich przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków

Gancarczyk M. 2010. *Wsparcie publiczne dla MSP. Podstawy teoretyczne a praktyka gospodarcza*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.

---

pujące grupy podmiotów m.in: elektrownie wiatrowe, elektrownie wodne, biogazownie, producentów brykietów z biomasy, producentów peletu, producentów i monterów kolektorów słonecznych.

Zrównoważona turystyka – oznacza rozwój turystyki z zachowaniem równowagi między potrzebami odwiedzających, ochroną środowiska oraz interesem i kulturą społeczności lokalnej. Szczególna rola w równowadze przypada ochronie środowiska, ponieważ niezmiennione walory naturalne wpływają na ruch turystyczny, zwłaszcza w zakresie turystyki wypoczynkowej i poznawczej.¹⁰¹

---

¹⁰¹ Świstak E., Świątkowska M., Stangierska D. 2016. *Strategia zrównoważonego rozwoju w hotelarstwie na przykładzie grupy Accor*. Handel Wewnętrzny, 1 (360): 133-142.

Spis rysunków

Rys. 1.1.	Liczba podmiotów gospodarki narodowej według powiatów	17
Rys. 1.2.	Struktura uczestniczących w badaniach podmiotów gospodarczych według miejsca ich siedziby (%)	20
Rys. 1.3.	Struktura objętych badaniami przedsiębiorstw według obszarów aktywności gospodarczej (%)	20
Rys. 1.4.	Struktura objętych badaniami przedsiębiorstw według podstawowego zakresu prowadzonej działalności (%)	21
Rys. 1.5.	Struktura objętych badaniami przedsiębiorstw według klas wielkości (%)	21
Rys. 1.6.	Struktura objętych badaniami przedsiębiorstw według formy własności (%)	22
Rys. 2.1.	Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska (mln zł) oraz udział tych nakładów w nakładach inwestycyjnych ogółem w gospodarce narodowej (%) w latach 2000-2006 (ceny stałe z roku 2000)	30
Rys. 2.2.	Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców na obszarach wiejskich Polski w 2015 roku	33
Rys. 3.1.	Działalności innowacyjnej według kategorii nowoczesnych rozwiązań	41
Rys. 3.2.	Rodzaje innowacji wprowadzonych przez przedsiębiorstwa objęte badaniami (%)	48
Rys. 4.1.	Struktura przedsiębiorstw według klas wielkości zatrudnienia (%)	66
Rys. 4.2.	Ocena poziomu kompetencji pracowników zatrudnionych w analizowanych obszarach zielonej gospodarki (% odpowiedzi)	68
Rys. 4.3.	Deklaracje przedsiębiorców w zakresie planowanego w okresie najbliższych 3 lat zwiększenia zatrudnienia (% odpowiedzi)	68
Rys. 4.4.	Deklaracje przedsiębiorców w zakresie planowanego w okresie najbliższych 3 lat zwiększenia zatrudnienia według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki (%)	69
Rys. 4.5.	Postawy pracodawców wobec możliwości zatrudnienia przeszkolonych osób bezrobotnych (% odpowiedzi)	75
Rys. 5.1.	Schemat oceny uwarunkowań rozwoju rynku zielonych miejsc pracy	78

Spis tabel

Tabela 1.1. Sekcje PKD bezpośrednio związane z zielonym sektorem	13
Tabela 1.2. Okołośrodowiskowe sektory zielonej gospodarki	14
Tabela 1.3. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON (stan w dniu 31.12.2016)	15
Tabela 1.4. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON według klas wielkości (stan w dniu 31.12.2016).	15
Tabela 1.5. Bariery ograniczające rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich	17
Tabela 1.6. Pracujący w gospodarce narodowej w sektorach związanych z <i>zieloną gospodarką</i> według sekcji PKD 2007 (stan na 31.12.2015 r.)	19
Tabela 2.1. Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska na 1 mieszkańca według województw (ceny stałe z 2010 roku)	31
Tabela 2.2. Obszary aktywności przedsiębiorstw w zakresie stosowania rozwiązań przyjaznych środowisku naturalnemu	37
Tabela 2.3. Obszary aktywności przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego w zakresie stosowania rozwiązań przyjaznych środowisku naturalnemu	36
Tabela 2.4. Obszary aktywności przedsiębiorstw produkcyjnych w zakresie stosowania rozwiązań przyjaznych środowisku naturalnemu	38
Tabela 2.5. Obszary aktywności przedsiębiorstw z branży odnawialnych źródeł energii w zakresie stosowania rozwiązań przyjaznych środowisku naturalnemu	38
Tabela 2.6. Obszary aktywności przedsiębiorstw turystycznych w zakresie stosowania rozwiązań przyjaznych środowisku naturalnemu	39
Tabela 3.1. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową – na 1 mieszkańca w krajach UE (w USD)	43
Tabela 3.2. Rodzaje innowacji wprowadzone według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw w opinii respondentów	51
Tabela 4.1. Zawody, których kwalifikacje są wprost powiązane z zielonym sektorem (Z1) . . .	59
Tabela 4.2. Zawody, których kwalifikacje wpisują się zarówno w ramy sektora zielonego, jak i innych sektorów (Z2)	60
Tabela 4.3. Zawody, w których pracodawcy planują w okresie najbliższych 3 lat zatrudnić nowych pracowników według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw	71
Tabela 4.4. Czynniki mające wpływ na plany dotyczące zatrudnienia nowych pracowników, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki	72

Tabela 4.5. Postawy pracodawców reprezentujących poszczególne obszary aktywności ekonomicznej sektora zielonej gospodarki wobec możliwości zatrudnienia przeszkolonych osób bezrobotnych	74
Tabela 4.6. Bariery w tworzeniu miejsc pracy na obszarach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego według obszarów aktywności ekonomicznej sektora zielonej gospodarki .	76
Tabela 5.1. Ocena warunków do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości według podregionów	81
Tabela 5.2. Ocena warunków tworzonych przez gminy do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości z uwzględnieniem obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw	82
Tabela 5.3. Ocena wpływu oddziaływania lokalnych (gminnych) czynników tworzących otoczenie zielonej gospodarki według podregionów	84
Tabela 5.4. Saldo ocen lokalnych (gminnych) czynników tworzących otoczenie zielonej gospodarki, według podregionów.	90
Tabela 5.5. Ocena lokalnych czynników tworzących otoczenie zielonej gospodarki, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw.	92
Tabela 5.6. Saldo oceny lokalnych czynników tworzących otoczenie działania zielonej gospodarki według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw	96
Tabela 5.7. Najważniejsze grupy problemów, z jakimi borykają się gminy, na terenie których funkcjonują przedsiębiorstwa uczestniczące w badaniach.	97
Tabela 5.8. Najważniejsze grupy problemów, z jakimi borykają się gminy, na terenie których funkcjonują przedsiębiorstwa uczestniczące w badaniach, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw	98
Tabela 6.1. Zasięg działania przedsiębiorstw reprezentujących sektor zielonej gospodarki na obszarach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego, według podregionów . . .	102
Tabela 6.2. Zasięg działania przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki na obszarach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw.	103
Tabela 6.3. Opinie przedsiębiorców sektora zielonej gospodarki dotyczące możliwości budowania przewagi konkurencyjnej, według podregionów	105
Tabela 6.4. Opinie przedsiębiorców sektora zielonej gospodarki dotyczące możliwości budowania przewagi konkurencyjnej, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw.	106
Tabela 6.5. Ocena sytuacji finansowej przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki w opinii respondentów, według podregionów.	107
Tabela 6.6. Ocena sytuacji finansowej przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki w opinii respondentów, według obszarów ich aktywności ekonomicznej.	108
Tabela 6.7. Ocena potencjału rozwojowego przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki w opinii respondentów, według podregionów	109
Tabela 6.8. Ocena potencjału rozwojowego przedsiębiorstw sektora zielonej gospodarki w opinii respondentów, według ich obszarów aktywności ekonomicznej	110
Tabela 6.9. Przewidywane zapotrzebowanie społeczne na poszczególne grupy produktów i usługi sektora zielonej gospodarki w perspektywie najbliższych 3-5 lat, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw.	111

Tabela 6.10. Saldo przewidywanego zapotrzebowania społecznego na poszczególne produkty/ usługi zielonej gospodarki w perspektywie najbliższych 3-5 lat według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw	114
Tabela 6.11. Czynniki mające wpływ na wzrost zapotrzebowania na produkty/usługi zielonej gospodarki w perspektywie najbliższych 3-5 lat, według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw	116
Tabela 6.12. Plany przedsiębiorców działających w obszarze zielonej gospodarki na obszarach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego w zakresie realizacji projektów/inwestycji ze środków UE w perspektywie finansowania 2014-2020 według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw	119
Tabela 6.13. Planowany przez przedsiębiorców zakres działań w ramach projektów/inwestycji wspieranych ze środków UE w perspektywie finansowania 2014-2020 według obszarów aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw.	120

Załącznik 1

Kwestionariusz ankiety wywiadu z przedstawicielami zielonej gospodarki

1. PYTANIE FILTRUJĄCE:

Proszę o odpowiedź - czym zajmuje się Pana firma, czy spełnia przynajmniej jeden z poniższych warunków?

Jeśli przy wszystkich warunkach odpowiedź „nie” – proszę zakończyć wywiad.

Jeśli przynajmniej przy jednym odpowiedź „tak” – proszę kontynuować wywiad.

1. Zajmuje się przetwórstwem rolno-spożywczym
2. Zajmuję się świadczeniem usług
3. Zajmuję się produkcją
4. Zajmuje się odnawialnymi źródłami energii
5. Zajmuje się turystyką

2. Ile osób zatrudnionych jest w reprezentowanej przez Pana/Panią firmie? (obliczyłam też udział kobiet w zatrudnieniu)

Liczba zatrudnionych ogółem (bez właściciela)

1. do 9 osób
2. 10-49 osób
3. 50-249 osób
4. 250-999
5. 1000 i więcej osób
6. – samozatrudnienie

W tym liczba zatrudnionych kobiet

1. do 9 kobiet
2. 10-19 kobiet
3. 20-49 kobiet
4. 50-99 kobiet
5. 100 i więcej kobiet
6. brak zatrudnionych kobiet

W tym odsetek zatrudnionych kobiet:

1. do 9 % kobiet
2. 10-19 % kobiet

3. 20-49% kobiet
4. 50-99% kobiet
5. 100% kobiet
6. brak zatrudnionych kobiet

Liczba wolontariuszy wspierających działanie podmiotu:

Liczba pracujących członków rodziny (z właścicielem)

3. Czy w najbliższych 3 latach firma planuje zatrudnienie pracowników?

1. tak
2. nie (przejdź do pytania nr 6)
3. trudno powiedzieć (przejdź do pytania nr 6)

4. W jakich zawodach mogą być przyjmowani nowi pracownicy?

1. Zawód 1:

1. sprzedawca/kasjer	16. pracownik produkcji
2. krawcowa	17. pracownik biurowy
3. kierowca	18. pracownik prac prostych
4. przedstawiciel handlowy	19. ogrodnik
5. pracownik budowlany (murarz, cieśla, dekarz)	20. fachowcy manualni
6. monter urządzeń sanitarnych	21. farmaceuta
7. magazynier/konserwator	22. manager/marketingowiec
8. mechanik/elektromechanik/blacharz/lakiernik	23. projektant
9. kelner	24. ślusarz
10. operator maszyn i urządzeń	25. zdun
11. piekarz/cukiernik	26. specjalista ds. budownictwa
12. kucharz	27. elektryk
13. stolarz/monter stolarki drewnianej	28. tapicer
14. informatyk	29. grafik komputerowy
15. monter	30. stolarz/trakowy

2. Zawód 2:

1. sprzedawca/kasjer	16. pracownik produkcji
2. krawcowa	17. pracownik biurowy
3. kierowca	18. pracownik prac prostych
4. przedstawiciel handlowy	19. ogrodnik

5. pracownik budowlany (murarz, cieśla, dekarz)	20. fachowcy manualni
6. monter urządzeń sanitarnych	21. farmaceuta
7. magazynier/konserwator	22. manager/marketingowiec
8. mechanik/elektromechanik/ blacharz/lakiernik	23. projektant
9. kelner	24. ślusarz
10. operator maszyn i urządzeń	25. zdun
11. piekarz/cukiernik	26. specjalista ds. budownictwa
12. kucharz	27. elektryk
13. stolarz/monter stolarki drewnianej	28. tapicer
14. informatyk	29. grafik komputerowy
15. monter	30. stolarz/trakowy

3. Zawód 3:

1. sprzedawca/kasjer	16. pracownik produkcji
2. krawcowa	17. pracownik biurowy
3. kierowca	18. pracownik prac prostych
4. przedstawiciel handlowy	19. ogrodnik
5. pracownik budowlany (murarz, cieśla, dekarz)	20. fachowcy manualni
6. monter urządzeń sanitarnych	21. farmaceuta
7. magazynier/konserwator	22. manager/marketingowiec
8. mechanik/elektromechanik/blacharz/ lakiernik	23. projektant
9. kelner	24. ślusarz
10. operator maszyn i urządzeń	25. zdun
11. piekarz/cukiernik	26. specjalista ds. budownictwa
12. kucharz	27. elektryk
13. stolarz/monter stolarki drewnianej	28. tapicer
14. informatyk	29. grafik komputerowy
15. monter	30. stolarz/trakowy

4. Trudno powiedzieć

5. Jakie są przyczyny planowanego wzrostu zatrudnienia?

1. Zwiększenie popytu na produkty i usługi
2. Rozszerzenie zakresu działalności /zwiększenie skali
3. Modernizacja firmy

4. Sezonowa potrzeba zwiększenia liczby pracowników
5. Rezygnacja z pracy zatrudnianych pracowników
6. Absencja w pracy z powodu urlopów macierzyńskich
7. Możliwość uzyskania dofinansowania do zatrudnienia
8. Trudno powiedzieć

6. Czy poziom kompetencji zawodowych pracowników zatrudnionych w Pana/i firmie jest:

1. Zdecydowanie niewystarczający
2. Niewystarczający
3. Wystarczający
4. Zdecydowanie wystarczający
5. trudno powiedzieć

7. Czy osoby bezrobotne, po odpowiednim przeszkoleniu, mogłyby podjąć pracę w Pana/i firmie?

1. Tak, na stanowiskach niewymagających wysokich kwalifikacji i umiejętności (nieszacjalistyczne). Dlaczego tak? (proszę uzasadnić swoją opinię).

1. nie widzę żadnych przeszkód
2. ponieważ mamy doświadczenie w zatrudnianiu osób bezrobotnych
3. nie widzę przeszkód, chętniej zatrudniamy jednak osoby posiadające już kwalifikacje
4. nie widzę przeszkód, muszą mieć tylko chęć do pracy
5. nie widzę przeszkód, ale muszą posiadać odpowiednie kwalifikacje i umiejętności
6. ponieważ nie są potrzebne specjalistyczne kwalifikacje i umiejętności
7. ponieważ każdy może nauczyć się tej pracy
8. są to osoby mało wymagające, mogące wykonywać ciężką pracę
9. ponieważ zatrudnianie osób bezrobotnych zmniejsza bezrobocie
10. muszą jednak posiadać odpowiednie wykształceniem i doświadczeniem zawodowym
11. sezonowo zatrudniamy pracowników do prac nie wymagających wysokich kwalifikacji i umiejętności
12. ponieważ brak jest chętnych do pracy w tych zawodach
13. trudno powiedzieć

2. Tak, na stanowiskach wymagających wysokich kwalifikacji i umiejętności (specjalistyczne). Dlaczego tak? (proszę uzasadnić swoją opinię).

1. nie widzę żadnych przeszkód
2. ponieważ mamy doświadczenie w zatrudnianiu osób bezrobotnych
3. nie widzę przeszkód, chętniej zatrudniamy jednak osoby posiadające już kwalifikacje
4. nie widzę przeszkód, muszą mieć tylko chęć do pracy
5. nie widzę przeszkód, ale muszą posiadać odpowiednie kwalifikacje i umiejętności
6. ponieważ nie są potrzebne specjalistyczne kwalifikacje i umiejętności
7. ponieważ każdy może nauczyć się tej pracy
8. są to osoby mało wymagające, mogące wykonywać ciężką pracę
9. ponieważ zatrudnianie osób bezrobotnych zmniejsza bezrobocie
10. muszą jednak posiadać odpowiednie wykształceniem i doświadczeniem zawodowym
11. sezonowo zatrudniamy pracowników do prac nie wymagających wysokich kwalifikacji i umiejętności
12. ponieważ brak jest chętnych do pracy w tych zawodach
13. trudno powiedzieć

3. Nie. Dlaczego nie?

1. specyfika branży wymaga specjalistycznego/specyficznego wykształcenia i umiejętności
2. samo przeszkolenie nie wystarczy do wykonywania pracy w naszej firmie
3. niezbędne jest doświadczenie zawodowe
4. nie są to osoby chętne do pracy i trudne w relacji pracodawca-pracownik
5. nawiązuję współpracę z podwykonawcami
6. zatrudniam głównie z polecenia
7. planowane jest zakończenie działania firmy
8. ponieważ nie planujemy zatrudniać nowych pracowników
9. zbyt wysokie koszty związane z zatrudnieniem pracowników
10. posiadają niskie kwalifikacje zawodowe
11. nie posiadają odpowiednich umiejętności zawodowych
12. ponieważ planuję zmniejszenie zatrudnienia

4. Trudno powiedzieć

---

8. Czy Pana/i firma stosuje rozwiązania przyjazne środowisku?

1. tak, stosujemy ekologiczne materiały (naturalne, degradowalne, z recyklingu)
2. tak, oszczędzamy energię i paliwo
3. tak, używamy energii ze źródeł odnawialnych (biopaliw, elektrowni wiatrowych itp.)
4. tak, redukujemy ilość produkowanych odpadów, segregacja śmieci
5. tak, zmniejszamy zanieczyszczenie powietrza, gleby, wody lub poziomu hałasu
6. tak, obniżamy emisję dwutlenku węgla do powietrza
7. tak, stosujemy recykling odpadów
8. tak, redukujemy zużycie materiałów produkcyjnych
9. tak, upowszechniamy informacje z zakresu ek zarząd zania
10. tak, pozyskujemy źródła finansowania dla działań ekologicznych
11. tak, monitorujemy źródła degradacji środowiska
12. tak, opiekujemy się zasobami naturalnymi
13. tak, realizujemy doradztwo/poradnictwo i szkolenia w zakresie działań ekologicznych
14. tak, sprzedajemy usługi / produkty/ technologię ekologiczną, jaką?
16. trudno powiedzieć
17. nie stosujemy

9. Czy w Pana/i branży jest: (duża - 1 / średnia - 2 / mała – 3 / 4 – trudno powiedzieć)

1. Liczba konkurentów:
2. Tempo wzrostu popytu na towary/usługi w branży:
3. Koszty stałe:
4. Dostępność do nowych technologii:
5. Dostępność do zewnętrznych źródeł finansowania:
6. Dostępność siły roboczej

10. Proszę wskazać skalę działania firmy (rynek zbytu):

1. Rynek lokalny
2. Rynek regionalny
3. Rynek krajowy

4. Rynek europejski
5. Rynek światowy (ponadeuropejski)

11. Czy jest możliwe poszerzenie rynku działania w najbliższych 3 latach?

1. Tak, o rozszerzenie oferty produktowej/usługowej
2. Tak, o większe terytorium działania
3. Tak, o nowe grupy odbiorców
4. Tak, o nowe technologie
5. Tak, o inne aspekty, jakie?
6. Nie

12. Proszę podać, czy i jakie innowacje wprowadziła firma w ostatnich 2-3 latach?

1. Dotyczące usługi/produktu	1. tak	0. nie
2. Dotyczące procesów wytwarzania produktu/usługi	1. tak	0. nie
3. Dotyczące organizacji pracy	1. tak	0. nie
4. Dotyczące obsługi klientów	1. tak	0. nie
5. Firma/instytucja/organizacja nie wprowadziła innowacji	1. tak	0. nie

13. Proszę ocenić, czy branża/sector, na którym działa przedsiębiorstwo, w stosunku do innych branż lokalnej gospodarki jest (1- nie, 2 – tak, 3 - trudno powiedzieć)

1. Innowacyjna
2. Konkurencyjna
3. Rozwijająca się i perspektywiczna
4. Lokująca się na wysokim miejscu wśród ogółu lokalnych przedsiębiorstw pod względem roli i znaczenia
5. Przeciętna
6. Schyłkowa, zawężająca działalność

14. Jaka jest sytuacja finansowa firmy?

1. Bardzo zła	2. Zła	3. Średnia
4. Dobra	5. Bardzo dobra	6. Trudno powiedzieć

15. Jak, według Pana/i, będzie kształtowało się zapotrzebowanie społeczne na poszczególne produkty/usługi w perspektywie najbliższych 3-5 lat? (spadnie - 1 / utrzyma się na obecnym poziomie - 2 / wzrośnie -3 / trudno powiedzieć - 4)

1. Produkty biodegradowalne
2. Usługi związane z gospodarką odpadami
3. Produkty energooszczędne
4. Usługi związane ze zrównoważonym rozwojem w budownictwie
5. Usługi dotyczące obniżenia: emisji zanieczyszczeń powietrza, gleby, wody, poziomu hałasu
6. Produkty ekologiczne z rolnictwa ekologicznego
7. Odbiór ścieków
8. Opracowywanie ekspertyz, raportów, planów ochrony przyrody
9. Ekoturystyka (działalność gospodarstw agroturystycznych, eko-wycieczki, itp.)
10. Segregacja śmieci (recykling)
11. Usługi związane z odnawialnymi źródłami energii
12. Obniżanie emisji dwutlenku węgla do powietrza
13. Monitoring źródeł degradacji środowiska
14. Poradnictwo i szkolenia w zakresie działań ekologicznych
15. Inne, jakie?

16. W przypadku ww. obszarów, w których zapotrzebowanie wzrośnie, czym spowodowany będzie ten wzrost? (Proszę wybrać maksymalnie 3, najważniejsze przyczyny)

1. Podniesieniem świadomości społecznej w zakresie ochrony środowiska
2. Ekologizacją sektorów i branż w polskiej gospodarce
3. Postępująca degradacja środowiska naturalnego
4. Wyczerpujące się zasoby naturalne
5. Wzrost zachorowalności na choroby cywilizacyjne
6. Wymogi prawne
7. Moda na „zielone firmy”
8. Względami ekonomicznymi
9. Popyt na ekologiczne towary i usługi
10. Trudno powiedzieć

17. Proszę o dokonanie wyboru i zaznaczenie najważniejszych, w Pana/i opinii grup problemów, z jakimi boryka się gmina, na terenie której funkcjonuje firma. (Proszę wybrać maksymalnie 3, najważniejsze problemy)

1. Zła sytuacja w rolnictwie
2. Zła sytuacja na rynku pracy, bezrobocie
3. Niski poziom rozwoju przedsiębiorczość
4. Niezadawalający stan opieki społecznej
5. Brak możliwości pozyskania kapitału
6. Niski poziom życia mieszkańców wsi
7. Zły stan infrastruktury technicznej
8. Niezadawalający stan kultury i oświaty
9. Słabo rozwinięty system edukacji osób dorosłych
10. Niski poziom wykształcenia lokalnej społeczności
11. Znaczne oddalenie od ośrodków gospodarczych (peryferyjne położenie)
12. Występujące patologie społeczne
13. Sposób zarządzania przez władze gminy
14. Wysokie podatki
15. Trudno powiedzieć

18. Jakie w Pana/i opinii warunki posiada gmina do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości?

1. Bardzo dobre
2. Dobre
3. Przeciętne
4. Raczej niesprzyjające
5. Zdecydowanie niesprzyjające
6. Trudno powiedzieć

**19. Jakie są główne bariery rozwoju Pana/i firmy?
(Proszę wybrać maksymalnie 3 najważniejsze bariery)**

1. Bariery prawne i administracyjne
2. Brak środków finansowych
3. Mały popyt na lokalnym i regionalnym rynku

4. Wysokie obciążenia podatkowe
5. Ograniczony dostęp do nowych rozwiązań
6. Ograniczony dostęp do informacji gospodarczej
7. Niewielka współpraca z instytucjami publiczno-społecznymi
8. Niski poziom świadomości oraz aktywności zawodowej mieszkańców
9. Brak wykwalifikowanych pracowników na rynku pracy
10. Generalnie niezadowalający stan infrastruktury technicznej
11. Sezonowy charakter popytu na oferowane przez firmę produkty
12. Brak barier
13. Niekorzystna lokalizacja
14. Silna konkurencja
15. Trudno powiedzieć

20. Jakie czynniki, Pana/i zdaniem mają wpływ na wykorzystanie w firmie zasobów i rozwiązań przyjaznych środowisku naturalnemu? (Proszę wybrać maksymalnie 3)

1. Rozwój zamówień publicznych
2. Dofinansowanie modernizacji przyjaznych środowisku naturalnemu
3. Kampanie informacyjne promujące idee gospodarki przyjaznej środowisku naturalnemu
4. Podnoszenie świadomości społecznej
5. Współpraca przedsiębiorstw z instytucjami otoczenia biznesu i jednostkami naukowymi
6. Wprowadzenie ulg dla przedsiębiorstw wprowadzających innowacje przyjazne środowisku
7. Wsparcie w ramach programów UE
8. Inne, jakie?
9. Trudno powiedzieć

21. Jak Pani/Pan ocenia gminę, na terenie której jest prowadzona wasza działalność gospodarcza pod względem: (Proszę o ocenę przy każdym punkcie 1 – zdecydowanie niekorzystnie, 2 – niekorzystnie, 3 – neutralnie, 4 - dobrze, 5 - bardzo dobrze)

1. Stanu środowiska naturalnego
2. Dostępu do placówek handlu i usług

3. Oferty w dziedzinie edukacji
4. Układu komunikacyjnego
5. Oferty w dziedzinie kultury
6. Poziomu opieki zdrowotnej
7. Warunków życia i zamieszkiwania
8. Możliwości robienia codziennych zakupów
9. Czystości ulic i placów
10. Możliwości uprawiania sportu lub rekreacji
11. Wywozu śmieci
12. Miejsca zabaw dla dzieci i młodzieży
13. Stanu nawierzchni ulic i chodników
14. Dostępu do usług służby zdrowia
15. Pomocy społecznej dla najbiedniejszych grup mieszkańców
16. Dostępu do informacji o tym co się dzieje w środowisku
17. Jakości infrastruktury technicznej (dróg, kanalizacji, zaopatrzenia w wodę)
18. Poziomu bezpieczeństwa
19. Sytuacji na rynku pracy
20. Działalności organizacji pozarządowych
21. Aktywności gospodarczej mieszkańców

**22. Jakie Pana/i zdaniem są obecnie bariery tworzenia miejsc pracy?
(Proszę wybrać maksymalnie 3, najważniejsze ograniczenia)**

1. Niski poziom kwalifikacji osób poszukujących pracy
2. Ograniczenia finansowe
3. Mała skala zamówień publicznych w kraju
4. Mała skala inwestycji z funduszy unijnych
5. Niewielki popyt
6. Wysokie obciążenia podatkowe
7. Znikoma współpraca podmiotów publicznych z partnerami społecznymi i biznesowymi
8. Brak narzędzi wspierających wdrożenie strategii organizacji i tworzenia miejsc pracy
9. Niski poziom podaży pracy

10. Brak na rynku pracy osób o odpowiednim wykształceniu, kwalifikacjach i umiejętnościach zawodowych
11. Trudno powiedzieć

**23. Proszę wskazać, jakie zmiany planuje się wprowadzić w Pana/i firmie w najbliższych 3-5 latach?
(1 – ograniczenie, obniżenie, 2 – na obecnym poziomie,
3 – wzrost, rozwój, 4 - trudno powiedzieć)**

1. Zasięg terytorialny obsługiwanego rynku
2. Inwestycje w rozwiązania przyjazne środowisku
3. Inwestycje w park maszynowy, obiekty
4. Wielkość sprzedaży
5. Zatrudnienie
6. Inne, jakie?
7. Trudno powiedzieć
8. Wyrejestrowanie działalności/przekazanie firmy
9. Zmiana profilu działalności

24. Proszę powiedzieć, czy w ramach unijnych programów nowej perspektywy UE 2014-2020 zamierza Pana/i firma realizować projekty/ inwestycje? Ankieter nie odczytuje poniższych odpowiedzi, czeka na odpowiedź respondenta i zaznacza właściwą odpowiedź/odpowiedzi lub wpisuje w rubrykę „inne” (gdy odpowiedź respondenta nie została zawarta na liście) lub zaznacza „trudno powiedzieć” gdy respondent nie ma wiedzy w tym zakresie i nie podaje swoich propozycji.

1. PO Inteligentny Rozwój
2. PO Polska Cyfrowa
3. PO Infrastruktura i Środowisko
4. PO Wiedza Edukacja Rozwój
5. Regionalny Program Rozwoju Województwa Warmińsko-Mazurskiego
6. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-20120
7. Ze środków programu Leader
8. Inny, jaki?
9. Trudno powiedzieć (przejdź do pytania nr 26)
10. Nie zamierzam/ly (przejdź do pytania nr 26)

25. Czego dotyczyć będą planowane projekty?

1. szkolenia pracowników
2. rozwój innowacyjności
3. tworzenie nowych miejsc pracy
4. ochrony środowiska
5. modernizacja techniczna i technologiczna
6. rozwój/wzrost konkurencyjności firm
7. działalność inwestycyjna
8. rozpoczęcie nowej działalności
9. trudno powiedzieć

26. Jakie są aktualne problemy w gminie, na terenie której prowadzi Pan/Pani działalność? (Proszę wybrać maksymalnie 3, najważniejsze problemy)

1. Wysokie bezrobocie
2. Bieda/ubóstwo
3. Wysoki wskaźnik przestępczości
4. Niska aktywność organizacji pozarządowych
5. Duża liczba bezdomnych
6. Duża liczba osób uzależnionych od alkoholu, narkotyków
7. Mała aktywność świadczeniobiorców pomocy społecznej
8. Niska świadomość mieszkańców na temat działalności pomocy społecznej
9. Brak chętnych do pracy/brak specjalistów
10. Niski poziom wynagrodzeń
11. Wysokie podatki
12. Zły stan infrastruktury drogowej
13. Polityka władz gminy
14. Nie dostrzegam problemów
15. Trudno powiedzieć

27. Wielkość przedsiębiorstwa: Ankieter nie odczytuje poniższych odpowiedzi, czeka na odpowiedź respondenta i wpisuje podaną liczbę osób w odpowiedniej rubryce.

1. mikro (zatrudnienie od 1 do 9 osób)
2. małe (zatrudnienie od 10 do 49 osób)
3. średnie (zatrudnienie od 50 do 249 osób)
4. duże (zatrudnienie od 250 osób)

28. Stanowisko respondenta:

1. Właściciel/współwłaściciel
2. Kierownik/dyrektor/prezes
3. Dział kadr
4. Pracownik administracyjny/menager

29. Płeć respondenta:

1. Kobieta
2. Mężczyzna

30. Forma własności:

1. Osoba fizyczna	2. Spółka z o.o.
3. Spółka cywilna	3. Spółka jawna

31. Podstawowy zakres działalności:

1. Usługowa	2. Produkcyjna	3. Usługowo-produkcyjna
4. Handlowa	5. Handlowo-usługowa	6. Produkcyjno – handlowo - usługowa

32. Miejsce siedziby przedsiębiorstwa

1 Podregion olsztyński	2. Podregion elbląski	3. Podregion etcki

33. Proszę o podanie danych niezbędnych do weryfikacji prawidłowości wykonania wywiadu. (Uzyskane dane wykorzystane zostaną jedynie na potrzeby kontroli realizacji badania)

1. Nazwa firmy:
2. Miejscowość:
3. Imię respondenta, nr telefonu: